

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПРАВОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

НОВІКОВ Є. А.

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ МЕРЕЖ
ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ**

Монографія

Харків, 2019

УДК 346.2:001.895

П68

*Рекомендовано до друку вченою радою
Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку
Національної академії правових наук України
(протокол № 11 від 09 грудня 2019 р.)*

Рецензенти:

О. О. Бакаліньська – доктор юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник, Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України;

І. М. Жуков – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Європейського Союзу, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Новіков Є. А.

П68 Правове регулювання діяльності мережі трансферу технологій : монографія. Харків : НДІ ПЗІР НАПрНУ, 2019. 173 с.

ISBN 978-617-7806-14-0

У монографії узагальнено вітчизняний і зарубіжний досвід правового регулювання діяльності мережі трансферу технологій і на його основі розроблено науково-методичні рекомендації стосовно його удосконалення. Особливу увагу приділено питанням розвитку організаційно-правових форм діяльності мережі трансферу технологій та удосконалення державної політики у сфері регулювання і підтримки мереж трансферу технологій в Україні.

Для наукових співробітників, викладачів, здобувачів наукового ступеня доктора філософії в галузі права, студентів і всіх, хто цікавиться теоретичними проблемами правового регулювання діяльності трансферу технологій.

УДК 346.2:001.895

ISBN 978-617-7806-14-0

© Новіков Є. А., 2019

© НДІ ПЗІР НАПрНУ, 2019

Зміст

Перелік умовних позначень	4
Вступ	6
Розділ 1. МЕРЕЖА ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЯВИЩЕ ПРАВОВОЇ ДІЙСНОСТІ	
1.1. Історичний розвиток мереж трансферу технологій.....	9
1.2. Господарсько-правова характеристика мережі трансферу технологій	33
1.3. Діяльність мереж трансферу технологій в Україні: питання правового забезпечення на сучасному етапі.....	58
1.4. Зарубіжний досвід функціонування мереж трансферу технологій.....	84
Розділ 2. ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН, ПОВ'ЯЗАНИХ З ДІЯЛЬНІСТЮ МЕРЕЖІ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ	
2.1. Організаційно-правові форми діяльності мереж трансферу технологій	105
2.2. Загальна характеристика відносин у мережах трансферу технологій та їх елементи.....	135
2.3. Державна політика у сфері регулювання і підтримки мереж трансферу технологій	146
Висновки.....	167

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- ТТ – трансфер технологій
НДДКР – науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи
NASA – Національне управління з авіації та космонавтики і дослідження космічного простору
MPG – Товариство Макса Планка
CNRT – Національні центри в області технологічних досліджень
CRITT – Регіональні центри інноваційних досліджень і трансферу технологій
НВО – науково-виробничі об'єднання
МНТК – міжгалузеві науково-технічні комплекси
МТТ – мережа трансферу технологій
EEN – Європейська мережа підприємства
OECD – Організації з економічного співробітництва та розвитку
СТТ INDEV – Мережа регіональних центрів інноваційного розвитку Державного агентства України з інвестицій та розвитку
EIC – Euro Info Centres
IRC – Innovation Relay Centres
NTTN – Національна мережа трансферу технологій України
РЦТТ – Республіканський центр трансферу технологій Республіки Білорусь
RTTN – Російська мережа трансферу технологій
УІСТТ – Українська інтегрована система трансферу технологій
ТЗ/ТП – технологічні запити / технологічні пропозиції
ГК – Господарський кодекс
UTTN – Українська мережа трансферу технологій
АСФІМІР – Автоматизована система формування інтегрованих міждержавних інформаційних ресурсів

COSME – європейська програма підтримки малого та середнього бізнесу

МСП – малі та середні підприємства

UkroRosNet – Українсько-Російська міжуніверситетська мережа трансферу технологій

EBN – Європейська мережа бізнес-інноваційних центрів

IRE – Інноваційні регіони Європи

EACI – Виконавчт Агентством з конкурентоспроможності та інновацій

POD – Partnership Opportunities Data base

RTTCs – регіональні центри трансферу технологій

ЦК – Цивільний Кодекс

EFG – фонд справедливості для зростання

SBIR – Програма інноваційних досліджень в малому бізнесі

STTR – Програма трансферу технологій малого бізнесу

SBIC – Програма Інвестиційні компанії малого бізнесу

Вступ

Новітні технології давно виступають основними факторами формування конкурентних переваг та економічного розвитку не лише окремих підприємств, але й сучасних країн у світі. Законодавство у сфері інноваційної діяльності в розвинених державах (США, Китаю, провідних держав-членів ЄС, Японії, Південної Кореї тощо) традиційно розглядається як засіб реалізації економіко-правової політики, що визначена у довго- та середньострокових стратегіях, програмах, планах розвитку окремих галузей економіки, розвитку науки, які визначають загальні орієнтири і стратегічні пріоритети країни на відповідний період.

Європейський Союз спрямовує основні зусилля на стимулювання підвищення інноваційної та економічної різноманітності економіки держав-членів. Підсумком цих зусиль стала підготовка рішень і стратегій, які були ухвалені на форумах у Лісабоні (2000 р.) та Гьотеборзі (2001 р.). У 2012 р. Європейський Союз затвердив більш амбітну стратегію «Європа 2020 – стратегія інтенсивного, стійкого та об'єднуючого зростання», головною метою якої було проголошено створення «Інноваційного Союзу». Розроблені національними урядами програми і плани реформ для інновацій, економічного зростання та зайнятості містили постановку претензійної мети: закріпити місце відповідної країни в групі держав, які займають провідні позиції в сфері високих технологій, що має стати одним з вирішальних факторів у забезпеченні стійкого довгострокового економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності, створення нових робочих місць, а отже, збереження провідних позицій у глобалізаційному змаганні. Такі стратегічні цілі ЄС додатково актуалізують вірність напрямку геополітики України щодо набуття членства в ЄС.

В Україні законодавче підґрунтя, подовження інноваційного шляху економічного розвитку надає Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», в якій задекларовано: «Україна має стати державою з сильною економікою та з передовими інноваціями». Однак Стратегія, на жаль, не містить вказівки на шляхи досягнення цієї мети. Вказу-

ється лише на необхідність проведення реформи захисту економічної конкуренції. В умовах відсутності змістовно опрацьованих та детальних документів щодо довгострокового інноваційного розвитку економіки прогресивні положення, закріплені у законодавчих актах, що ініційовані Міністерством освіти і науки України та науковою спільнотою, або вихолощуються під час погодження, або їхні найважливіші норми з часом відмінюються. Хоча аналіз стану національного законодавства та діяльності органів влади у сфері інновацій неодноразово ставав предметом розгляду під час парламентських слухань, а також засідань РНБО України, при цьому досягти реального прогресу у вирішенні цих питань досі не вдається.

Новітні технології слугують рушієм розвитку країни в цілому, окремих галузей, регіонів, суб'єктів господарювання. Трансфер технологій виступає ключовою ланкою між інноваціями, розробленими науковцями, та передачею їх у виробничу сферу. Ефективність трансферу технологій напряму залежить від зв'язків між постійними учасниками цих процесів та інформаційною складовою технологій. Розвинені країни, використовуючи трансфер технологій, прагнуть змінити як свої позиції, так і структуру своєї присутності на міжнародному ринку. Для країн з перехідною економікою, до яких належить і Україна, розвиток трансферу технологій є важливим кроком на шляху до реструктуризації економіки, способом збільшення експортних надходжень до державного бюджету.

До основних причин гальмування процесу трансферу технологій в Україні належить відсутність ефективної мережі трансферу технологій та регламентації її діяльності на законодавчому рівні. Вирішення цієї проблеми значною мірою залежить від нормативної регламентації діяльності мереж трансферу технологій. Викладене зумовлює нагальну потребу в комплексному вивченні сутності мереж трансферу технологій, правовому регулюванні їх діяльності в Україні та світі, що свідчить про актуальність теми цієї наукової роботи.

Вирішення проблеми трансферу технологій в Україні лежить у площині створення ефективної мережі трансферу технологій, що передбачає здійснення законодавчої регламентації її діяльності. Це

зумовлює нагальну потребу комплексного вивчення сутності мереж трансферу технологій, правового регулювання їх діяльності в Україні та світі, що свідчить про актуальність теми цієї наукової роботи.

Наукові пошуки визначення факторів розвитку економіки мають глибокі коріння. Концептуальною розробкою моделі інноваційної економіки займалися відомі вітчизняні (М. І. Туган-Барановський, М. Д. Кондратьєв) і зарубіжні (К. Жугляр, І. Л. Гельфанд, В. Паретто, Я. ван Гельдерен, Дж. Кітчин, Й. Шумпетер, Ф. Бродель, С. Кузнець, Г. Менш, А. Клайнкнехт, Я. ван Дайн та ін.) економісти. Наукові праці вчених-економістів дали змогу з'ясувати зміст низки господарсько-правових категорій.

Проблематику інноваційних відносин та їх об'єктів досліджували Ю. Є. Атаманова, О. М. Вінник, Д. В. Задохайло, В. А. Устименко, О. М. Давидюк, К. Ю. Іванова. З позиції науки господарського права мережу трансферу технологій розглядають вітчизняні вчені К. О. Січкаренко, Л. Ю. Тітов, В. С. Лисенко, С. О. Єгоров, В. К. Хаустов, В. Я. Козаченко, Н. Г. Георгіаді, О. В. Лукша, Н. О. Вернидуб, В. А. Омеляненко, В. М. Геєць, В. П. Семиноженко, О. В. Гук, І. І. Рудченко, С. С. Слава та ін.

Попри наявність певного масиву публікацій з цієї проблематики, питання господарсько-правового регулювання створення й функціонування мереж трансферу технологій у науковій літературі викладено недостатньо повно. Відсутність належного всебічного дослідження господарсько-правового регулювання діяльності мереж трансферу технологій в сучасних умовах обумовлює необхідність здійснення комплексної розробки даної проблематики.

Розділ 1.

МЕРЕЖА ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЯВИЩЕ ПРАВОВОЇ ДІЙСНОСТІ

1.1. Історичний розвиток мереж трансферу технологій

З другої половини ХХ ст. характерною рисою розвитку світової економіки стає перехід провідних країн до нового етапу формування інноваційного суспільства – побудови глобальної системи світового господарства, що базується переважно на генерації, розповсюдженні та використанні технологічних знань. Об'єкти інтелектуальної власності займають все більшу частку в статутному капіталі компаній. На думку А. В. Лушникова, інтенсифікація виробничих процесів і підвищення їх якості на основі використання результатів науково-технічної діяльності визначає різке скорочення інноваційного циклу, прискорення темпів оновлення технологій і продукції, що випускається¹.

Таким чином, інтелектуальні ресурси посідають важливе місце серед факторів розвитку сучасної економіки. Невід'ємним елементом цього розвитку є трансфер технологій (далі – ТТ), сутність якого полягає у передачі або комерціалізації науково-технічних знань і досвіду для надання науково-технічних послуг, застосування їх для технологічних процесів та виробництва продукції.

Прийнято вважати, що ТТ – це явище достатньо нове. Однак В. В. Титов не згоден із цим твердженням, він вважає, що історич-

¹ Лушников А. В. Роль центров трансфера технологий в развитии малого и среднего бизнеса. Наука. Инновации. *Образование*. 2012. № 11. С. 111.

но ТТ походить своїм корінням мало не з первісного суспільства¹. Його думку поділяють й інші автори, зазначаючи, що у своєму розвитку земна цивілізація пройшла ряд доіндустріальних і не менше п'яти індустріальних технологічних укладів². Так, одним з яскравих прикладів ТТ є Росія, яка впродовж своєї історії не раз вимушена була вдаватися до запозичення передових західних технологій. Вперше на державному рівні таку програму реалізував Петро I. На початку ХХ ст. до модернізації російської економіки шляхом запозичення зарубіжних технологій вдався Микола II (темпи промислового зростання у роки його правління були найвищими в Європі). Царську політику запозичення зарубіжних технологій на державному рівні продовжило і радянське керівництво: саме використання західних (насамперед американських) технологій забезпечило успіх сталінської індустріалізації. У цілому слід погодитися, що в обох випадках це була принципово інша (екстенсивна), аніж в Європі, модель модернізації, орієнтована на вибіркове оволодіння чужими результатами (причому в рамках не лише ТТ, але³ й промислового шпіонажу), а не процесами, які передували їх досягненню⁴.

Аналіз зазначених та інших прикладів⁵ дає підстави погодитися з думкою науковців, які вважають, що тривалий час головною умовою,

¹ Титов В. В. Трансфер технологій : учеб. пособие. М. : ВНИИПИ, 2000. URL: http://www.innovbusiness.ru/content/document_r_933C769A-D81C-44A1-8447-3233A834476F.html (дата звернення 11.04.2016).

² Белоусов В. И., Белоусов А. В. О роли технологического фактора и модернизации отечественной экономики в преодолении экономического кризиса. *Проблемы современной экономики*. 2010. № 2 (34). С. 19.

³ Чертопруд С. Научно-техническая разведка от Ленина до Горбачева. М. : Олма-Пресс, 2002. С. 235.

⁴ Лапкин В., Пантин В. Драма российской индустриализации. *Знание – сила*. 1993. № 5; Технологическая отсталость СССР и страховые компании США URL: <http://cat-779.livejournal.com/72861.html> (дата звернення 15.04.2016).

⁵ Балувев Д. Г. Политика в войне постиндустриальной эпохи. «Международные процессы». Сентябрь-декабрь 2005. №3(9). URL: <http://www.intertrends.ru/nineth/002.htm> (дата звернення 16.04.2016); Ахизер А., Клямкин И., Яковенко И. История России: конец или новое начало? 3е изд., испр. и доп. М.: Новое издательство, 2013. С. 1.

яка спонукала держави проводити політику ТТ, була військово-технічна конкуренція. У періоди, коли неконкурентоспроможність московської/радянської моделі державності ставала особливо очевидною, влада вимушена була вдаватися до вибіркового запозичення у більш розвинених європейських країн окремих технологічних досягнень і відтворення запозичених зразків. Насамперед йшлося про виробництво озброєнь. При цьому досвід такого запозичення переконливо засвідчив, що за умов відсутності власних внутрішніх джерел і стимулів до інновацій країна приречена на стратегічне відставання, адже інновації завжди пов'язані з ризиком, на який держава, як правило, піти не хоче¹. Ризик властивий для власника-підприємця, а московський приватний капітал/радянські підприємства функціонували в умовах одержавленого ринку, внаслідок чого не могли забезпечити інноваційний розвиток економіки.

Однак серйозно замислюватися над цим процесом людина стала набагато пізніше, коли розпочався II технологічний уклад (промислова революція)². Але безумовно справжній прорив забезпечили V і VI технологічні уклади, основу яких відповідно становили комп'ютери, телекомунікації, електроніка, інтернет; синтез технічних і біосистем, нано- та когнітивні технології, проектування живих організмів, нове природокористування та медицина³. Саме завдяки їм ТТ як явище охопило практично всі розвинені країни.

У витоків теоретичної розробки моделі інноваційної економіки стояли видатні українські – М. І. Туган-Барановський (1865–1919) і російські – М. Д. Кондратьєв (1892–1938) економісти, які обґрунтували ідею, згідно з якою саме криза виступає сприятливим ґрунтом

¹ Туган-Барановский М. И. Периодические промышленные кризисы. История английских кризисов. Общая теория кризисов. 4-е пересмотренное издание. Смоленск. Издание Книжного Кооперативного Т-ва при Смолгубком РКП. 1923. С. 145–149.

² Титов В. В. Трансфер технологий : учеб. пособие. М. : ВНИИПИ, 2000. URL: http://www.innovbusiness.ru/content/document_r_933C769A-D81C-44A1-8447-3233A834476F.html (дата звернення 11.04.2016).

³ Шевашкевич Д. С. Формирование сетевых инновационных структур как условие перехода к новым технологическим укладам. *Вестник СГСЭУ*, 2013. № 2(46). С. 156.

для важливих і численних змін «в основних умовах господарського життя суспільства», що дають поштовх для початку підвищувальної фази циклу.

М. І. Туган-Барановський у результаті проведених досліджень зміг виявити закономірність не лише виникнення економічних криз, але й вказати на активізацію інвестиційної та соціальної політики як шляхів їх подолання¹. У свою чергу М. Д. Кондратьєв привернув увагу до того факту, що у витоків підвищувальної фази або на самому її початку відбувається глибока зміна всього життя капіталістичного суспільства. Цим змінам передують значні науково-технічні винаходи і нововведення. У підвищувальній фазі першої хвилі це був розвиток текстильної промисловості й виробництво чавуну, який змінив економічні та соціальні умови суспільства. У підвищувальній фазі другої хвилі – будівництво залізниць, яке дозволило освоїти нові території і перетворити сільське господарство. Підвищувальна фаза третьої хвилі була обумовлена впровадженням електрики, радіо та телефону². Перспективи нового підйому М. Д. Кондратьєв бачив в автомобільній промисловості³.

У подальшому ідеї цього вченого були суттєво розвинуті в наукових працях Й. Шумпетера (1883–1954)⁴, який був прихильником М. І. Туган-Барановського, Ф. Броделя (1902–1985)⁵, С. Кузнеца (1901–1985)⁶,

¹ Туган-Барановский М. И. Периодические промышленные кризисы. История английских кризисов. Общая теория кризисов. 4-е пересмотренное издание. Смоленск. Издание Книжного Кооперативного Т-ва при Смолгубкоме РКП. 1923. С. 136–137.

² Кондратьев Н. Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. М: Экономика, 2002. С. 268–269.

³ Кондратьев Н. Д. Мировое хозяйство и его конъюнктуры во время и после войны. Вологда, 1922. С. 74.

⁴ Schumpeter J.A. (1939), *Business Cycles: a Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process*, (2 volumes), McGraw Hill, New York.

⁵ Braudel F. *Civilisation matérielle, économie et capitalisme, XVe-XVIIIe siècles* Civilisation matérielle, économie et capitalisme, XVe-XVIIIe siècle. Paris, Armand Colin, 1979. 3 vol. T. 3 – Le temps du monde. 607 p.

⁶ Kuznets S. (1930), *Secular Movements in Production and Prices*, Boston; Kuznets S. (1930) *Equilibrium Economics and Business Cycle Theory*. Vol. 30 (N. 2) pp. 257–271.

Г. Менша (н. 1937)¹, А. Клайнкнехта (н. 1951)², Я. ван Дайна (н. 1943 р.)³ та ін.

У 1911 р. Й. Шумпетер вперше визнав головною умовою успішного розвитку суспільства конкурентне освоєння інновацій. При цьому ним була сформульована «лінійна модель» інноваційного процесу, яка характеризується такими рисами⁴:

– винахідницька, інноваційна активність насправді перебуває поза економікою; відповідно підприємці лише відстежують появу нових відкриттів, створюючи на їх основі інші технологічні інновації для отримання прибутку;

– економічний розвиток завдячує технологічним інноваціям, які завдяки старанням підприємців обумовлюють появу нових продуктів і процесів;

– інноваційний процес має лінійний характер; його відправною точкою є винахід, а кінцевою – інновація, що дає прибуток.

Пояснити уривчастість інновацій, а відтак економічного розвитку, спробувала Г. Н. Соколова, на думку якого, непослідовна в часі поява інновацій обумовлена не перебоями у виробництві наукових знань, а поведінкою підприємців, які спочатку побоюються високоризикових

¹ Mensch G. (1971) Zur Dynamik des technischen Fortschritts. In: Zeitschrift für Betriebswirtschaft 41, S. 295–314; Mensch G. (1972) Basisinnovationen und Verbesserungsinnovationen. In: Zeitschrift für Betriebswirtschaft 42, S. 291–297; Mensch G. (1975) Das technologische Patt: Innovationen überwinden die Depression. Frankfurt a.M.; Mensch G. (1976) Gemischtwirtschaftliche Innovationspraxis: Alternative Organisationsformen der staatlichen Forschungs- und Technologiepolitik. Göttingen (Kommission für wirtschaftlichen und sozialen Wandel); Ramanujam V., Mensch G. Improving the Strategy-Innovation Link. In: *Journal of Product Innovation Management* Vol. 2, 1985, No. 4, S. 213–223; Ramanujam V., Mensch G. A Diagnostic Tool for Identifying Disharmonies Within Corporate Innovation Networks. In: *Journal of Product Innovation Management* Vol. 3, 1986, No. 1, S. 19–31; Mensch G. Es fehlen Basisinnovationen für den Wirtschaftsaufschwung. Gespräch von Arthur P. Schmidt mit Gerhard O. Mensch am 14. Dezember 1998.

² Kleinknecht A. (1981) Observations on the Schumpeterian Swarming of Innovations. *Futures*, 13, No. 4.

³ Van Duijn, J. J. (1983) *The long wave in economic life*. London: Allen&Unwin.

⁴ Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры). Пер. с англ. М.: Прогресс, 1982. 455 с.; Шумпетер Й. История экономического анализа. В 3 т. СПб.: Экономическая школа, 2004. С. 2.

інвестицій в інновації. Однак у періоди депресії у деяких підприємців не залишається альтернативи, крім як вдатися повністю до нових розробок (базисних інновацій), якщо вони хочуть зберегти і розвинути свій бізнес. Якщо певні інновації виявилися прибутковими, то до них звертається дедалі більше підприємців. За нечисленними висококваліфікованими першопрохідцями йде маса підприємців «середньої руки». Однак з плином часу економічна ефективність і привабливість цих базисних інновацій змінюється, множаться ознаки стагнації. Підприємства, що розрослися за рахунок успіху базисних інновацій, від кризи до кризи втрачають стійкість через те, що тримаються за старе або паралізують власні інновації. З настанням кризи знову приходиться час для базисних інновацій, які виводять з технологічного «пата», і круговорот поновлюється¹.

Рано чи пізно в розвинених країнах, а згодом – і в країнах, що розвиваються, визріває розуміння, що самоплив в економічному розвитку – це далеко не оптимальна політика. Держава, якщо вона прагне отримати переваги у конкурентному змаганні, не може дозволити собі усунути від участі в інноваційному процесі, що є стрижнем розвитку економіки, суспільного добробуту, а за певних умов і національної безпеки.

На нашу думку, для забезпечення економічного зростання держава повинна приділяти увагу підтримці високотехнологічного бізнесу й інноваційного підприємництва, до якого належить ТТ. Однак сьогодні недостатньо розробити або створити інноваційну технологію: без впровадження у виробництво або масового використання іншими суб'єктами вона втрачає свої інноваційні властивості. Основною проблемою для науковців є подальша комерціалізація створеного ними продукту інтелектуальної діяльності, оскільки без цього компонента механізм ТТ не здатний забезпечити розвиток інноваційної сфери².

Для вирішення окреслених проблем необхідно було створити організації, які займались посередницькою діяльністю та сприяли ТТ

¹ Соколова Г. Н. Экономическая реальность в социальном измерении: экономические вызовы и социальные ответы. Мн.: Бел. наука, 2010. С. 55–56.

² Новіков Є. А. Сучасні мережі трансферу технологій і їх правовий статус в Україні. *Право та інноваційне суспільство*. 2015. № 2. С. 32.

та інноваційній сфері в цілому. Такими організаціями стали центри трансферу технологій, які почали функціонувати у багатьох країнах світу.

Перші центри передачі технологій в їх сучасному розумінні виникли в Європі і США в 1940–1950-х рр. з метою забезпечення комерціалізації військових технологій і технологій подвійного призначення шляхом створення на їх основі чималого спектра продукції цивільного призначення. Широкий розвиток цієї організаційної форми відбувся в 1980–1990-х рр. з прийняттям у цілому ряді країн законів, які надали університетам права на розробки, створені за рахунок державного фінансування¹.

Першими у прийнятті законодавства про передачу технологій були Сполучені Штати Америки, які з 1948 р. намагалися налагодити систему передачі технологій з науки в промисловість². Проте не завжди ця діяльність в США була успішною. Однією з причин було те, що до 1980 р. права на інтелектуальну власність, створену на державні кошти, належали виключно державі. Така модель виявилася неефективною, тому що тільки 5 % урядових винаходів ліцензувалися і тільки 1 % було успішно реалізовано в промисловості.

Важливим кроком у напрямі побудови ефективної системи ТТ у США стало прийняття у 1980-х рр. низки законів, спрямованих на захист інтелектуальної власності, це, передусім, закон Бая–Доула і закон Стівенсона–Уайдлера³. Закон Бая–Доула надав університетам, некомерційним організаціям і малим підприємствам права власності на винаходи, створені за фінансової підтримки уряду.

Закон Бая–Доула передбачав такі цілі: сприяння практичному використанню винаходів, створених у рамках досліджень, що фі-

¹ Жарова Е. Н., Грибовский А. В. Анализ зарубежного опыта развития трансфера технологий в научно-образовательной сфере. *Вестник Волжского Университета им. В. Н. Татищева*. 2016. №3. С. 122.

² Метелица А. Н. Обзор правового регулирования международной передачи технологий. *Журнал международного права и международных отношений*. 2010. № 2. С. 30.

³ Stevenson-Wylder Technology Innovation Act of 1980; Public Law 96-480; Буняк Н. М. Роль трансферу технологій у розвитку національної інноваційної системи. *Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту*. 2014. Вип. № 10 (2). С. 58.

нансувалися з федерального бюджету; залучення якомога більшої кількості представників малого бізнесу в дослідження, що фінансувалися з федерального бюджету; сприяння співпраці між комерційними структурами і некомерційними організаціями; забезпечення використання всіх винаходів, створених некомерційними організаціями та представниками малого бізнесу в дусі вільної конкуренції та підприємництва; сприяння комерціалізації та громадській доступності винаходів, зроблених у США; забезпечення уряду достатніми правами на створені за державні кошти винаходи для того, щоб задовольнити потреби уряду і захистити суспільство від невикористання або від нерационального використання винаходів; мінімізація витрат на управління в цій галузі¹.

Цей закон акцентував увагу університетів та федеральних лабораторій на трьох ключових моментах: університетам та федеральним лабораторіям надавалися права на всі відкриття, винаходи, патенти і технології, розроблені за рахунок федеральних коштів; університети та федеральні лабораторії отримували право ліцензувати і комерціалізувати результати своїх досліджень; коли університети чи федеральні лабораторії отримували гонорари, роялті чи доходи від участі в акціонерному капіталі в start-up компанії, вони повинні були ділити ці доходи між університетом та винахідниками відповідно до раніше узгоджених відсотків².

Таким чином, прийняття Закону Бая–Доула створило умови для швидкого зростання кількості наукових підрозділів при університетах США, до компетенції яких входило надання консультаційних послуг стосовно впровадження нових винаходів і оформлення ліцензій на їх використання³.

У цей період у США прийнято було також закон, спрямований на активізацію участі федеральних лабораторій у процесі науково-тех-

¹ Bayh-Dole Act of 1980; Public Law 96-517.

² Цибульов П. М., Корсун В. Ф. Комерціалізація інтелектуальної власності університетами та науковими установами: досвід США та можливості його використання в Україні. *Наука та інновації*. 2014. № 10. С. 47–57.

³ Андросова О. Ф. Організаційно-економічні аспекти використання трансферу технологій на підприємствах авіаційної промисловості : дис. ... канд. екон. наук. Запоріжжя, 2006. С. 57.

нічної кооперації з промисловими підприємствами на основі поширення інформації щодо отриманих результатів від впровадження новітніх розробок (закон Стівенсона–Уайдлера). Ключове положення закону полягало в тому, що винаходи, які фінансувалися з федерального бюджету, повинні бути ліцензовані для комерційного використання в громадських інтересах. Виконавці науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (далі – НДДКР) зобов'язувалися надавати федеральному агентству (за його запитом) періодичні звіти про зусилля, спрямовані на використання відповідного винаходу.

Однак практика застосування законів Бая–Доула та Стівенсона–Уайдлера підтвердила необхідність усунення бюрократичних перешкод для спрощеного надання ліцензій на технології, що належали федеральному уряду США. Існувала необхідність полегшення процесу передачі технологій з федеральних лабораторій, яких у США більше 700, у приватний промисловий сектор, а також заохочення компаній, які здійснювали комерційне освоєння державних технологій. Тому Конгрес США прийняв ряд правових актів, спрямованих на підвищення ефективності освоєння результатів науково-технічної діяльності, отриманих із залученням бюджетних коштів. Це, зокрема, федеральний закон «Про національні коопераційні дослідження», прийнятий у 1984 р.¹, яким надавалося право університетам, науковим державним центрам і приватним компаніям об'єднуватися на спільній (коопераційній) основі для створення єдиного виробничо-творчого колективу і спільної реалізації тієї чи іншої науково-технічної програми, реалізації винаходів за спільно отриманим патентом, надання ліцензій третім особам на право його використання.

Федеральний закон «Про передачу федеральних технологій», прийнятий у 1986 р.², у свою чергу, надавав право федеральним лабораторіям, приватним фірмам, консорціумам і урядам штатів укладати коопераційні угоди на спільне проведення НДДКР³. До того ж закон дозволяв державним, приватним організаціям і окремим особам

¹ National Cooperative Research Act of 1984; Public Law 98-462.

² Federal Technology Transfer Act of 1986; Public Law 99-502.

³ Gutterman, A. S. Technology development and transfer: the transactional and legal environment / A. S. Gutterman, Erlich J. N. Westport: Quorum Books, 1997 p. 23.

об'єднуватись у незалежні групи єдиних виробників певних товарів і послуг на ринку. При цьому федеральні лабораторії згідно із законом могли передавати другій стороні договору права на будь-які винаходи, які були повністю чи частково створені працівниками лабораторії. Право на отримання прав на винахід, створений у рамках реалізації угод НДДКР, надавалося всім компаніям (не лише малим, університетам чи некомерційним організаціям).

Основним досягненням останнього закону було й те, що на його підставі було створено Консорціум федеральних лабораторій з передачі технологій для надання допомоги компаніям, особливо малим фірмам, у встановленні контактів з компетентними федеральними науковими підрозділами¹. Консорціум нині є добровільною організацією, що складається з більш ніж 700 науково-дослідних лабораторій і центрів від 17 федеральних відомств і агентств, у компетенцію яких входять повноваження із сприяння передачі технологій.

Історично розвиток Консорціуму від неформальної до офіційно визнаної і функціонуючої організації почався у 1971 р., коли Міністерство оборони США сформувало Консорціум лабораторій для посилення міжлабораторних зв'язків і пошуку цивільних користувачів технічними знаннями, які спочатку були отримані для військових цілей. До 1974 р. Консорціум лабораторій виріс від 11 до 34 лабораторій та центрів з досліджень і розробок, змінив своє найменування на Консорціум федеральних лабораторій з передачі технологій і запросив до участі в ньому всі федеральні міністерства і відомства.

Федеральний закон «Про передачу федеральних технологій» наділив Консорціум певними повноваженнями:

– консультування (повідомлення) і допомога: консультування (повідомлення) і допомога федеральним відомствам і лабораторіям щодо їх програм з передачі технологій;

– виконання: розробка і адміністрування механізмів передачі технологій, курсів навчання, розробка відповідних матеріалів; забезпечення

¹ Владыка М. В. К вопросу о необходимости становления системы трансфера знаний и технологий на основе инновационного потенциала ведущих вузов России. *Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия: Экономика. Информатика*. 2009. № 15 (70). С. 76.

інформаційних центрів для запитів про технічну допомогу від урядів штатів, місцевих органів влади, бізнесу, промисловості, неприбуткових організацій; робота з федеральними лабораторіями щодо полегшення використання відповідних механізмів передачі технологій;

– зв'язок/координація: полегшення, при необхідності, експертизи і послуг Національного наукового фонду, Міністерства торгівлі, Національне управління з авіації і дослідження космічного простору (далі – NASA) і інших федеральних відомств; полегшення зв'язку та взаємодії між лабораторними офісами з досліджень і застосування технологій.

Крім того, федеральний закон «Про передачу федеральних технологій» полегшував зв'язок та співпрацю між офісами з досліджень і застосування технологій федеральних лабораторій і організаціями штатів, регіональних і місцевих влад; передбачав допомогу академічній науці, бізнесу, збитковим організаціям, урядам штатів і місцевим органам самоврядування, а також регіональним організаціям у стимулюванні досліджень і заохоченні передачі технологій¹.

У 1988 р. у США було прийнято федеральний закон «Про торгівлю і конкурентоспроможність», яким започатковано основи сучасної інфраструктури ТТ у цій країні². Саме цим правовим актом було нормативно закріплено створення центрів передачі промислових технологій і послуг, розширено рамки оплати роялті «недержавним» працівниками федеральних лабораторій, що управлялися недержавними контакторами; дозволено створення центрів вивчення питань щодо передачі технологій при Міністерстві освіти США.

Спираючись на отримані результати, урядом США на початку 1990-х рр. створюється Національна мережа передачі технологій, загальне керівництво якою нині здійснює NASA³.

¹ Белинский А. Н. Роль Консорциума федеральных лабораторий США в передаче технологий. Россия и Америка в XXI веке. М.: Институт США и Канады РАН, 2009 URL: <http://www.rusus.ru/?act=read&id=136> (дата звернення 11.05.2016)..

² Omnibus Trade and Competitiveness Act of 1988; Public Law 100-418.

³ Ильин П. В. Зарубежный опыт трансфера технологий в российскую практику. *Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз*. 2013. № 1 (25). С. 209.

Слід зауважити, що федеральний закон «Про торгівлю і конкурентоспроможність» врегулював діяльність, пов'язану зі створенням регіональних центрів передачі промислових технологій. Основною функцією регіональних центрів було створення автоматизованих виробничих систем або інших видів великої автоматизованої машинної техніки і технології, заснованої на наукових дослідженнях і розробках. Закон передбачав можливість при виконанні державних програм НДДКР вступати в коопераційні угоди по створенню спільних підприємств у сфері НДДКР, установлювати обмеження на ціни таких контрактів і визначати строки їх виконання¹. Регіональні центри передачі технологій виконували в основному посередницькі функції, які сприяли комерціалізації науки в університетах і промислових організаціях².

Слідом за США цим шляхом пішли й інші промислово розвинені країни. У Західній Німеччині робота зі створення системи ТТ була розпочата наприкінці 1960-х – на початку 1970-х рр. У цей період часу був сформований Патентний центр для німецьких досліджень у складі Товариства Фраунгофера, патентні служби великих дослідних центрів, які займалися захистом авторських прав та впровадженням розробок у виробництво³. З кінця 1970-х рр. у Німеччині активізувався процес створення центрів трансферу технологій на базі як вищих технічних шкіл і університетів Німеччини, так і неурядових некомерційних науково-дослідних інститутів, серед яких провідна роль сьогодні належить Товариству Макса Планка (Max-Planck-Gesellschaft – MPG) і Фраунхоферовському товариству (Fraunhofer-Gesellschaft – FG).

Так, у 1970 р. Товариство Макса Планка заснувало в Мюнхені незалежну компанію з ТТ «Garching Instrumente GmbH» (перетворену в

¹ Мухаметшин И. С. Обеспечение государственных интересов в сфере интеллектуальной собственности. Интеллектуальная собственность в России и ЕС: правовые проблемы: сборник статей / под. ред. М. М. Богуславского и А. Г. Светланава. М.: ВолтерсКлувер. 2008. С. 45–51.

² Государственно-частное партнерство: Механизмы реализации / А. А. Алпатов, А. В. Пушкин, Р. М. Джапаридзе. – М.: Альпина Паблишерз, 2010. С. 20.

³ Иванов В. В., Петров Б. И., Плетнёв К. И. Территории высокой концентрации научно-технического потенциала в странах ЕС. М.: Центр исследований проблем развития науки РАН, 2001. С. 148.

1979 р. на «Garching Innovation GmbH»), завданням якої стала комерціалізація результатів НДДКР, отриманих членами MPG. Спочатку Garching Innovation займалася тільки реєстрацією і комерціалізацією патентів, але з 1990 р. стала надавати консультаційні послуги та підтримку щодо створення спін-офф компаній MPG¹.

На початку 1980-х рр. Міністерство освіти і науки ФРН ініціювало дослідний проект «Проектне суспільство» («Project Wissenschaft»), яке сфокусувалося на проблемі ТТ; у середині 1980-х рр. Німецька наукова рада (German Science Council) опублікувала спеціальну постанову щодо ТТ. Все це дало поштовх для законодавчих змін колишніх суворих інструкцій, які стосувалися рекомендацій з управління ТТ (наприклад, створення зовнішніх інститутів), формування університетських центрів трансферу технологій, а також бюджету самих університетів і обов'язків університетського персоналу².

Проведені у 1980-х рр. законодавчі реформи передбачали, що державні дослідні організації можуть отримувати дві третини доходу від ліцензування чи продажу патентів, при цьому їх бюджет не буде скорочений. Раніше держава, яка фінансувала державні наукові установи, отримувала пряму вигоду від комерціалізації, оскільки такі доходи приводили до скорочення державної фінансової підтримки інститутів. Наприклад, якщо інститут щорічно отримував фінансування від держави в розмірі 10 млн. євро, а прибуток від ліцензування становив 1 млн. євро на рік, то державне фінансування скорочувалося до 9 млн. євро³. Таким чином, проведена реформа покликана була стимулювати німецькі державні дослідні організації більш активно розробляти технології для промисловості і збільшити конкурентоспроможність економіки.

¹ Денисюк В. А. Комерціалізація результатів наукових досліджень: європейський досвід та стан в Україні. *Актуальні проблеми науково-технологічної та інноваційної політики в контексті формування загальноєвропейського наукового простору: досвід і перспективи. Матер. XXIII Київ. міжн. симп. з науко-возн. і н.-техн. прогнозування.* (м. Київ, 16–17 червня 2010). Київ. Фенікс, 2010. С. 66–68.

² Бурганова Л. А. Трансфер технологій в Німеччині (на прикладі хімічної промисловості). *Вестник экономики, права и социологии.* 2012. № 4. С. 32.

³ Ермакова Н. М. О коммерциализации технологий и зарубежном опыте в области регулирования прав на результаты научно-технической деятельности. *Вопросы государственного и муниципального управления.* 2009. № 4. С. 20.

Друга реформа була проведена наприкінці 1990-х рр. Успіх прийняття закону Бая–Доула в США став прикладом для аналогічних законодавчих підходів і в Німеччині. Як додатковий стимул на проведення НДДКР на практиці була реалізована нова схема поділу доходу від ліцензування. Ця схема отримала назву «Модель Макса Планка» («Max-Planck Model»): одна третина доходу йшла індивідуальному досліднику або групі дослідників, одна третина – інституту і одна третина – центральній організації для покриття витрат на ліцензування та отримання патентів. Ця модель поділу доходу була інтегрована і в законодавство Німеччини¹.

Слід зазначити, що до 2002 р. положення німецьких законів у сфері інтелектуальної власності надавали винахідникам так звані «професорські привілеї», оскільки останні мали право використовувати винахід за своїм розсудом і не були зобов'язані пропонувати свої відкриття роботодавцю – дослідницькій організації або державі.

Однак у новій редакції Патентний закон ФРН 1980 р. (Patentgesetz – PatG) закріпив правила для роботодавців і найманих працівників щодо прав на інтелектуальну власність незалежно від того, працює співробітник у приватному чи державному закладі. У цьому законі визначено було, що найманий працівник повинен запропонувати винахід роботодавцю. У роботодавця є право прийняти або відмовитися від нього. Якщо роботодавець приймає винахід, він може бути запатентований. Якщо винахід запатентовано, він може бути використаний, у цьому випадку роботодавець зобов'язаний віддати частину доходу найманому працівнику. Якщо роботодавець відмовляється від винаходу, найманий працівник має право використовувати його на свій розсуд².

Дещо інший підхід було закріплено прийнятим пізніше законом ФРН «Про винаходи службовців» (Deutsches Gesetz über Arbeitnehmererfindungsgesetz)³. Указаний нормативно-правовий акт

¹ Коммерциализация результатов научно-технической деятельности: европейский опыт, возможные уроки для России. М.: ЦИПРАН РАН, 2006. С. 178-179.

² Patentgesetz URL: <http://www.patentgesetz.de/> (дата звернення 26.05.2016).

³ Deutsches Gesetz über Arbeitnehmererfindungsgesetz URL: <http://www.arbeitnehmererfindungsgesetz.de/> (дата звернення 23.05.2016).

заснований на двох принципах: забезпечення підприємцям найбільш сприятливих умов для присвоєння винаходів, створюваних службовцями; стимулювання винахідницької діяльності та творчої активності службовців шляхом виплати винахіднику-службовцю відповідної винагороди за використання винаходу.

У законі ФРН «Про винаходи службовців» є три статті, об'єднаних в єдину частину і присвячених винаходам осіб, пов'язаних з державною, у тому числі військовою службою. Сюди відносять: ст. 40 «Arbeitnehmerim öffentlichen Dienst» («Працівники державної служби»); ст. 41 «Beamte, Soldaten» («Чинovníки (посадові особи) та представники Бундесверу»); ст. 42 «Besondere Bestimmungen für Erfindungen an Hochschulen» («Спеціальні умови для викладачів і дослідників вищих навчальних закладів»).

Всі три статті ліберальні за змістом, причому особливо широкі права надані університетським викладачам і дослідникам. На відміну від працівників приватних фірм, вони мають пріоритет у праві патентувати винаходи на своє ім'я (Priorität international en Erstanmeldung (innere Priorität)). Університет може отримати компенсацію при комерційному використанні винаходу, але тільки в обсязі витрат на відповідні дослідження і не більше. При цьому взагалі не йдеться про відшкодування витрат бюджету.

Франція має досить оригінальний досвід у сфері розробки і реалізації науково-технологічної та інноваційної політики, що може становити значний інтерес для багатьох країн, у тому числі і для України.

Спочатку законодавство у сфері НДДКР у Франції застосовувалося для вирішення проблем, пов'язаних з процесом проведення НДДКР (наприклад, введення нового юридичного статусу для державних наукових установ, яке полегшило їхню взаємодію з підприємствами)¹. До 1982 р. правовий статус наукових інститутів як адміністративних державних установ суворо зобов'язував їх займатися тільки науковою діяльністю і всіляко стримував участь у про-

¹ Международный и российский опыт управления государственными расходами по НИОКР / Соколов И. А., Худько Е.В., Могучев Н.С., Дешко М.А. URL: <http://ftp.geres.org/opt/ReDIF/RePEC/tnp/ppaper/mn54.pdf> (дата звернення 13.05.2016).

цесі впровадження і комерціалізації результатів науково-дослідних робіт. Крім того, такі правила колишнього режиму, як жорстке централізоване управління, коли процес прийняття рішень йде строго зверху вниз, і апіорний контроль державної адміністрації над усіма витратами наукової організації, стали істотним гальмом для розвитку наукових досліджень у цій країні.

Історія становлення інноваційної економіки Франції показує, що інноваційний стрибок у цій країні розпочався з моменту прийняття у 1982 р. закону «Про основні напрями розвитку досліджень і розвитку технологій», в якому уже тоді указувалось, що державні наукові дослідження не просто «становлять справу державного рівня», а мають на меті «впровадження в практику результатів досліджень» (ст. 14 Закону).

З огляду на це указаний правовий акт за державними науково-дослідними організаціям закріпив новий юридичний статус – державні установи науково-технологічного характеру (EPST – *établissement publics à caractère scientifique et technologique*). Його отримали практично всі великі науково-дослідні центри та більшість інших дослідницьких інститутів, що мали до реформи звичайний статус державної адміністративної установи і спеціалізувалися на наукових дослідженнях фундаментального і прикладного характеру.

Як зазначає Є. М. Черноуцан, закріплення нового юридичного статусу науково-дослідної організації передбачало розширення функцій наукових центрів. За центрами законодавчо закріпилися такі функції, як впровадження результатів наукових досліджень у виробництво та їх комерціалізація, поширення науково-технічної інформації, підготовка наукових кадрів, зокрема, для промисловості. Указані установи отримали право створювати свої власні промислові філії, брати участь у спільних проектах з промисловими фірмами і з іншими партнерами в об'єднаннях різного юридичного режиму¹ (напри-

¹ Черноуцан Е. М. Специфика государственного стимулирования инновационного взаимодействия науки и бизнеса (опыт Франции). Государственно-частное партнерство в инновационной сфере: мировой опыт и перспективы России / под ред. Р. М. Нижегородцева, С. М. Никитенко, Е. В. Гоосен. Кемерово: ООО «Сибирская издательская группа», 2012. С. 70–71.

клад, на пайових засадах комерційні підприємства для інноваційної реалізації результатів своїх робіт)¹.

Слід зауважити, що в 1983 р. в Національному центрі наукових досліджень (Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS) – аналог Академії наук) було створено підрозділ, покликаний відповідати за практичне використання отриманих результатів. Цей підрозділ повинен був застосовувати широкий спектр заходів і стимулів для забезпечення більш тісної співпраці вчених і промислових підприємств. У кожному регіоні призначалися спеціальні представники CNRS, які відповідали за виявлення перспективних прикладних розробок і встановлення контактів із зацікавленими фірмами. Спочатку наукові лабораторії отримували додаткову фінансову винагороду за кожен новий укладений контракт, проте незабаром з'ясувалося, що це завдає шкоди розвитку фундаментальних досліджень². У Франції у цей час існувала очевидна потреба у розробці нового законодавчого підходу, який давав би можливість створення спільних лабораторій з промисловими компаніями на принципах рівноправного партнерства, де вчені проводили б дослідження, а представники промисловості відповідали за розробки і їх впровадження.

Через це на початку 2000-х рр. у Франції було спрямовано значні зусилля на посилення ролі університетів у розробці і комерціалізації наукових досліджень, зокрема, за трьома напрямками: ухвалення низки законодавчих ініціатив; формування нових інституційних структур; істотне розширення державної участі у вигляді впровадження нових програм і проєктів.

Серед нормативно-правових актів стосовно вказаних питань особливо важливе місце посіли закон «Про інновації та наукові дослідження» (1999); План з розвитку інновацій (2003); закон «Про орієн-

¹ Мухаметшин И. С. Обеспечение государственных интересов в сфере интеллектуальной собственности. Интеллектуальная собственность в России и ЕС: правовые проблемы: сборник статей / под. ред. М. М. Богуславского и А. Г. Светланова. М.: ВолтерсКлувер. 2008. С. 30.

² Мыльникова А. Н. Зарубежный и отечественный опыт формирования результатов научно-технической деятельности. *Инноватика и экспертиза*. 2009. Вып. 1 (3). С. 121.

тацію і програмування наукових досліджень і технологічного розвитку Франції» (2006); Національна стратегія у сфері наукових досліджень і інновацій (2009).

Закон «Про інновації та наукові дослідження» врегулював питання: можливості переходу наукових працівників, які працюють на державні установи, до приватних компаній; співпраці в галузі досліджень у державному та приватному секторах; деяких фіскальних заходів (таких як *Crédit d'Impôt Recherche* orthe *Fonds Communs de Placement dans l'Innovation*); розвитку законодавчої бази для інноваційних компаній через впровадження спрощеної юридично-правової форми акціонерного товариства, притаманної для інноваційних компаній (*Société par Actions Simplifiée*)¹.

Ключовим досягненням закону «Про інновації та наукові дослідження», на думку Є. М. Черноуцан, було впровадження нових для цієї країни форм партнерства:

1. Мережі з наукових досліджень і технологічних нововведень (RRIT – *Reseaux de recherche et d'innovation technologiques*), які об'єднали лабораторії і підприємства в рамках спільних проєктів.

2. Національні центри в області технологічних досліджень (*Centres nationaux de recherche technologique*, далі – CNRT), що об'єднали приватні й державні науково-дослідні лабораторії для забезпечення підприємств необхідною інформацією, інкубатори для підприємств, тісно пов'язаних з державними науковими установами².

3. Регіональні центри інноваційних досліджень і трансферу технологій (*Centre régionaux pour l'innovation et le transfert de technologie*, далі – CRITT).

¹ Гончаренко О. А. Законодавче забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності в державах-членах ЄС. *Право та інновації*. 2015. № 1. С. 57. Аналіз законодавства України у сфері досліджень, розробок та інноваційної діяльності та пропозиції щодо доповнень до законодавства. Проєкт ЄС “Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні”. К.: Фенікс, 2011. С. 243

² Черноуцан Е. М. Специфика государственного стимулирования инновационного взаимодействия науки и бизнеса (опыт Франции). Государственно-частное партнерство в инновационной сфере: мировой опыт и перспективы России / под ред. Р. М. Нижегородцева, С. М. Никитенко, Е. В. Гоосен. Кемерово: ООО «Сибирская издательская группа», 2012. С. 68.

4. Групи технологічних досліджень (Equipes de recherche technologique – ERT)¹.

Національні центри технологічних досліджень CNRT сьогодні у Франції сприяють співпраці між державними лабораторіями та дослідними центрами найбільших промислових груп. Водночас регіональні центри з передачі технологій CRITT забезпечують обмін технологіями між державними науково-дослідними установами та фірмами на регіональному рівні.

Закон «Про орієнтацію і програмування наукових досліджень і технологічного розвитку Франції» (2006). офіційно закріпив ряд важливих ініціатив уряду в галузі державно-приватного партнерства, а саме: а) створення спеціальних фондів по фінансуванню науки і техніки в пріоритетних галузях – Національного агентства з наукових досліджень (ANR – Agence Nationale de Recherche) і Агентства по промислових інноваціях (АІІ – Agence d'Innovation Industrielle); б) створення спеціальних інноваційних кластерів, так званих полюсів конкурентоспроможності (rôles de compétitivité), націлених на ефективне використання наявних територіальних ресурсів. Саме через зазначені фонди у Франції сьогодні проходить значна частина державних коштів, що спрямовуються на підтримку спільних проєктів між державними науковими установами та промисловими підприємствами.

Основи сформованої сьогодні в пострадянських країнах системи передачі технологій, як зазначає Ю. В. Соловйова, були закладені в СРСР в 1950-ті рр., коли почалися інтеграційні процеси в академічному і вузівському середовищі. У більшості академічних інститутів створювалися науково-технічні об'єднання, науково-навчальні та науково-технічні центри і лабораторії. У вузівському секторі формувалися організації, які виконували наукові дослідження і розробки: науково-дослідні інститути, проєктні організації, кафедри, вузівські та факультетські конструкторські та технологічні бюро з власною експериментальною базою, наукові групи і сектори, обсерваторії,

¹ Жарова Е. Н., Грибовский А. В. Анализ зарубежного опыта развития трансфера технологий в научно-образовательной сфере. Вестник Волжского Университета им. В. Н. Татищева. 2016. №3. С. 124.

спільні підрозділи з організаціями академічного і галузевого секторів науки¹.

Однак вже на XXIV з'їзді КПРС (1971) в СРСР було поставлено нове завдання органічно поєднати досягнення науково-технічної революції з перевагами соціалістичної системи господарства і знайти форми з'єднання науки з виробництвом². Тому з метою вдосконалення системи науково-виробничої інтеграції в 1970-ті рр. в СРСР були розроблені і впроваджені нові організаційні форми підприємств, такі як виробничі об'єднання (далі – ВО), науково-виробничі об'єднання (далі – НВО), міжгалузеві науково-технічні комплекси (далі – МНТК)³.

Так, у 1973 і 1975 рр. Радою Міністрів СРСР було затверджено Положення «Про деякі заходи щодо подальшого вдосконалення управління промисловістю»⁴ і Положення «Про науково-виробничі об'єднання». Ці документи визначили офіційний статус науково-виробничих об'єднань, вказали на мету і планові показники їх діяльності, а також встановили джерела фінансування робіт.

Згідно з Положенням «Про науково-виробничі об'єднання» НВО було єдиним науково-виробничим і господарським комплексом, до складу якого входили науково-дослідні, конструкторські, проектно-конструкторські та технологічні організації, заводи, фабрики, пусконаладжувальні і інші структурні одиниці залежно від завдань, поставлених перед об'єднанням. Ключовими завданнями, що стояли перед НВО для виконання мети освоєння і дифузії інновацій, було прискорення науково-технічного прогресу в галузі, якій належить НВО, створення і впровадження в практику обладнання, матеріалів, технологічних процесів і автоматизованих систем управління, вдосконалення плану-

¹ Соловьёва Ю. В. Трансферт технологий стран БРИКС: проблемы и перспективы. *Экономический журнал*. 2016. № 4(40). С. 929-3.

² Пономарева, С. А. Особенности научно-технической политики социалистических стран на примере СССР и ЧССР (1965-1990 гг.) *Вопросы экономики и права*. 2012. № 7. С. 177.

³ Соколов А. В. Производственные комплексы в экономике России. *Экономические науки*. 2010. №11 (72). С. 19.

⁴ О некоторых мерах по дальнейшему совершенствованию управления промышленностью. Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР. Март, 1973 года. Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам. М.: Политиздат, 1974. Т.9. С. 421.

вання і управління, поліпшення організації проведення наукових досліджень і технічних розробок, впровадження наукової організації праці і виробництва, підвищення ролі економіко-математичних методів в управлінні об'єднанням, вдосконалення організації господарського розрахунку, підвищення продуктивності праці працівників НВО, зміцнення трудової дисципліни і поліпшення культурно-побутових та житлових умов працівників, здійснення необхідних заходів з охорони повітря, ґрунту і водойм від забруднення промисловими і господарськими викидами, стічними водами і відходами виробництва, а також по боротьбі з шумами і радіоперешкодами¹.

Через створення системи науково-технічних комплексів і науково-виробничих комплексів (об'єднань) скорочувалися строки створення нової техніки і технологій. Система НВО включала підрозділи, зайняті прикладними НДДКР, освоєнням їх у виробництві. НВО являли собою одногалузеві структури. Наприкінці 1960-х – на початку 1970-х рр. виникають перші форми науково-виробничої інтеграції НВО «Кріогенмаш» в Балашисі в 1972 р., потім НВО «Світлана» у Москві і НВО «Пластполімер» у Ленінграді.

Однак масштаби більшості НВО та орієнтація на промислове виробництво, на думку А. О. Карташової, не дозволяли СРСР вирішувати великі науково-виробничі завдання в таких сферах, як ядерна фізика та робототехніка, внаслідок чого було прийнято рішення про створення більших науково-виробничих структур, які включають в себе як НВО, так і інші організації. У 1980-х рр. почали розвиватися такі форми науково-виробничої інтеграції, як міжгалузеві науково-технічні комплекси (МНТК) і міжгалузеві державні об'єднання (МДО), а також до кінця 1980-х рр. – навчально-науково-виробничі комплекси (ННВК)².

Згідно з постановою ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про створення міжгалузевих науково-технічних комплексів і заходи щодо забезпечення їх діяльності» перші МНТК формувалися для вирішен-

¹ Положение о научно-производственном объединении. Постановление Совета Министров СССР от 30 декабря 1975/ СП СССР. 1976. № 2. Ст. 13.

² Карташова А. А. Симбиоз образования, науки и производства: на примере Томского научно-образовательного комплекса. *Вестник Томского государственного университета* 2015. № 400. С. 59.

ня найважливіших завдань у сферах атомної енергетики і космічної техніки¹.

На відміну від НВО, діяльність МНТК поширювалася на кілька галузей виробництва. У структуру МНТК найчастіше входили науково-дослідні інститути, конструкторські бюро та технологічні організації, ВНЗ, науково-виробничі та виробничі об'єднання як структурні одиниці науково-виробничих об'єднань, а також підприємства різних галузей. Метою формування МНТК було ефективне здійснення циклу «наука – виробництво», швидка розробка і впровадження нових ідей. Лише через два роки після Постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів на території СРСР функціонувало вже понад двадцять МНТК, серед яких були «Порошкова металургія», «Металургмаш», «Каталізатор», «Световод», «Робот», «Персональні ЕОМ», «Технологічні лазери», «Біоген» і «Механобр». Як слушно зауважує О. Є. Досужева, залежно від типу організації, яка була провідною в МНТК, ці комплекси іменувалися відомчими або академічними². Проте належність до різних відомств МНТК в умовах командно-адміністративної системи негативно впливало на централізацію управління інноваційними процесами цих структура. А через закритість багатьох наукових досягнень і передових технологій вони не передавалися у промисловість. Таким чином, відмінною особливістю радянського досвіду організації інноваційної діяльності у 1970–1980-х рр. був плановий характер взаємодії між науковими центрами виробничих підприємств, відсутність малих інноваційних компаній і слабка роль університетів у відповідних процесах.

Кризові явища в економіці і системі управління країни, а також часткова лібералізація виробничих відносин і відносин власності на початку 1990-х рр. зорієтували науку (як галузь) на можливість вибудовування інших відносин з підприємствами-замовниками на створення нових організаційно-правових форм – кооперативів і фірм, малих підприємств³.

¹ О создании межотраслевых научно-технических комплексов и мерах по обеспечению их деятельности: Постановление ЦК КПСС и СМ СССР. Дек. 1985.

² Досужева Е. Е., Лямзин О. Л. О специфике и периодизации советского инновационного опыта. Проблемы соврем. экономики. 2011. С. 23.

³ Черевикова, М. Ю. Инновационная система СО РАН: от плановой модели к рыночным отношениям. *Наука. Инновации. Образование : альманах*. 2007. Вып. 2. С. 244.

Починаючи з 80-х років ХХ країни-учасниці ЄС все більше приділяли увагу допомозі та підтримці малих та середніх підприємств. Саме із цією метою Єврокомісією було ініційовано створення декількох мереж трансферу технологій (далі – МТТ).

З плином часу невід’ємним елементом процесу ТТ стало створення або залучення науково-виробничих і дослідницьких об’єднань та центрів, які покликані надавати послуги та організовувати процес ТТ з передачі технологій. Зокрема, до послуг посередників ТТ відносяться: створення технологій під замовлення, налагодження контактів між суб’єктами трансферу, збирання інформації та створення баз даних про попит і пропозицію на передачу технологій, охорона інтелектуальних прав і комерціалізація результатів наукових досліджень та розробок.

З появою все більшої кількості центрів трансферу технологій та динамічного розвитку механізмів ТТ інноваційне середовище потребувало появи нової більш гнучкого суб’єкта-посередника. Ураховуючи те що корпоративні структури ієрархічного типу почали змінюватися на більш гнучку мобільну мережеву взаємодію між учасниками ринку у розробці та виробництві інноваційної продукції. Такий перехід відкривав нові можливості для малого та середнього інноваційного бізнесу. Однак для реалізації управління між виробником високотехнологічної продукції та її кінцевим споживачем необхідна розбудова мережі, яка здійснювала б налагодження взаємозв’язку між суб’єктами.

Більш детально досвід МТТ у країнах ЄС ми дослідимо у наступних розділах. Аналізуючи історію функціонування МТТ відмітимо, що в більшості країн ЄС присутні особливості організації національних МТТ, які, в свою чергу, можуть брати участь або бути представником (точкою доступу) у більш масштабних мережах, зокрема таких як Європейська мережа підприємства (далі – EEN). Так, у Великобританії значну роль в організації ТТ відіграють консорціуми (клуби) промислових компаній, освітніх установ і наукових лабораторій. Вони забезпечують взаємодію між наукою та промисловістю, розповсюджують інформацію про результати наукових досліджень. Посередниками між продавцями й покупцями нових технологічних розробок

є технологічні брокери, які сприяють передачі наукових розробок у промисловий сектор шляхом продажу ліцензій¹.

У Німеччині роль проміжної ланки між лабораторіями та підприємницьким сектором виконують різні наукові товариства й спільні дослідницькі асоціації промисловості (Фраунгоферовське товариство, Асоціація дослідницьких об'єднань німецької промисловості ім. Отто фон Гюріке (AiF) та інші), діяльність яких фінансується за рахунок субсидій федерального уряду й доходів від виконання контрактних досліджень. При вищих навчальних закладах та дослідницьких установах функціонують різні організаційні структури з передачі результатів наукових досліджень у промисловий сектор. Крім цього, було створено мережу організацій-посередників у вигляді патентних впроваджувальних агенцій. Зазначені агентства фінансуються за рахунок федерального бюджету, а також бюджетів окремих земель і вищих навчальних закладів. Німецьке законодавство закріплює права на результати інтелектуальної діяльності за їх виконавцем і накладає на нього певні обмеження².

У межах території країн ЄС процес об'єднання зусиль задля прискорення обміну інформацією про нові розробки та кооперації щодо їх впровадження є динамічним процесом³.

Аналізуючи та узагальнюючи шлях створення й розвитку МТТ в ЄС, можна виділити низку етапів, а саме:

- з 1984 по 1996 роки, протягом яких відбулося створення перших мереж трансферу технологій ;
- з 1996 по 2008 роки, які характеризуються динамічним розвитком інформаційних технологій з усе більшим залученням до їх поширення та комерціалізації мереж трансферу технологій;
- з 2008 по теперішній час, головною особливістю якого є об'єднання мереж трансферу технологій у більш складні суб'єкти та їх вихід на новий міжнародний рівень.

¹ Буняк Н. М. Роль трансферу технологій у розвитку національної інноваційної системи. *Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту*. 2014. Вип. № 10 (2). С. 55.

² Там само.

³ Новіков Є. А. Організація діяльності мереж трансферу технологій в ЄС та Україні: порівняльно-правовий аспект. *Часопис Київського університету права*. № 3. 2017. С. 287.

1.2. Господарсько-правова характеристика мережі трансферу технологій

Унаслідок активного пошуку нових напрямів промислового розвитку, сформувалася підвищена увага науковців та виробників до процесу створення та впровадження інноваційних продуктів, серед яких найбільш цікавими для дослідження є інтелектуальні технологічні розробки. У цьому ланцюгу особливу актуальність має процес передачі технології від наукової сфери до промислового сегмента, від розробників до виробників, тобто ТТ. Незважаючи на значну кількість теоретичних наукових досліджень та набутого за останні роки практичного досвіду низький рівень правового регулювання ТТ в Україні вимагає прийняття важливих рішень, які б забезпечили ефективні підходи до законодавчого забезпечення цього процесу від ідеї до практичного результату. Зокрема, необхідне вироблення спільної думки щодо визначення змісту дефініції «трансфер технології» та відмінності цього терміна від близьких за змістом та наповненням дефініцій «трансфер інформації», «комерціалізація технології».

Теоретичні та методичні положення ТТ були досить актуальною проблемою в наукових розробках багатьох вчених. Серед них необхідно відмітити праці вчених-економістів, таких як О. Ф. Андросової¹, С. А. Білоус-Сергєєвої² П. Г. Іжевського³, Ілляшенко Н. С.⁴, О. В. Ка-

¹ Андросова О. Ф., Волошук Т. В. Трансформаційна економічна система та її вплив на ефективність інноваційної інфраструктури України. Інтеграція освіти, науки і бізнесу. Мон. Том 4 / за ред. А. В. Череп. Запоріжжя : Запорізький національний університет. 2016. С. 65–76; Андросова О. Ф. Аналіз ефективності інноваційної діяльності на промисловому підприємстві та шляхи її вдосконалення. Створення бізнес-інкубаторів як основа розвитку підприємництва в Україні / за ред. А. В. Череп. Запоріжжя. Запорізький національний університет. 2015. С. 103–135.

² Білоус-Сергєєва С. А. Комерціалізація інтелектуального продукту через трансфер технологій. Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. 2010. С. 200–202.

³ Іжевський П. Г. Ефективність організаційних форм трансферу технологій на виробничих підприємствах : автореф. дис..... канд. економ. наук. Хмельницький. 2006. 19 с.

⁴ Ілляшенко Н. С., Войтко С. В. Особливості комерціалізації і трансферу технологічних інновацій виробничого призначення та боротьби з контрафактом. Вісник НТУ «ХПИ». Серія : «Технічний прогрес і ефективність виробництва». Х. 2015. № 59 (1168). С. 92–95.

м'янської¹, А. В. Косенко², О. П. Косенко³, О. М. Ляшенко⁴, О. О. Маслак⁵, В. А. Омеляненко⁶, П. Г. Перерви⁷, Д. І. Погрібного⁸, В. П. Соловйова⁹, С. В. Теребової¹⁰, Л. І. Федулової¹¹ та ін.

Поняття трансферу технологій (англ. Transfer – передача, від лат. Transfere – передавати; від грец. τεχνολογία, що походить від грец. τεχνολογος; грец. τεχνη – майстерність, техніка; грец. λογος — передавати) використовується в світовій практиці досить широко.

З наукової точки зору і сьогодні не маємо єдиного визначення поняття «трансфер технологій», оскільки науковці різних галузей трактують його через особливості своєї сфери діяльності. Швидкість виникнення нових форм передачі технологій заважає надати усталене визначення цього поняття. Так, серед наукових підходів до розглядуваного поняття можна згадати Л. І. Федулову, яка ви-

¹ Кам'янська О. В. Управління трансфером технологій на машинобудівних підприємствах : дис. канд. економ. наук. К., 2008. 281 с.

² Косенко А. В. Організаційно-економічний механізм комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності підприємства : дис. канд. економ. наук. Харків. 2009. 215 с.

³ Косенко О. П. Комерціалізація інтелектуально-інноваційних технологій : монографія. Х. «Смуґаста типографія», 2015. 517 с.

⁴ Ляшенко О. М. Методи та моделі комерціалізації трансферу технологій : дис. док. економ. наук. К., 2009. 504 с.

⁵ Маслак М. В. Визначення вектору розвитку системи внутрішньо фірмового трансферу технологій машинобудівного підприємства. *Вісник нац. техн. ун-ту «ХПИ» (економічні науки)*. Харків. 2016. № 48. С. 36–40.

⁶ Омеляненко В. А. Методичні основи оцінки потенціалу трансферу технологій. *Становлення економіки України у післякризовий період: ризики та проблеми розвитку* ; під ред. д.е.н., проф. О. О. Непочатенко (Ч. 1). Умань. Видавець «Сочінський», 2012. С. 350–353.

⁷ Перерва П. Г., Косенко А. В., Косенко О. П. Розвиток організаційних структур трансферу технологій в ВНЗ (комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності). *Механізм регулювання економіки*. 2009. № 4. Т. 2. С. 147–154.

⁸ Погрібний Д. І. Господарсько-правове регулювання відносин у сфері трансферу технологій. *Право та інновації*. 2013. № 4. С. 27–41.

⁹ Соловьев В. П. О некоторых проблемах оценки и повышения уровня инновативности экономики Украины. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки*. 2016. Вип. 11. С. 93–101.

¹⁰ Теребова С. В. Трансфер технологій как элемент инновационного развития экономики. *Проблеми розвитку території*. 2010. № 4. С. 31–36.

¹¹ Федулова Л. І., Цибульська Л. Тенденції становлення новітнього технологічного укладу у світовій економіці: роль управління інтелектуальною власністю. *Економіка України*. 2011. № 12. С. 23–35.

значає ТТ як передачу систематичного знання про виробництво продукції, застосування процесу чи надання послуг¹. У свою чергу, О. Б. Бутнік-Сіверський розуміє ТТ як термін, що поєднує у собі наукові дослідження технології, її масштабування та оптимізацію, маркетинг, організацію збутової мережі. Із ним погоджуються О. П. Орлюк, С. Ф. Ревуцький, В. І. Нежиборець, Л. Ю. Федченко².

Є. І. Ходаківський вважає, що ТТ – це поширення науково-технологічних знань прикладного характеру відносно процесів, методів виробництва та інноваційних продуктів усередині галузі, між галузями та між країнами, яке включає комерціалізацію наукових розробок, тобто передачу нової технології (інновації) в комерційне використання, а також поширення вже існуючих технологій.

Вагомим внеском у правове забезпечення ТТ став проект Міжнародного кодексу поведінки у сфері передачі технологій, який пропонує таке визначення ТТ: передача систематизованих знань для випуску відповідної продукції, застосування відповідного процесу або для надання відповідних послуг, яка не поширюється на правочини, пов'язані з продажем або орендою товарів³.

Наведені визначення ТТ підкреслюють знаннєвий характер цього явища: йдеться не про передачу прав власності на речі, а про розповсюдження інформації про результати інтелектуальної діяльності, інтелектуальні продукти та умови їх реалізації/застосування при виробництві продукції, наданні послуг, виконанні робіт.

Саме тому ТТ відіграє визначальну роль у поширенні об'єктів права інтелектуальної власності. У широкому розумінні він означає взаємодію між двома або більше партнерами, де хоча б один із них передає інформацію про свою технологію та надає (передає) права інтелектуальної власності на неї через ноу-хау, патенти і технічне

¹ Федулова Л. І. Економічна природа технологій та технологічного розвитку. *Економічна теорія*. 2006. № 6. С. 6–7.

² Орлюк О. П., Бутнік-Сіверський О. Б. Економіко-правові проблеми в сфері інтелектуальної власності : монографія. Київ. НДІ інтелектуальної власності АПРН України. 2006. С. 55.

³ Draft International Code of Conduct on the Transfer of Technology. U.N. Doc. TD/CODE TOT/47 (1985).

сприяння іншому партнерові, який бажає впровадити й використувати цю технологію для конкретної мети. Такий підхід підтримують О. Лукша, Г. Пильнов, О. Тарасова, А. Яновський¹ та В. Омеляненко². Слід звернути увагу, що цим визначенням вони не трактують ТТ як комерційне явище, оскільки він може слугувати збільшенню суми знань однієї зі сторін без будь-якої фінансової угоди. Проте основне значення ТТ полягає у тому, що користь від нього на взаємовигідній основі повинні одержати обидві сторони. Як зазначають згадані науковці, одержувач технології, наприклад, може придбати ноу-хау і отримати технологічну перевагу над конкурентами, а власник технології – певну фінансову перевагу від співробітництва і розробити інші технологічні рішення для підвищення конкурентоспроможності, зниження собівартості, збільшення прибутку.

У вузькому розумінні, на думку В. К. Хаустова, ТТ – це процес передачі технологій, в основі яких завжди лежить об’єкт інтелектуальної власності, зі сфери їхнього розроблення до сфери практичного використання³.

ТТ обов’язково передбачає отримання інформації про зміст технології та право її використовувати реципієнтом, який і здійснює її промислове освоєння, практичне застосування, впровадження, що не обов’язково має бути спрямоване на отримання прибутку. Крім того, ТТ включає в себе процес комерціалізації результатів фундаментальних і прикладних наукових досліджень, науково-технологічних розробок, тобто фактично надання доступу, розповсюдження нових спеціалізованих знань, необхідних для використання технології та її інтелектуальних складових частин.

¹ Лукша О., Пильнов Г., Тарасова О., Яновский А. Как работать с сетями трансфера технологий: практическое пособие; проект EuropeAid «Наука и коммерциализация технологий». 2006. 140 с.

² Омеляненко В. А. Методичні основи оцінки потенціалу трансферу технологій. *Становлення економіки України у післякризовий період: ризики та проблеми розвитку* ; під ред. д.е.н., проф. О. О. Непочатенко (Ч. 1). Умань. Видавець «Сочинський», 2012. С. 350.

³ Хаустов В. К. Трансфер технологій в інноваційних процесах України та Білорусі. *Економіка і прогнозування*. 2012. № 2. С. 24–34.

В офіційних документах Конференція ООН з питань торгівлі та розвитку (UNCTAD) 2001 р.¹ визначає ТТ як процес поширення комерційної технології у формі передачі технології, який може бути захищений юридичним договором, а може і не бути, але включає взаємозв'язок (комунікацію) між особою, яка передає відповідні знання, і особою, яка їх набуває.

У методологічних і прикладних документах, розроблених Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), у поняття «трансфер технологій» включається широке коло комерційних угод: з передачі технічних засобів за допомогою патентів і ліцензій, передачі ноу-хау; з трансферу проектів, торгових марок і зразків; з надання послуг технічного характеру, включаючи технічне та інжинірингове навчання, а також технічну допомогу; з передачі результатів НДДКР.

Рада з наукових та промислових досліджень (CSIR) – це організація досліджень та розробок, яка створена на підставі акта парламенту Індії в 1945 р.². Вона проводить цілеспрямовані міждисциплінарні дослідження і технологічні інновації, які сприяють підвищенню якості життя південноафриканців. Організація відіграє ключову роль у підтримці урядових програм за допомогою спрямованих досліджень, які відповідають пріоритетам країни, статуту організації та її науково-технічним і технологічним компетенціям. На своєму офіційному сайті CSIR визначає ТТ як процес, при якому інтелектуальна власність перетворюється на фізичний продукт або процес, який генерує комерційну вигоду або може бути використаний на благо суспільства

Нормативне визначення поняття «трансферу технологій» закріплено у Законі України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»: під ним розуміється передача технології, що оформляється шляхом укладення між фізичними та/або юри-

¹ United Nations Conference on Trade and Development: Transfer of technology. New York; Geneva, 2001. URL: <http://www.unctad.org/en/docs/psiteitd28.en.pdf> (Last accessed: 22.05.2015).

² The Council for Scientific and Industrial Research. URL: <http://www.csir.co.za/index.html> (Last accessed: 22.05.2015).

дичними особами двостороннього або багатостороннього договору, яким устанавлюються, змінюються або припиняються майнові права та обов'язки щодо технології та/або її складових¹. На наш погляд, таке визначення є дещо вузьким і характеризує процес ТТ як певну ринкову угоду – правочин між продавцем та покупцем такого товару з приводу результату інтелектуальної діяльності.

У Методичних рекомендаціях щодо створення та діяльності центрів ТТ (затверджені Наказом Держінформнауки від 27.12.2010 р. № 150) визначено можливі шляхи створення та основні напрями діяльності центрів трансферу технологій із врахуванням світового досвіду у сфері розвитку центрів трансферу технологій і наведено таке визначення: «Трансфер технології – передача технології, що оформляється шляхом укладення двостороннього або багатостороннього договору між фізичними та/або юридичними особами, яким устанавлюються, змінюються або припиняються майнові права і обов'язки щодо технології та/або її складових. Метою трансферу технологій може бути як комерційне використання технологій (у виробництві товарів та послуг, залучення додаткових ресурсів для подальших досліджень і розробок тощо), так і некомерційне їх використання»².

Цікавим у розглядуваному контексті є американський досвід: законодавство США не визначає поняття «трансфер технологій», проте існують кілька базових визначень, прийнятих відомими суб'єктами ТТ у США:

- 1) «процес використання технології, знань, ноу-хау або обладнання з метою, яка не була передбачена його розробниками. ТТ може привести до її комерціалізації або модифікації продукту або процесу» (визначення Національного центру трансферу технологій);
- 2) «процес, який дозволяє використовувати існуючі, розроблені в рамках бюджетного фінансування знання, обладнання або потужності з тим, щоб задовольнити певні суспільні або приватні потреби» (визначення Федерального консорціуму лабораторій);

¹ Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14.09.2006 № 143-V. *Відомості Верховної Ради України*, 211 2006, № 45, ст. 434.

² Державний комітет України з питань науки, інновацій та інформатизації. URL: <http://old.dknii.gov.ua> (дата звернення 16.01.2016).

3) «формальна передача нових знань або інновацій, отриманих у результаті науково-дослідних робіт в університетах і неприбуткових дослідних організаціях, у комерційний сектор для загальної вигоди» (визначення Асоціації університетських менеджерів технологій)¹.

Хоча наведені визначення відрізняються між собою, проте погоджуємося з Федуловою Л. І., що закладена в них головна ідея однакова – це просування технології на шляху до її практичного використання з отриманням прибутку чи іншої користі².

Крім того, на нашу думку, у визначеннях Національного центру трансферу технологій США та Федерального консорціуму лабораторій США акцент зроблений не лише на факті передачі – вказується на процес використання технології. Вважаємо, що в разі такого підходу ТТ націлений не просто на дифузію нового знання, передавання інформації про отримані нові інтелектуальні продукти, – його метою слід визнавати практичне використання іншими суб'єктами господарювання. У той же час ТТ є завершеним з моменту укладення відповідного договору, на підставі якого користувач технології отримує право на її використання та/або інформацію про зміст та умови її реалізації, впровадження. Сам же реальний факт її застосування у реальному секторі економіки не впливає на правову характеристику передачі технології, однак свідчить про її економічний ефект.

Трансфер і комерціалізація технологій відносно самостійні процеси і можуть існувати окремо один від одного, проте вони можуть бути і пов'язані у випадку, коли в результаті ТТ виникає можливість успішної комерціалізації.

Технологія як об'єкт трансферу, як вважають Є. І. Ходаківський, В. П. Якобчук, І. Л. Литвинчук, може бути в окремих випадках конкретним об'єктом предметного типу, що сам по собі технологією як такою не є. Однак із цим об'єктом обов'язково пов'язані ті або інші

¹ Титов В. В. Трансфер технологій : учеб. пособие. М. : ВНИИПИ, 2000. URL: http://www.innovbusiness.ru/content/document_r_933C769A-D81C-44A1-8447-3233A834476F.html (дата звернення 11.04.2016).

² Федулова Л. І. Розбудова системи трансферу технологій – важлива умова впровадження кластерної моделі розвитку економіки України. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2011. Вип. 7(2). С. 277.

вміння й навички, та / або інша технологія (виробництва, застосування чи впровадження). Тому автори зазначають, що об'єктом трансферу є інформація у різних формах, в тому числі й про методи її практичного використання¹.

У свою чергу В. П. Соловійов стверджує, що ТТ завжди передують процесам їх комерціалізації і базованій на сукупності специфічних явищ і процесів. Комерціалізація технологій означає перетворення технологій на джерело прибутку, тобто її визначають як будь-яку діяльність, спрямовану на отримання доходу від використання результатів наукових досліджень, вмінь і навичок набутих від володіння певною технологією². Таке визначення, на наш погляд, більшою мірою притаманне неринковим формам господарювання, так як це було, наприклад, у системі соціалістичних відносин, де комерційному впровадженню досить часто передують некомерційна апробація інтелектуальної розробки. У ринкових умовах такого роду ситуації зустрічаються вкрай рідко (наприклад, у сфері унікального обладнання, оборонного комплексу тощо), у переважній кількості випадків такий двоетапний процес ТТ (некомерційний, а потім комерційний) практично не зустрічається, крім випадків, коли відповідні вимоги про проведення випробувань вимагаються чинним законодавством (наприклад, розроблення нових фармацевтичних препаратів).

Професор О. М. Ляшенко виділяє дві відмінності, які варто враховувати при визначенні трансферу та комерціалізації технологій. Перша пов'язана з тим положенням, що «комерціалізація технології передбачає обов'язкове одержання прибутку від її використання у господарській діяльності і не обов'язково пов'язана із залученням у цей процес третіх осіб»; друга – це визначення ТТ як «обов'язкової передачі технології реципієнтові, котрий і здійснює її промислове освоєння, але це не обов'язково пов'язано з отриманням прибутку

¹ Ходаківський С. І., Якобчук В. П., Литвинчук І. Л. Інтелектуальна власність : економіко-правові аспекти. К. Центр учбової літератури. 2014. 276 с. URL: http://pidruchniki.com/1356061563567/pravo/tipi_formi_tehnologichnogo_transferu (дата звернення 19.01.2016).

² Родіонова І. В. Основні форми та етапи здійснення трансферу технологій промислових підприємств. *Вісник Запорізького національного університету*. № 3 (15). 2012. С. 60–64.

сторонами»¹. У цьому визначенні проглядається певна незалежність термінів «комерціалізація» і «трансфер», відсутність їх поєднання та тісного взаємозв'язку.

Відокремлення в теоретико-методичному розумінні процесу комерціалізації технологій від їх трансферу підтримує і А. В. Косенко, який стверджує, що «комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності – це самостійний процес перетворення результатів науково-технічної та інноваційної діяльності в товар і їх ефективна реалізація в промислових масштабах. Комерціалізація є найважливішим елементом інноваційного процесу»². Певна фетишизація терміна «комерціалізація» і пониження терміна «трансфер» в працях А. В. Косенка, на наш погляд, є надмірними.

Є. І. Ходаківський, В. П. Якобчук, І. Л. Литвинчук виокремлюють: некомерційний трансфер, який найчастіше використовується в галузі наукових досліджень фундаментального та прикладного характеру, що супроводжується незначними витратами, може підтримуватися державою або проходити на основі особистих чи міжвідомчих контактів; трансфер комерційного характеру, що переважає у сфері виробництва та міжнародній економічній діяльності³.

Базуючись на висновках В. П. Соловйова, О. М. Ляшенко, А. В. Косенка, І. В. Родіонова вважає, що «доцільним є сприйняття ТТ та комерціалізації технологій як двох автономних процесів інноваційної діяльності. Адже вони можуть відбуватись як послідовно, так і незалежно один від одного»⁴. Отже, зазначені науковці є прихильниками теорії самостійності процесів комерціалізації та ТТ, які реалізуються незалежно один від одного. Водночас така позиція не є однозначною та загальноприйнятною.

¹ Ляшенко О. М. Методи та моделі комерціалізації трансферу технологій : дис. док. економ. наук. К., 2009. С. 54.

² Косенко А. В. Організаційно-економічний механізм комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності підприємства : дис. канд. економ. наук. Харків. 2009. С. 35

³ Ходаківський Є. І., Якобчук В. П., Литвинчук І. Л. Інтелектуальна власність : економіко-правові аспекти. К. Центр учбової літератури. 2014. 276 с. URL: http://pidruchniki.com/1356061563567/pravo/tipi_formi_tehnologichnogo_transferu (дата звернення 19.01.2016).

⁴ Родіонова І. В. Основні форми та етапи здійснення трансферу технологій промислових підприємств. *Вісник Запорізького національного університету*. № 3 (15). 2012. С. 60.

Дійсно, процес ринкового впровадження технологічного продукту частіше всього відбувається на комерційній основі, тобто його власник (правовласник) у результаті отримує дохід, передаючи свою розробку (права на неї) покупцю, тобто користувачу технологій. Такого роду трансферну операцію (технологічний трансфер) називають комерційним трансфером або комерціалізацією технології.

При цьому зазначимо, що практичне використання технологічного продукту може здійснюватися і без наявності комерційних відносин між розробником технології та її користувачем. Маємо численні приклади технологічного трансферу такого виду (некомерційного трансферу). Предметом некомерційного трансферу, наприклад, є наукові відкриття, оскільки на них не поширюються майнові права інтелектуальної власності, тому що, по суті, вони є відображенням об'єктивно існуючих закономірностей природи та соціуму, тобто досягненням всього людства; як правило, немає реальних передумов їхнього комерційного використання; і, нарешті, такі відкриття можуть бути здійснені відразу декількома дослідниками, як відомо з історії науки¹. Некомерційний трансфер по своїй суті притаманний екологічним, соціальним розробкам, тобто таким, практичне невикористання яких може завдати людству або глобальній економіці значної шкоди, а комерційне використання таких технологій або не має комерційного сенсу, або є занадто дорогим для окремого господарюючого суб'єкта.

Доповнює перелік певних відмінностей між термінами «трансфер» та «комерціалізація» В. В. Титов, який стверджує, що «на відміну від комерціалізації, ТТ передбачає не лише передачу інформації про інновацію, але і її освоєння за умов активної участі автора винаходу, реалізатору інформації та кінцевого споживача продукції, яка виготовляється за допомогою нової технології»². Саме тому при передачі технології основна увага приділяється не стільки технології, скільки учасникам цього процесу.

¹ Лихолет С. І. Трансфер технологій у системі інноваційної діяльності. Економіка та держава. 2009. № 6. С. 38.

² Титов В. В. Трансфер технологій : учеб. пособие. М. : ВНИИПИ, 2000. URL: http://www.innovbusiness.ru/content/document_r_933C769A-D81C-44A1-8447-3233A834476F.html (дата звернення 11.04.2016).

О. С. Трофімчук твердить, що «сутність трансферу технологій полягає в передачі ноу-хау, нових технологій, технологічного обладнання та науково-технічних знань від власника до споживача (передачі технологій від науки до виробництва на рівні НДІ, дослідних лабораторій, ВНЗ, підприємств та інших організацій) та в здійсненні міжнародного обміну технологій»¹. Таке визначення більш чітко визначає сутність дефініції, яка аналізується.

Всесвітня організація інтелектуальної власності (WIPO) на своєму офіційному сайті надає таке визначення: ТТ – це процес, в якому розробник технології робить свою технологію доступною для комерційного партнера, який буде її використовувати².

На думку Е. П. Зараменских, процес можна вважати ТТ, коли передача технологій закріплена юридичною угодою. У разі коли процес передачі технології відбувається без укладання юридичної угоди, його можна визначити як трансфер інформації. Автор наголошує, що трансфер інформації перетворюється на ТТ у момент юридичного засвідчення передачі технологій від власника до реципієнта. ТТ – це не одномоментна дія, а є процесом, у свою чергу укладання та підписання угоди є тільки одним з етапів цього тривалого процесу³.

Згідно з офіційними рекомендаціями Організації з економічного співробітництва та розвитку (далі – OECD) ТТ – це передача науково-технічних знань і досвіду для надання науково-технічних послуг, застосування технологічних процесів, випуску продукції⁴.

¹ Трофімчук О. С. Сутність поняття трансферу технологій та його ролі для розвитку України URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=64546> (дата звернення 26.01.2016).

² Онищенко В. О., Комеліна А. А. Сучасні засади комерціалізації інноваційних технологій. *Економіка і регіон*. №4 (53). 2015. С. 3–9.

³ Зараменских Е. П. Трансфер технологий: сущность и значение в развитии экономики РФ. *Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки*. 2014. С. 45.

⁴ The Measurement of Scientific and Technological Activities. Proposed Standart Practice for Surveys on Research and Experimental Development: Frascati Manual. Paris : OECD Publishing, 2002. 256 p

У свою чергу О. Лукша, П. Сушков, А. Яновський дали таке визначення: ТТ – це процес передачі результатів досліджень і розробок, знань для будь-якого їх використання¹.

С. В. Терехова підкреслює, що ефективність інноваційного процесу, а саме випуск високотехнологічної продукції, пов'язана з трансфером нових знань одних його учасників іншим (розробники, власники технологій, посередники, державні органи, інвестори, потенційні покупці)².

Т. О. Зінчук визначає ТТ як послідовності дій, в ході яких нові знання, отримані в результаті фундаментальних та прикладних досліджень в університетах та науково-дослідних інституціях, вільно розповсюджуються, передаються через надання науково-технічних послуг або купуються підприємствами для впровадження в якості продукції чи технології. Комерціалізація технологій – це вид комерційного ТТ, в результаті якого відбувається реалізація інноваційної продукції та готових інноваційних технологій на ринку через пошук партнерів та потенційних покупців. Комерціалізацією технологій мають займатися професіонали з інноваційного менеджменту (провайдери) – підприємці та інвестори інноваційного бізнесу³.

Наведені підходи до розуміння трансферу та комерціалізації технологій можна охарактеризувати як теорію єдності зазначених процесів, які мають спільний зміст правовідносин, однак відмінні за цілями – з метою отримання прибутку чи без такої мети, – та співвідносяться як родове та видове поняття.

ТТ слід розглядати як один з аспектів інноваційного процесу, під яким розуміють процес перетворення наукового знання на інновацію, який можна уявити як послідовний ланцюг подій, у ході яких іннова-

¹ Сушков П., Лукша О., Яновский А. Центр коммерциализации технологий – организационное развитие: как создать, управлять, организовать мониторинг и оценку деятельности. Проект EuropeAid «Наука и коммерциализация технологий». -Москва, 2006. С. 9.

² Терехова С. В. Трансфер технологий как элемент инновационного развития экономики. *Проблемы развития территории*. 2010. № 4. С. 32.

³ Зінчук Т. О., Кашук К. М. Трансфер інноваційних технологій: сутність та значення ц розвитку вітчизняної економіки. *Збірник наукових праць Таврійського Державного агротехнічного університету (економічні науки)*. 2012. № 2(18). Т. 4. С. 199–208.

ція визріває від ідеї до конкретного продукту, технології або послуги і поширюється при практичному використанні.

Таким чином, проаналізувавши дефініції поняття «трансфер технологій», надані як вітчизняними вченими та нормативними актами, так і міжнародною науковою спільнотою, можна твердити про наявність двох основних концепцій визначення ТТ у співвідношенні з процесом їх комерціалізації: теорію єдності та теорію самостійності. Юридичне значення встановлення термінологічних зв'язків понять «трансфер технологій» та «комерціалізація технологій» полягає у сфері законодавчого регулювання та формування економічної правової політики. Залежно від обраних державою завдань на конкретному технологічному укладі: належати до країн розробників технологій або країн технологічного авангарду, поєднувати такі стратегії або не визначати подібних цілей, – держава нормативно закріплює той підхід до визначення ТТ, який дозволяє їх досягти.

Відповідно у правовій площині отримало закріплення визначення ТТ у широкому та вузькому значенні. У разі широкого правового підходу до розуміння ТТ до нього відносять всі форми розповсюдження та передачі нових знань, навичок, результатів інтелектуальної діяльності самостійно або разом із матеріальними об'єктами, в яких вони реалізовані, або шляхом надання науково-технічних послуг. У такому разі ТТ означає взаємодію між двома або більше партнерами, де хоча б один із них є розробником, автором, володільцем прав інтелектуальної власності на результати інтелектуальної діяльності, а другий одержує або нову для нього інформацію про такі результати, або майнові права інтелектуальної власності на них з метою подальшого комерційного або некомерційного використання при виробництві товарів, виконанні робіт, наданні послуг.

При вузькому законодавчому закріпленні визначення ТТ припускається передача майнових прав на нові розробки, результати інтелектуальної діяльності третім особам на підставі юридично оформленого правочину (договору).

Порівняння законодавчих підходів до визначення ТТ дозволяє встановити принципову відмінність між українським та європейським законодавством у цьому питанні. Поняття ТТ у Законі України «Про

державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» відсилає до правочину, яким устанавлюються, змінюються або припиняються майнові права та обов'язки щодо технології та/або її складових, що кореспондує вузькому підходу до розуміння ТТ.

На відміну від нього у рекомендаціях OECD встановлення факту ТТ вимагає не лише передачі науково-технічних знань і досвіду, а й практичного їх застосування для надання науково-технічних послуг, здійснення технологічних процесів, випуску продукції із реалізацією в ній нових розробок. На нашу думку, європейське законодавство слідує широкому підходу до розуміння ТТ та відповідно до нього буде систему центрів та мереж для його забезпечення.

Передача нових технічних досягнень, розробок від наукових установ, авторів до третіх осіб відбувається за допомогою різних організаційних заходів та правових форм. Економічною наукою виділяються такі основні організаційні форми ТТ:

1) видача ліцензій, якими найчастіше передаються не найновіші технології, а так звані «технології проміжного покоління»;

2) передача ноу-хау у формі надання безпатентної ліцензії. При цьому передача ноу-хау має незворотний характер, із невизначеним періодом збереження конфіденційності ноу-хау та високим ризиком його розкриття третім особам після укладення контракту до закінчення його дії;

3) інжиніринг, який припускає виконання користувачем сукупності проектних і практичних робіт (консультаційних, технологічних, будівельних та ін.), необхідних для реалізації нової технології;

4) промислова кооперація, за якої сторони, які об'єдналися для організації кооперованого виробництва, здійснюють інтенсивний технологічний обмін для досягнення загальної мети з реалізації проекту за наявності власних кореспондуючих інтересів;

5) франшиза, що припускає передачу або переуступку (на комерційних умовах) суб'єктом господарювання із рентабельним бізнесом або відомою діловою репутацією дозволу продавати аналогічні товари, виконувати роботи або надавати послуги в деяких сферах третім суб'єктам для започаткування ними нового виду ділової активності, що включає й передачу необхідних навичок;

6) лізинг (фінансова оренда), за умовами якого лізингова компанія викуповує у постачальника обладнання і технологію і здає його в оренду на певний обумовлений строк. Після закінчення строку оренди орендар зобов'язаний повернути обладнання, технологію лізинговій компанії або викупити їх у свою власність за залишковою вартістю;

7) технічна допомога, яка надається на підставі окремої угоди або в межах угоди про передачу технології або постачання обладнання і полягає у виконанні досліджень, навчанні та підготовці кадрів із посланням елементів інжинірингових послуг, підрядних робіт, контрактів на оренду приладів та інструментів;

8) створення спільних підприємств з метою об'єднання зусиль, знань і досвіду у виробництві нової для даного ринку продукції та поділу спільного ризику;

9) сприяння взаємозв'язкам науки і промисловості з боку держави, зокрема, у формі часткового фінансування робіт фахівців (науковців, викладачів вузів, аспірантів, магістрантів і студентів старших курсів) для вирішення технологічних проблем підприємств¹.

Вітчизняні науковці виокремлюють форми здійснення ТТ залежно від його типу, а саме комерційного або некомерційного ТТ. Так, некомерційний трансфер здійснюється через передачу науково-технічної інформації шляхом публікації науково-технічної та навчальної літератури такої як наукові статті, довідники, стандарти, описи патентів, каталоги проспектів, Інтернет – публікації, а також через відкриті бази даних, інформаційні сайти, пошукові сервери, форуми, зустрічі, конференції, сесії, симпозіуми, виставки, круглі столи, проведення курсів навчання та стажування вчених на безкоштовній основі або на умовах власного фінансування.

До форм здійснення комерційного технологічного трансферу Ходаківський Є. І., Якобчук В. П. та Литвинчук І. Л. відносять пере-

¹ Трансфер технологій. Инновационная деятельность: Толковый словарь Термины инновационного менеджмента и смежных областей (от А до Я). 2-е изд., доп. – Новосибирск : Сибирское научное издательство. Отв. ред. В. И. Суслов. 2008. URL: https://innovative_activities.academic.ru/599/Трансфер_технологий (дата звернення 16.02.2016).

дачу патентів на винахід та/або свідоцтв на промислові зразки та корисні моделі; ліцензування; організацію спільного виробництва, створення державно-приватного партнерства; створення start-up компаній («новачків»); інжиніринг; передачу супутніх купівлі чи оренді обладнання технологічних відомостей; включення об'єктів інтелектуальної власності до статутного капіталу інноваційних структур; міжнародне науково-технічне співробітництво у рамках технологічних платформ, участь у рамкових програмах¹.

На практиці зазначені форми ТТ застосовуються паралельно у межах одного проекту, доповнюють одна одну, особливо в масштабних проектах, у міждержавних угодах про промислово-інвестиційне співробітництво, науково-технічну та виробничу кооперацію. Трансфер та комерціалізація технологій можуть бути послідовними стадіями інноваційного процесу. У результаті ТТ з'являється можливість успішної комерціалізації розробки та отримання доходу її автором, організацією-розробником і, як наслідок, збільшення податкових надходжень до національного і місцевого (регіонального) бюджетів, організації виробництва інноваційної продукції. Отже, у сучасних глобальних відносинах з розповсюдження нової інформації, поширення нових технологій, нових знань та навичок ТТ охоплює широке коло відносин, предметом яких виступають не лише конкретні результати інтелектуальної діяльності, а й інформація, роботи та послуги, спільна діяльність, навчання та підготовка як спеціальний вид послуг.

Але на практиці розробники і власники нових технологій – наукові організації, малі інноваційні фірми, організації інноваційної інфраструктури – важко знаходять покупців своїх розробок або партнерів для створення виробництв. Крім того, вчені здебільшого не володіють навичками ведення господарської діяльності, що необхідні для створення власної справи. Існує й інша сторона цієї проблеми. Якщо компанія планує досягти конкурентних переваг шляхом вдосконалення технології своєї роботи, то неминуче виникає питання про те, де

¹ Ходаківський С. І., Якобчук В. П., Литвинчук І. Л. Інтелектуальна власність : економіко-правові аспекти. К. Центр учбової літератури. 2014. 276 с. URL: http://pidruchniki.com/1356061563567/pravo/tipi_formi_tehnologichnogo_transferu (дата звернення 19.01.2016).

знайти інформацію про такі технології, які можуть забезпечити підвищення ефективності бізнесу.

Для вирішення цих проблем в усьому світі існує велика кількість організацій-посередників на ринку інновацій, до яких належать центри комерціалізації, інноваційні центри, агентства розвитку і центри трансферу технологій. Їх основна функція полягає в забезпеченні учасників інноваційних процесів всіма необхідними послугами для реалізації їх потенціалу і розвитку інноваційних можливостей.

Як зазначає С. В. Теребова, до структури більшості зарубіжних університетів входять відділи, відповідальні за зв'язок університету і бізнесу. ТТ у деяких країнах (США, Фінляндія) зведений законом у статус третьої місії університетів (крім освітньої та науково-дослідної діяльності), невиконання якої тягне за собою покарання у вигляді позбавлення університету прав на створену ним інтелектуальну власність. Відділи ТТ створені також у багатьох вітчизняних університетах¹.

Центри трансферу технологій являють собою організації зі середньою чисельністю працівників до 100 осіб, які часто працюють за принципом самофінансування та є структурними підрозділами науково-дослідних державних установ або ж здійснюють свою діяльність на комерційних засадах, незалежно від державних програм².

На думку В. Я. Козаченка основними напрямками діяльності центрів трансферу технологій є: здійснення заходів, спрямованих на передачу інноваційних технологій зі сфери їхнього розроблення в сферу практичного застосування у межах науково-виробничої кооперації й інвестиційного співробітництва (технологічне брокерство); дослідження кон'юнктури ринку технологій; управління інтелектуальною власністю та розроблення стратегій комерціалізації технологій (ліцензування, створення компаній на основі університетських технологій, підготовка бізнес-плану інвестиційного проекту); здій-

¹ Теребова С. В. Трансфер технологій як елемент інноваційного розвитку економіки. *Проблеми розвитку території*. 2010. № 4. С. 31–36.

² Словарь терминов и определений инновационной деятельности. *Новости науки и технологий*. 2007. № 2(6) URL: http://belisa.org.by/ru/izd/stnewsmag/2_2007/art11_6_2007.html (дата звернення 15.02.2016).

снення технологічного аудиту підприємств та надання консультаційних послуг; підготовка проектів міжнародних договорів про співробітництво з питань ТТ та інноваційної діяльності; моніторинг новітніх науково-технічних досягнень у різних країнах та створення банку запитів і пропозицій вже готових інноваційних розробок; підвищення кваліфікації фахівців з інноваційної діяльності та менеджерів з ТТ; забезпечення участі вітчизняних підприємств у міжнародних виставках і ярмарках високотехнологічної продукції¹.

Слід зазначити, що такі центри забезпечують ТТ у широкому розумінні: від організації передачі майнових прав на результати інтелектуальної діяльності із забезпеченням вчинення відповідних правочинів до проведення маркетингових заходів, навчання та консультування.

Як зауважують В. Лисенко та С. Єгоров, деякі з таких центрів трансферу технологій об'єднуються у цілі мережі, що, своєю чергою, дає змогу забезпечити концентрацію інформаційних ресурсів та підвищити комерційну ефективність посередницької діяльності у сфері трансферу (передачі) технологій².

Таким чином, можна визначити центр трансферу технологій як інфраструктурну організацію, яка виступає первинною ланкою мережі, а продукцією якої є цілий комплекс послуг учасникам інноваційного процесу. Такі центри трансферу технологій на різних засадах об'єднуються в мережі, наприклад, в Європейську мережу підтримки підприємництва EEN входять більше 500 центрів з різних країн світу.

В Україні також існують подібні організації, зокрема «Центр трансферу технологій», створений на базі ЗАТ, Науково-виробничий концерн «Наука», центри при державних технічних університетах, а також центри комерціалізації технологій, технопарки та технополіси. Крім того, створено Українську мережу трансферу технологій та Національну мережу трансферу технологій.

¹ Козаченко В. Я. Сучасний стан мереж трансферу технологій за кордоном та проблеми їх розвитку в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська Політехніка»*. Л. 2010. № 694. С. 162–173.

² Лысенко В., Егоров С. Предпосылки и методологические основы создания и развития на Украине сети трансфера технологий. *Математичні машини і системи*. №1. 2008. С. 46.

Ще однією МТТ є створена у 2009 р. Система трансферу технологій Мережі регіональних центрів інноваційного розвитку Державного агентства України з інвестицій та розвитку (далі – СТТ INDEV). Система є частиною загальнонаціональної інноваційної інфраструктури України і на некомерційній основі здійснює ТТ між науковим і виробничим секторами в усіх регіонах України на підставі єдиної нормативної бази. СТТ INDEV створена та діє за підтримки Академії технологічних наук України, Державного агентства України з інвестицій та розвитку (Держінвестицій) та при безпосередній участі Мережі регіональних центрів інноваційного розвитку. Робота СТТ INDEV ґрунтується на методології роботи провідних міжнародних МТТ. Інформаційно-технічне забезпечення Системи здійснюється через інтернет-портал www.indev.kiev.ua¹.

Для виявлення характерних ознак та особливостей МТТ, які викремлюють їх серед інших інноваційних та допоміжних структур, слід більш детально розглянути принципи побудови мережі.

Термін «мережа» досить поширений у науковій літературі, хоча здебільшого згадується у контексті організації комп'ютерних мереж або ж торговельних об'єднань. Так, онлайн-енциклопедія Wikipedia містить таке визначення поняття «мережа» (англ. network) – об'єднання однорідних об'єктів, яке визначає правила поведінки всередині (між її членами) і ззовні мережі (до одиниці мережі або до сукупності), вимагає правил використання одиниць мережі та всієї мережі; однорідність членів мережі дає можливість оперувати кожним з них окремо; об'єднання – дає можливість оперувати мережею як одним цільним об'єктом. Мережі можуть бути членами загальнішої мережі, утворюючи таким чином ієрархію².

Тлумачний словник Д. В. Дмитрієва мережею називає безліч однорідних чи взаємозалежних установ чи пристроїв³. Утім, значення цього терміна набагато ширше: він включає низку аспектів, насамперед пов'язаних з інноваційною діяльністю. Мережевий характер

¹ Офіційний веб-сайт Мережі регіональних центрів інноваційного розвитку – URL: www.indev.kiev.ua (дата звернення 19.02.2016).

² Поняття «мережа». Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Мережа>.

³ Толковый словарь Дмитриева. URL: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/dmitriev/4845/%D1%81%D0%B5%D1%82%D1%8C> (дата звернення 16.02.2016).

притаманний великій кількості явищ, процесів та об'єктів. Типова мережева структура є системою, взаємовідносини між структурними елементами якої знаходяться на одному рівні. Мережева структура є формою горизонтальної інтеграції. У правовому значенні це означає, що виникають правовідносини між рівними суб'єктами незалежно від їх фінансового стану та правового статусу, однак які мають спільні та/або взаємопов'язані інтереси. Економічне значення таких об'єднань полягає в тому, що на цьому етапі вони є більш ефективними у деяких сферах економічної діяльності, а в першу чергу – в інноваційній.

Структури, що мали мережевий характер організації діяльності, виникли досить давно. Так, С. В. Терєбова зазначає, що окремі риси мережевих об'єднань мали мореплавні торговельні компанії, які були засновані на принципах акціонерного капіталу і виконували функції посередників між багатьма комерційними агентами одночасно у декількох країнах. Виражений мережевий характер мали галузеві об'єднання (асоціації, синдикати), що сформувалися в найбільш розвинених країнах наприкінці ХІХ ст. у металургії, вугледобуванні, пізніше – у нафтодобуванні, суднобудуванні, паперовій та військово-промисловій індустрії. Їхньою особливістю була кооперація між багатьма партнерами, які формально залишалися незалежними учасниками ринку. Тобто саме торговельні об'єднання стали першими суб'єктами економічної діяльності, що спиралися на мережеві принципи організації. Пізніше такого характеру набули акціонерні промислові об'єднання і фінансові установи¹.

Для визначення правової природи таких мережевих організацій розглянемо існуючі мережі та їх визначення на нормативному рівні. Так, Наказ Держкомстату України «Про затвердження Інструкції щодо заповнення форм державних статистичних спостережень стосовно торгової мережі та мережі ресторанного господарства»² № 327 від 24.10.2005 р. містить визначення таких термінів:

¹ Січкаренко К. О. Мережева організація інноваційної діяльності : наукова доповідь. К. 2015. 48 с.

² Про затвердження Інструкції щодо заповнення форм державних статистичних спостережень стосовно торгової мережі та мережі ресторанного господарства : Наказ Державного комітету статистики України від 24.10.2005 № 327. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1350-05> (дата звернення 22.09.2016).

Торгова мережа – сукупність об'єктів (закладів) роздрібної торгівлі, розміщених на визначеній території (місто, селище тощо). Мережа роздрібної торгівлі поділяється на стаціонарну, напівстаціонарну, торгівлю поза магазинами (включаючи пересувну).

Мережа роздрібної торгівлі стаціонарна – це сукупність об'єктів роздрібної торгівлі, що розміщені в капітальних будівлях, мають систему спеціальних приміщень, оснащених торгово-технологічним устаткуванням. Стаціонарна мережа функціонує у вигляді об'єктів роздрібної торгівлі –магазинів.

Мережа роздрібної торгівлі напівстаціонарна – сукупність об'єктів роздрібної торгівлі, які займають відокремлене приміщення, як правило, легкої конструкції без великих капітальних витрат і, як правило, не мають торгового залу для здійснення торгово-технологічних операцій з покупцями.

Наказ Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про затвердження Тимчасового положення про депозитарії та депозитарну діяльність»¹ від 21.05.1996 р. № 117 (втратив чинність) надавав визначення електронної торговельної та/або інформаційної мережа (ЕТИМ) як юридичної особи будь-якої організаційно-правової форми, створеної згідно із Законом України «Про господарські товариства» торговцями цінними паперами з метою укладення угод з цінними паперами, які існують у вигляді записів на рахунках ДЕПО на електронних носіях (технічному продукті, що застосовується для накопичення, обробки та видачі інформації) в облікових реєстрах локального депозитарію, який її обслуговує.

М. В. Звирко вважає, що мережева організація господарської діяльності полягає у можливості для кожного її учасника мати рівноправні прямі стосунки з іншими учасниками. Мережеві взаємовідносини характеризуються незалежністю від просторово-часових обмежень та витрат і спираються перш за все на досягнення ІКТ-технологій².

¹ Про затвердження Тимчасового положення про депозитарії та депозитарну діяльність : Наказ Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 21.05.1996. № 117. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0318-96> (дата звернення 17.09.2016).

² Звирко М. В. Сетевая экономика: понятие, преимущества и недостатки URL: http://www.teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2012/1/ekonomika/zvirko.pdf (дата звернення 17.08.2016).

Таким чином, поняття «мережа» належить до родових категорій економічного походження. Мережі складаються як системи, сформовані за певною ознакою, учасниками яких є рівноправні суб'єкти. Їх види та особливості залежать від галузей господарства та сегментів економіки, в яких вони утворюються.

За структурою та функціями виокремлюють декілька типів мережевих об'єднань. Так, К. О. Січкаренко виділяє суто комерційні мережі: їхніми компонентами виступають власне учасники мережі, до яких відносять підприємства та їх структурні підрозділи, що забезпечують функціонування самої мережі, а також зв'язки і відносини. Відповідно до такого підходу мережевою організацією є структура, в яку входять підрозділи, що взаємодіють між собою у межах узгоджених стандартів діяльності з метою підвищення конкурентоспроможності один одного. «Відносинами» він вважає економічні функції на кшталт інформаційного обміну, укладання угод та трастові взаємовідносини, включення певних фірм у замкнений ланцюг транзакцій. Самі ж зв'язки у мережі він розділяє на більш інтенсивні (сильні, тісні) та епізодичні (слабкі, м'які). До перших відносять участь у статутному капіталі один одного, інших варіантах договірних відносин, передачу ліцензій, підряд на виконання робіт, спільне виробництво, спільне підприємство, компенсаційні угоди і домовленості. Вважається, що інтенсивні зв'язки властиві організаційним ядрам мережевого утворення, тоді як епізодичні – його периферії. Особливе місце в рамках мережі посідає науково-технічна співпраця між її учасниками (обмін технічною інформацією і документацією, спільні науково-дослідні роботи, маркетингові дослідження). Як додаткову форму К. О. Січкаренко виділяє передачу виробничого досвіду, знань на рівні контактів співробітників¹.

В інноваційній сфері наприкінці ХХ ст. також стали утворюватися мережеві організації. О. П. Лукша найбільш поширеним визначенням інноваційної мережі вважає таке: «складна організаційна (міжорганізаційна) структура, що забезпечує максимальне викорис-

¹ Січкаренко К. О. Мережева організація інноваційної діяльності : наукова доповідь. К. 2015. 48 с.

тання наявних науково-технічних ресурсів для розроблення, виробництва і реалізації інноваційних товарів і послуг, впровадження технологічних інновацій, розвиток інноваційного, виробничого і кадрового потенціалу в межах єдиного інформаційно-комунікативного простору». Фактично це спеціалізована масштабна інформаційна мережа, що об'єднує регіональні інноваційні центри, які допомагають компаніям поширювати інформацію про свої проекти, надають організаційну підтримку на різних етапах ТТ, організаційне сприяння у пошуку партнерів¹.

Для інноваційних та науково-інноваційних мереж характерна скоординована діяльність її учасників щодо вибору напрямів досліджень, що забезпечує економію часу, а отже, конкурентну перевагу. До того ж організація науково-дослідні роботи на основі мережевого принципу зумовлює високий ступінь інтеграції інформаційних ресурсів, лабораторної бази та нову якість інформаційних потоків. Останнє є принциповим моментом, оскільки саме якісний стрибок у характеристиці інформаційних потоків, перетворення інформації на публічний ресурс зумовлює виникнення умов для генерації саме нового знання (як технічного, так і гуманітарного). Організація науково-технічної та інноваційної сфери на мережевій основі спричиняє принципові зміни в самому механізмі інноваційної діяльності, дозволяє учасникам (як національним і локальним, так і глобальним) провести якісні зміни у моделі інноваційної діяльності на своїх виробничих потужностях: повноцінно комерціалізувати свої розробки, сформувати довкола себе потужне експертне середовище.

Конкретні завдання та функції МТТ кожна з них визначає самостійно, закріплюючи їх у своїх внутрішніх документах, зокрема, у регламенті. «Зразковими» для усіх МТТ цілями можна вважати завдання ЕЕН, що належить до найвідоміших з нині існуючих мереж. В. Я. Козаченко як головні цілі ЕЕН виокремлює такі: а) створити інтегровану мережу послуг підтримки бізнесу, засновану на досвіді двох мереж з 270 Euro Info Centres (далі – EIC) і 250 Innovation Relay

¹ Лукша О. П., Пильнов Г.Б., Рыгалин Д.Б., Яновский А.Э. Российская бизнес-инновационная сеть – новый широкомасштабный проект сотрудничества России и Европейского Союза. *Инновации*. 2008. № 11 (121). С. 25–33.

Centres (далі – IRC); б) збільшити синергію між усіма партнерами мережі з метою забезпечення інтегрованих послуг; в) покращити доступ малого та середнього бізнесу до послуг мережі за концепцією «No wrong door»; г) полегшити адміністративні процедури для учасників мережі; ґ) забезпечити професіоналізм та якість послуг¹.

Відповідно до Концепції Національної мережі трансферу технологій України (далі – NTTN) метою створення NTTN є сприяння розвитку інноваційного бізнесу і комерціалізації наукоємних технологій, залучення наукового потенціалу України до обігу на світовому ринку технологій, консолідація інформаційних ресурсів державних, громадських, приватних інноваційних структур України, підприємств, установ та організацій в єдину МТТ та подальша інтеграція NTTN до європейської мережі EEN. Функціями NTTN є: трансфер технологій, ноу-хау між науковими секторами та промисловістю; пошук партнерів та інвесторів для кооперації при розробці і впровадженні високотехнологічного наукового продукту як в Україні, так і за кордоном; організація взаємодії NTTN з міжнародними МТТ².

Метою створення Республіканського центру трансферу технологій Республіки Білорусь (далі – РЦТТ), який створено у травні 2003 р. за сприяння Державного комітету з науки і технологій Республіки Білорусь, Національної академії наук Білорусі, Програми розвитку ООН (ПРООН) та Організації Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО), є сприяння співробітництву між розробниками, підприємцями та інвесторами / сприяння ТТ, розроблених як у Республіці, так і за кордоном для забезпечення сталого зростання економіки країни і підвищення конкурентоспроможності білоруської промисловості і сільського господарства, методичне керівництво центрами трансферу технологій в республіці. Функціями/завдання РЦТТ є: створення та підтримка інформаційних баз даних, які обслуговують

¹ Козаченко В. Я. Сучасний стан мереж трансферу технологій за кордоном та проблеми їх розвитку в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська Політехніка»*. Л. 2010. № 694. С. 162–173.

² Концепція Національної мережі трансферу технологій України / офіційний сайт Національної мережі трансферу технологій України URL: <http://www.nttn.org.ua/?idm=1&lng=1> (дата звернення 13.08.2016).

клієнтів технологічного трансферу; забезпечення доступу клієнтів РЦТТ до міжнародних баз технологічного трансферу та науково-технічної інформації; надання допомоги суб'єктам інноваційної діяльності в розробці та просуванні інноваційних та інвестиційних проєктів; виконання наукових досліджень у галузі інформаційно-комунікаційних технологій та інноваційної діяльності; підготовка кадрів у сфері науково-інноваційного підприємництва; організація регіональних відділень і філій РЦТТ з метою створення єдиної національної мережі центрів трансферу технологій; сприяння міжнародному науково-технічному співробітництву та обміну фахівцями¹.

Таким чином, основною функцією МТТ є просування послуг щодо забезпечення ефективного доступу до технологічної інформації та її розповсюдження, а також передача прав інтелектуальної власності розробників суб'єктами інноваційної діяльності, на що спрямована діяльність всіх суб'єктів такої мережевої організації.

Проаналізувавши зміст трансферу технологій, правову природу мережевих організацій, визначивши функції МТТ, можна визначити їх кваліфікуючі ознаки: 1) мета – консолідація інформаційних ресурсів у технологічній сфері та координація дій в інноваційній сфері; 2) учасниками мережі є два або більше суб'єктів господарювання, пов'язаних з інноваційною діяльністю та/або трансфером технологій; 3) обов'язковою є наявність власної електронної платформи, на якій розміщуються технологічні профілі (технологічні запити та пропозиції); 4) обов'язкова наявність суб'єкта, який здійснює організацію та управління діяльністю мережі (адміністратора, координатора); 5) виникнення двох видів правовідносин у зв'язку із функціонуванням мережі: зовнішніх відносин між клієнтами, що виникають на підставі договору щодо трансферу технологій, та між адміністратором, який діє в інтересах розвитку мережі, з іншими регіональними та міжнародними МТТ, з одного боку, та внутрішніх відносин усередині мережі між учасниками, які, у свою чергу, поділяються на підвиди: організаційні (щодо створення мережі, управ-

¹ Офіційний сайт Республіканського центру трансферу технологій Республіки Білорусь. URL: <http://www.icct.by/rus/Default.aspx?tabid=1123> (дата звернення 13.08.2016).

ління та участі) та відносини, пов'язані з трансфером технологій (у широкому і вузькому значенні); 6) об'єднання учасниками мережі немайнових об'єктів та/або інформації про них; 7) відсутність обов'язкового об'єднання майна та у зв'язку із цим нівелювання необхідності управління ним.

Отже, *мережа трансферу технологій* – це об'єднання осіб – професійних учасників ринку трансферу технологій (зі створенням або без створення юридичної особи) з метою консолідації інформаційних ресурсів у технологічній сфері шляхом об'єднання нематеріальних об'єктів та/або інформації про них на електронному майданчику, спільних дій учасників та їх мережевої організації співпраці, у результаті діяльності якого відбувається передача прав інтелектуальної власності від авторів (розробників) до суб'єктів господарської діяльності, які використовують такі об'єкти при виробництві товарів, виконанні робіт, наданні послуг.

1.3. Діяльність мереж трансферу технологій в Україні: питання правового забезпечення на сучасному етапі

Процес євроінтеграції української держави відбувається у багатьох сферах, не є винятком й інноваційна. Кроком до приєднання України до Європейської спільноти можна вважати Стратегію сталого розвитку «Україна-2020», в якій бачимо відображення напряму подальшого розвитку, зокрема, програма розвитку малого та середнього бізнесу; програма участі в транс'європейських мережах; програма залучення інвестицій; програма розвитку інновацій; реформа державної політики у сфері науки та досліджень¹. Необхідність змін у країні продиктовані сучасними глобальними викликами, на які Україна зобов'язана гідно відповідати. У зв'язку з цим інноваційний розвиток України є одним з можливих векторів соціально-економічного зростання. Однак, окрім закріплення норм, що передбачають перехід

¹ Указ Президент України Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12.01.2015 № 5/2015. *Офіційний вісник Президента України* від 20.01.2015. 2015. № 2, стор. 14, ст. 154.

української економіки на інноваційний шлях розвитку, даний процес вимагає істотних змін, таких як перегляд механізмів та правил розподілу ресурсів, залучення інвестицій, налагодження ефективного використання творчого потенціалу людини тощо.

Для кращого розуміння цілей, до яких необхідно рухатись Україні, проаналізуємо стратегію соціально-економічного розвитку ЄС на період до 2020 р. «Європа 2020: Стратегія інтелектуального, стійкого і всеосяжного зростання» («Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth»), прийняту у березні 2010 р. Європейською Радою, у якій викладено бачення соціальної ринкової економіки Європи в XXI ст. Європейською Комісією було запропоновано «сім флагманських ініціатив» для стимулювання прогресу по кожному з пріоритетних напрямів, однак звернемо увагу на ініціативи, які стосуються безпосередньо інновацій та ТТ.

1. «Інноваційний Союз» (Innovation Union). Головна мета зазначеного вектора полягає у покращенні умов для досліджень та інновацій, а також поступовому збільшенні їх фінансування задля економічного зростання.

2. «Молодіжний рух» (Youth on the move). Метою є покращення освітніх систем та їх ефективності, результатом чого буде чимала кількість висококваліфікованих працівників у багатьох сферах, частина з яких буде займатися наукою, інноваціями чи підприємницькою діяльністю.

3. «Європейська програма дій у галузі цифрових технологій» (A digital agenda for Europe). Головна ціль цієї ініціативи полягає у покращенні доступу до високошвидкісного інтернету і використання переваг єдиного ринку електронних послуг для населення та комерційних компаній.

4. «Ресурсно-ефективна Європа» (Resource-efficient Europe). Мета – впровадження нових ресурсно-ефективних та екологічно чистих технологій, з акцентом на розробці нових.

5. «Промислова політика, адаптована до умов глобалізації» (An industrial policy for the globalization era) передбачає поліпшення умов ведення ділової діяльності, особливо для малих і середніх підпри-

емств, а також сприяння створенню сильної і стійкої промислової бази, конкурентоспроможної у глобальному масштабі¹.

Більшість ініціатив, передбачених цією програмою, спрямована прямо або опосередковано на інноваційну сферу, як одним з ключових компонентів розвитку економіки країн.

Розвиток інноваційної сфери залежить від рівня фінансування державою теоретичної і прикладної науки. Дослідження зарубіжних вчених доводять, що для успішного інноваційної економіки країни, обсяг фінансування повинен становити не менше 3 % від ВВП². Для порівняння наведемо статистику щодо фінансування науки в Україні та країнах ЄС. Так, за даними Євростату, питома вага витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт у ВВП України найнижча порівняно з країнами ЄС. Рівень витрат 2015 р. характеризують такі данні: Німеччина – 2,94 %, Чехія – 2,08 %, Естонія – 1,85 %, Угорщина – 1,57 %, Іспанія – 1,26 %, Україна – 0,63 %. Загалом середній показник серед країн ЄС становить – 2,06 %. При цьому значення цього показника в Україні зменшилося за 2005–2015 рр. на 0,36 %, тоді як у середньому по країнах ЄС він збільшився на 0,24 % при зростанні в Естонії на 0,92 %, Чехії – на 0,73 %, Угорщині – на 0,63 %, Німеччині – на 0,43 %, Іспанії – на 0,14 %³⁴⁵, в Ізраїлі та Швеції – на 4 % ВВП. У 2017 р. на науку з Державного бюджету України спрямовано 0,24 % від ВВП⁶. Для порівняння – чимало країн Африки

¹ Europe 2020. A strategy for smart sustainable and inclusive growth: Official Site of European Commission. 2010. URL: http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm (last access 13.04.2017).

² Europe 2020 targets (2010). Official Site of European Commission URL: http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/targets/index_en.htm (last access 21.03.2017).

³ Наукова та інноваційна діяльність в Україні в 2012 році: стат. зб. Київ : Державна служба статистики України, 2013. 288 с..

⁴ Наукова та інноваційна діяльність в Україні в 2014 році: стат. зб. Київ : Державна служба статистики України, 2015. 256 с.

⁵ Наукова та інноваційна діяльність в Україні в 2015 році: стат. зб. Київ : Державна служба статистики України, 2016. 258 с.

⁶ Інформація щодо фінансування освіти і науки в Україні. URL: <http://zet.in.ua/statistika-2/byudzhet/informaciya-shhodo-finansuvannya-osviti-i-nauki-v-ukra%D1%97ni/> (дата звернення 06.12.2017).

починають йти шляхом збільшення фінансування НДДКР, розуміючи, що це найбільш ефективний шлях виходу з кризи.

У результаті постійного недофінансування науки протягом останніх років Україна займає провідні місця в антирейтингових показниках та перебуває низько у провідних рейтингах рівня соціально-економічного розвитку. Зокрема, станом на 2017 р. Україна займає 50-те місце з 127 країн у рейтингу найбільш інноваційних країн світу (за даними Global Innovation Index). У 2016 р. Україна посіла 56-те місце, а у 2015 р. була на 64-му місці, а в 2014 – на 63-му (Україна розташувалася між Катаром і Тайландом, які займають 49 і 51 місця відповідно)¹. Розглянемо більш детально критерії цього рейтингу, які пов'язані з ТТ та інноваційними відносинами.

Назва рейтингу	Показники у 2017 р.	Показники у 2016 р.	Показники у 2015 р.	Показники у 2014 р.
Наукове співробітництво між університетами та промисловістю	57	72	64	63
Стан кластерного розвитку	114	113	122	126
Частка загальних витрат на НДДКР, що фінансуються закордоном, тобто із зовнішнім фінансуванням	23	21	17	17
Спільні підприємства / стратегічні альянсові угоди	76	74	80	103
Патентні сім'ї «Patent-Family» подано принаймні у двох відділеннях 2017–2016 рр./ у три офіси 2014–2015 рр.	34	43	88	93
Платежі інтелектуальної власності 2016–2017 рр. / роялті й ліцензійні комісійні платежі 2014–2015 рр.	46	38	22	38

¹ Global innovation index. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/home> (Last access 15.05.2017).

Назва рейтингу	Показники у 2017 р.	Показники у 2016 р.	Показники у 2015 р.	Показники у 2014 р.
Високотехнологічний імпорт	65	73	74	72
Імпорт послуг ІКТ	56	68	72	89
Прямі іноземні інвестиції, чистий дохід	78	110	78	47
Дослідницький талант в комерційних підприємствах	42	38		

Таблиця підготовлена автором на основі аналізу «Global innovation index»¹

Наведені показники свідчать, що хоча протягом останніх чотирьох років у деяких аспектах відбувається покращення, однак у цілому в інноваційній сфері та ТТ кардинальних змін на краще не помітно.

Першочерговим для подальшого розвитку України є активізація інноваційної діяльності та впровадження ефективного механізму ТТ, що вимагає удосконалення вітчизняної законодавчої бази, враховуючи європейські стандарти. З метою забезпечення сталого розвитку, підвищення ефективності виробництва й конкурентоздатності промислової продукції необхідні науково обґрунтовані та високоефективні стратегії розвитку галузей промисловості з урахуванням їх інноваційної спрямованості².

На думку В. М. Геєць, інноваційного сплеску на території України не відбулося з причини невірно обраних орієнтирів економічного розвитку на рівні державної політики, яка була і залишається непродуманою й непослідовною та має лише одну реальну мету – стимулювання використання матеріальних факторів економічного зростан-

¹ Global innovation index. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/home> (Last access 15.05.2017)

² Жуков І. М. Правове забезпечення економічної безпеки України в контексті інноваційного розвитку. *Правове забезпечення економічного суверенітету держави в умовах міжнародної інтеграції: Матеріали Круглого столу* (м. Донецьк, 23 листопада 2010 р.). Донецьк. 2010. С. 34.

ня без продуманої стратегії на майбутнє, в якому суспільство та економіка знань будуть визначальними¹.

Основою системного розвитку інноваційної сфери є законодавство, з огляду на це проаналізуємо вітчизняну законодавчу базу. З проголошенням Україною незалежності було прийнято декілька нормативних актів, які повністю або частково присвячені регулюванню відносин у цій царині. Зокрема, Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»², який регулює правові, економічні та організаційні аспекти створення і реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та сприяє державній підтримці відповідних напрямів. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки»³ лише частково ефективний, оскільки існують певні «прогалини» в механізмі створення та виконання програм, що реалізують пріоритети. Закон України «Про інноваційну діяльність»⁴ фактично є неефективним, оскільки відсутні сучасні механізми державно-приватного партнерства в інноваційній сфері та механізми податкових пільг, що стимулюють розвиток інноваційної діяльності, а недостатнє державне фінансування призводить до неможливості надання суб'єктам інноваційної діяльності належного фінансування для реалізації інноваційних проектів. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність»⁵ є частково ефективним, зокрема, тому, що деякі його положення не використовуються через відсутність фінансово-кредитних та податкових важелів регулювання державою відносин у науковій і науково-технічній діяльності. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»⁶ є частково ефективним, оскільки норми закону щодо

¹ Геєць В. М., Семиноженко В. П. Інноваційні перспективи України: монографія. Харків: Константа, 2006. С. 114.

² Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні. Закон України від 08.09.2011 № 3715-VI. *Відомості Верховної Ради України*, 2012, N 19-20, ст. 166.

³ Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: Закон України Закон від 11.07.2001 №2623-III. *Відомості Верховної Ради України*, 2001, N 48, ст. 253.

⁴ Про інноваційну діяльність: Закон України 04.07.2002 №40-IV. *Відомості Верховної Ради України*, 2002, N 36, ст. 266.

⁵ Про наукову і науково-технічну діяльність. Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради*, 2016, № 3, ст. 25.

⁶ Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14.09.2006 № 143-V. *Відомості Верховної Ради України*, 211 2006, № 45, ст.434.

цільового субсидіювання ТТ не застосовуються та не містять податкових пільг щодо ТТ. Під час прийняття цього закону у першу його редакцію було внесено зміни та суттєві корективи (починаючи зі зміни назви законопроекту до зміни самої концепції)¹.

Відносини у сфері ТТ у зарубіжних країнах, як правило, регулюються спеціальним законом, і Україна не є винятком. У преамбулі Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» зазначається, що цей закон визначає правові, економічні, організаційні та фінансові засади державного регулювання діяльності у сфері ТТ і спрямований на забезпечення ефективного використання науково-технічного та інтелектуального потенціалу України, технологічності виробництва продукції, охорони майнових прав на вітчизняні технології та/або їх складові на території держав, де планується або здійснюється їх використання, розширення міжнародного науково-технічного співробітництва у цій сфері². Уперше категорія «технологія» розкривається як результат науково-технічної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг.

Як зазначає О. М. Давидюк нинішній стан розвитку національної економіки свідчить про те, що вона гостро потребує оновлення виробничих активів суб'єктів господарювання обладнанням і устаткуванням, яке належить до більш високого технологічного укладу. У сучасних умовах розвитку господарських відносин такого результату можливо досягнути виключно за рахунок впровадження у виробничу сферу народного господарства новітніх та передових технологій. Але чинне законодавство України у цій сфері вже давно не відповідає вимогам, які до нього висуваються з боку суб'єктів госпо-

¹ Гук О. Нормативно-правові аспекти державного регулювання трансферу технологій. *Економіка та управління національним господарством*. 2014. № 5(155), С. 85.

² Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14.09.2006 № 143-V. *Відомості Верховної Ради України*, 211 2006, № 45, ст. 434.

дарювання, що виявили бажання впровадити технологію у свій цілісний майновий комплекс та здійснювати власну господарську діяльність із її використанням¹.

Саме тому головним завданням юридичної науки є розробка якісно оновленого правового інституту ТТ, у якому будуть поєднані як приватноправові інтереси виробника, так і публічний інтерес держави до широкого проникнення цих об'єктів у національну економіку України. Незважаючи на те, що Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» було прийнято ще у 2006 р., в практиці господарювання суспільні відносини, пов'язані із створенням, передачею прав та втіленням технологій, не набули значного поширення. Цей об'єкт досі залишається не затребуваним з боку вітчизняних виробників.

Починаючи з другої половини 2000-х років, коли інформаційні технології зробили значний крок уперед, а доступ до мережі Інтернет одержала більшість населення, інформація, розміщена на інтернет-сайтах, використовується все частіше. Це ж стосується і безпосередньо пошуку інформації про нові технології, партнерів, інвесторів для реалізації процесу ТТ. Особливого значення в цьому процесі набуває відкритість і доступність інформації про технологію або її складову. Зазначені аспекти впливають на більшість суб'єктів ТТ певним чином:

- розробник технології має можливість виставити всю необхідну інформацію про технологію в інтернеті, що спростить пошук інвестора або компаньйона;

- для інвестора спрощується пошук і відбір інноваційних проєктів, які він бажає проінвестувати;

- збільшується коло ймовірних розробників технології, яка необхідна замовнику;

- споживач отримує більшу кількість нових послуг, товарів чи технологій на ринку, задовольняючи власний попит.

Метою створення сучасних МТТ є в першу чергу відкритість та доступність інновацій. Принцип відкритих інновацій покладений в

¹ Давидюк О. М. Відмежування технології та винаходу: господарсько-правовий аспект. *Економічна теорія та право*. № 3 (22) 2015. С. 137–146.

основу діяльності будь-якої сучасної мережі. Однак не слід плутати такі мережі з транснаціональними корпораціями, які здійснюють свою діяльність за схожим, мережевим принципом.

Відкриті інновації мають на увазі використання цільових потоків знань для прискорення внутрішніх інноваційних процесів, а також розширення ринків для більш ефективного використання інновацій. Як зазначає Ю. М. Бажал, відкриті інновації базуються на величезних надлишкових знаннях, що повинні бути оперативно використані компанією, яка їх отримала, для створення додаткової вартості. Компанія може залучати нові ідеї і виходити на ринок з новим продуктом не лише завдяки власним внутрішнім розробкам, але також у співпраці з іншими організаціями. Основна ідея в тому, що в сучасному світі знання широко розподілені, і тому компанії отримають максимум ефекту, якщо будуть залучати (купувати або ліцензувати) результати чужих винаходів і ділитися (відкривати для ліцензування і продавати) своїми технологіями¹.

Як зазначав В. Ванхавербеке звичайний закритий процес генерації інновацій у компаніях має такі недоліки: для багатьох завдань, на вирішення яких компанія витрачає величезні ресурси, у світі існують ефективні рішення, доступні за порівняно невисокими цінами; не все, що придумують дослідники, використовується компанією (за даними досліджень більше 80 % патентів, якими володіють компанії, припадають пилом на полицях, не приносячи прибутку); багато з проєктів, які компанія відкидає, насправді цінні, але просто незастосовні всередині компанії, не відповідають її бізнес-моделі².

Доступність та відкритість інформації разом з європейським досвідом можна вважати головними каталізаторами, які вплинули на спроби створення в Україні перших МТТ. Вони набули популярності серед суб'єктів інноваційних відносин та малих і середніх підприємств Європи завдяки своїй прозорості, легкості розміщення інформації та отримання результатів. Адже саме в технологічних профілях МТТ

¹ Бажал Ю. М. Інноваційне підприємництво: креативність, комерціалізація, екосистема : навч. посібник / ред. Ю. М. Бажал. Київ : Пульсари, 2015. 220 с.

² Наукова та інноваційна діяльність в Україні в 2015 році: стат. зб. Київ : Державна служба статистики України, 2016. С. 82.

містяться: науково-технічні можливості інноваційних проектів, економічні аспекти, бізнес-інтереси та механізми управління. Тому з впевненістю можна твердити, що саме інформаційна складова технології, яка розміщена в технологічному профілі, забезпечує її просування на ринок.

Звернемо увагу на те, що звернувшись до будь-якої МТТ, клієнти отримують:

- допомогу в пошуку партнерів для розробки, реалізації або впровадження інноваційних проектів;
- входження на інноваційний ринок є ефективнішим при наявності місцевих партнерів;
- об'єднання «споживачів» і постачальників технологій (завдяки комунікаціям між обома сторонами в рамках МТТ);
- завдяки участі в МТТ виникають додаткові механізми комерціалізації, у тому числі можливість міжнародного ТТ;
- стартап компанії отримують підтримку;
- налагодження контактів між невеликими підприємствами та великими компаніями.

Першою на пострадянському просторі створення МТТ ініціювала Росія. З 2002 р. функціонує Російська мережа трансферу технологій (далі – RITN), яка об'єднує понад 70 регіональних інноваційних центрів із 29 регіонів Російської Федерації та країн СНД, які спеціалізуються на ТТ. Клієнтами RITN є компанії малого, середнього та великого бізнесу, академічні і галузеві науково-дослідні інститути та університети. Учасником мережі може стати будь-яка фізична чи юридична особа¹.

В Україні після проголошення незалежності було здійснено декілька спроб організувати дієву МТТ. Серед реалізованих проектів найбільш вдалою вважається Українська інтегрована система трансферу технологій (далі – УІСТТ), до структури якої входять сім регіональних і галузевих центрів і 17 центрів трансферу технологій науко-

¹ Слава С. С., Слава С. О., Турок Л. В., Бабич Д. О. Контентний порівняльний аналіз мереж співпраці університетів та підприємств: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2014. Вип. 1 (42). С. 72–77.

во-дослідних установ і вищих навчальних закладів України. Мережа створена за рішенням Державного агентства з питань науки, інновацій і інформації України і покликана забезпечити накопичення і здійснення оперативного обміну інформацією між розробниками і споживачами інноваційної продукції. УІСТТ має забезпечувати функціонування каналів трансферу для просування інформаційних технологій, високотехнологічної продукції та послуг на внутрішній і зовнішній ринки.

Мета створення УІСТТ полягає у формуванні ефективного інструменту, спрямованого на комплексну і систематичну підтримку процесів ТТ, розширення регіональної та міжрегіональної взаємодії між суб'єктами інноваційної діяльності та ТТ і створення умов для просування інноваційних технологій та високотехнологічної продукції на внутрішній та зовнішній ринки (ст. 2 Регламенту)¹. Що стосується її головних завдань, то вони сформовані у Регламенті роботи УІСТТ:

- виявлення технологічних потреб і наявних технологічних розробок у наукових організаціях, підприємствах і компаніях;
- формування єдиної бази технологічних запитів та пропозицій; забезпечення відкритого доступу до інформації щодо технологій та інших об'єктів інтелектуальної власності, які мають комерційну цінність;
- поширення технологічної інформації серед наукових організацій та підприємств;
- допомога науковим організаціям та підприємствам у пошуку партнерів для здійснення ТТ як в Україні, так і за кордоном;
- створення прозорого процесу взаємодії технологічних брокерів та потенційних покупців; пошук партнерів для реалізації міжнародних інноваційних проектів, включаючи спільну участь у проектах, фінансованих Європейською Комісією².

¹ Регламент роботи Української інтегрованої системи трансферу технологій. Офіційний сайт Української інтегрованої системи трансферу технологій. URL: www.untt.com.ua/.../reglament-roboti-uistt.doc. (дата звернення 12.04.2017).

² Регламент роботи Української інтегрованої системи трансферу технологій. Офіційний сайт Української інтегрованої системи трансферу технологій. URL: www.untt.com.ua/.../reglament-roboti-uistt.doc. (дата звернення 12.04.2017).

Аналіз завдань мережі УІСТТ пересвідчує, що основний акцент в її діяльності у сфері ТТ робиться на наукові організації та підприємства. На жаль, жодне з поставлених завдань не адресоване науковцям, які працюють поза виробничим процесом або не в наукових організаціях, але при цьому здатні створювати технології та інноваційний продукт під час власних досліджень. Отже, науковець-фізична особа не належить до самостійних учасників МТТ, залучаючись до неї як працівник наукової організації чи навчального закладу. Відповідно МТТ не є професійною установою або організацією, що об'єднує фізичних осіб за фахом чи спеціалізацією для визначення, реалізації та захисту їх прав та законних інтересів, однак при цьому належить до правового механізму об'єднання їх знань, навичок та дій для подальшого удосконалення та використання в реальному секторі економіки отриманих ними результатів наукової та науково-технічної діяльності, що містять об'єкти права інтелектуальної власності та технології.

До основних завдань МТТ, як вже зазначалося, належить обмін інформаційними даними щодо створених результатів науково-технічної діяльності, нових розробок та технологій, з одного боку, а з другого, щодо запитів суб'єктів комерційної діяльності стосовно необхідних їм інноваційних продуктів. Такі інформаційні бази даних утворюють технологічні профілі, які складаються з технологічних запитів / технологічних пропозицій (далі – ТЗ/ТП) клієнтів. Шаблон технологічного профілю має вигляд анкети інноваційного проекту. Інформація з якої складається профіль практично повністю збігається з профілями, що використовуються в мережах Європейського Союзу, Росії, Білорусії.

Профілі різних МТТ складаються з таких елементів: первинна інформація про технологію, її інноваційність, комерційний аспект, головні переваги порівняно з іншими технологіями, кому належать права інтелектуальної власності.

Діяльність УІСТТ забезпечується різними суб'єктами господарювання – учасниками мережі, кожний з яких виконує різну за предметом діяльність, маючи різний обсяг прав та обов'язків. Чільне місце в структурі мережі займає координатор мережі, який здійснює опера-

тивне управління мережею, сертифікацію, навчання та методичну підтримку учасників мережі, контроль за дотриманням Регламенту роботи, підтримує роботу електронної платформи та веб-сайту мережі, забезпечує розвиток міжнародного співробітництва (п. 3.2 Регламенту)¹. Координатором мережі призначено державне підприємство Центр науково-технічної інформації та сприяння інноваційному розвитку України (Укртехінформ). Повноваження координатора мережі можна поділити на такі групи: робота з учасниками; організаційне забезпечення електронної платформи; міжнародна співпраця.

Згідно п. 3.1 Регламенту УІСТТ учасниками мережі можуть бути організації інноваційної інфраструктури, які здійснюють свою діяльність у сфері ТТ, мають широку клієнтську базу та можливість надавати своїм клієнтам послуги, визначені Регламентом (розділ 4)². Отож, не кожна організація має шанс отримати статус учасника мережі, а лише ті, які відповідають певним критеріям, а саме: організації, які пов'язані з інноваційною сферою; діяльність організації має бути спрямована у сферу ТТ; приймаються не новостворені організації, а лише ті які працювали в інноваційній сфері та мають власну клієнтську базу. Якщо організація відповідає таким критеріям, для отримання статусу учасника мережі їй необхідно пройти процедуру сертифікації для підтвердження професіоналізму та гарантування надання якісних послуг з пошуку та поширення технологічної інформації.

Процедура отримання членства можна поділити на такі етапи: 1) заповнення анкети та заяви для отримання членства в мережі; 2) розгляд анкети заявника координатором з наступним винесенням рішення; 3) проходження процедури сертифікації; 4) підписання договору про членство у мережі та надання параметрів доступу до електронної платформи.

Після отримання статусу учасника мережі організація наділяється правами та обов'язками, які також можемо поділити на такі групи:

¹ Регламент роботи Української інтегрованої системи трансферу технологій. Офіційний сайт Української інтегрованої системи трансферу технологій. URL: www.untt.com.ua/.../reglament-roboti-uisst.doc. (дата звернення 12.04.2017).

² Там само.

робота з клієнтами мережі; робота з електронною платформою. Своїм клієнтам організація надає послуги, передбачені мережею:

- допомогу у формулюванні ТП/ТЗ;
- проведення технологічного аудита;
- розміщення профілів технологічних запитів та пропозицій на електронній платформі;
- інформування про нові ТП/ТЗ, що відповідають потребам клієнта;
- пошук потенційних партнерів і проведення переговорів про технологічне співробітництво;
- надання послуг технологічного брокера;
- інформаційну та консультаційну підтримку клієнтів щодо участі в Рамкових програмах ЄС та допомогу у пошуку партнера;
- інформування та консультування про конкурси і програми, що надають фінансову підтримку проектам комерціалізації технологій;
- просування ТП/ТЗ клієнтів на різних заходах, спрямованих на пошук партнерів (виставках, ярмарках, брокерських заходах тощо);
- інші види послуг (технологічний аудит, маркетинг, консалтингові послуги у сфері захисту інтелектуальної власності, проведення науково-технічної експертизи та ін.)¹.

Однак, з огляду на різномірність організацій, які беруть у частку діяльності мережі, пропонуємо їх поділити на дві категорії: а) технологічні посередники (агенти); 2) сервісні організації. До технологічних посередників (агентів) відносяться учасники мережі, які здійснюють посередницьку (агентську) діяльність як технологічні брокери щодо передачі (надання) майнових прав на результати науково-технічної діяльності, об'єкти права інтелектуальної власності, технології та інші інноваційні продукти. Сервісні організації – учасники, які надають допоміжні послуги у сфері ТТ (інформаційні, консалтингові, маркетингові, фінансові, юридичні та інші).

Всі вони належать до професійних суб'єктів ТТ, які надають посередницькі послуги у передачі (наданні) майнових прав на викорис-

¹ Послуги системи мережі УІСТТ. Офіційний сайт Української інтегрованої системи трансферу технологій. URL: <http://untt.com.ua/ua/services> (дата звернення 16.04.2017).

тання результатів науково-технічної діяльності, об'єктів права інтелектуальної власності, технологій та інших інноваційних продуктів, тобто належать до технологічних брокерів¹. Як зазначається у практично-орієнтованих публікаціях щодо предмета діяльності та вимог до технологічних брокерів, їх основне завдання – грамотно справлятися з інформацією та вибудовувати успішну комунікацію з розробниками та з клієнтами. Ідеальний варіант технологічного брокера – це зв'язок «інженер – бізнесмен», який передбачає розуміння технологічної складової розглядуваних проєктів, а також вміння аналізувати та перебудовувати бізнес-моделі у разі необхідності та взагалі бачити реальний комерційний потенціал розробленого продукту. Водночас, технологічний брокер представляє інтереси кожного розробника зокрема, як у рамках виплати йому роялті, так і у сфері захисту його інтелектуальної власності².

З правової точки зору діяльність технологічних брокерів належить до агентської діяльності, яка згідно з ч. 1 ст. 295 Господарський кодекс (далі – ГК) України є підприємницькою діяльністю, що полягає в наданні комерційним агентом послуг суб'єктам господарювання при здійсненні ними господарської діяльності шляхом посередництва від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок суб'єкта, якого він представляє. Відповідно до КВЕД-2010 діяльність технологічних брокерів з надання посередницьких послуг у сфері ТТ належить до іншої професійної діяльності, наукової та технічної діяльності (підрозділ 74.90).

Незважаючи на наявність правових передумов для активізації діяльності технологічних брокерів, в Україні відповідна діяльність не набула до сьогодні характеру окремої діяльності в інноваційній сфері. При цьому державою були зроблені реальні спроби щодо її впровадження – Кабінет Міністрів України постановою від 26.06.2007 р.

¹ Новіков Є. А. Господарсько-правовий аспект діяльності української інтегрованої системи трансферу технологій. *Правове забезпечення розвитку національної інноваційної системи в умовах глобалізації: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Харків, Київ, 11 груд. 2015 р.) / редкол.: С. М. Прилипко, Ю. С. Атаманова, С. В. Глібо, А. В. Матвєєва. Харків: Право, 2015. С. 202.

² Технологический брокеридж помогает индустрии решить проблемы привлечения новых технологий, а иногда и определить, какие проблемы у них существуют. URL: <http://rusfuture.com/tech-broker/> (дата звернення 29.03.2017).

№ 861 був затверджений Порядок проведення державної акредитації фізичних та юридичних осіб на право провадження посередницької діяльності у сфері ТТ, яким встановлювався порядок державної акредитації технологічних брокерів Міністерством освіти і науки України.

Однак правовий інститут технологічних брокерів в Україні так і не запрацював. Їх функції найчастіше здійснюють патентні повірені, відділи у вищих навчальних закладах, інженерні компанії або навіть інші суб'єкти господарювання загальної правоздатності. Бар'єрами, які стримують появу технологічних брокерів, спеціалісти називають невелику ємність внутрішнього ринку інновацій, на якому нема куди продавати технології, недостатність необхідних компетенцій, які потрібно формувати. До виникнення такого класу посередників, як інтегратори, потрібні складні високорозвинені компетенції: комплексний інжиніринг, навички технологічного трансферу, вміння управляти інтелектуальною власністю та дослідницькими процесами¹.

У зв'язку із відсутністю в Україні спеціального регулювання діяльність технологічних брокерів, як уже було зазначено, здійснюється як юридичними особами, так і фізичними особами-підприємцями (патентними повіреними). У той же час найчастіше в українських МТТ, у тому числі УІСТТ, фізичні особи не включені до переліку можливих учасників. Ними можуть бути тільки юридичні особи, представники (працівники) яких пройшли навчання і можуть виконувати функції технологічного брокера. Наприклад, згідно з положеннями Регламенту УІСТТ учасник зобов'язаний виділити для роботи у мережі принаймні одного працівника, який здійснюватиме функції технологічного менеджера (брокера), кваліфікація якого повинна відповідати роботам, що виконуються у рамках мережі УІСТТ (п. 6.3.). Відповідно до п. 8.2.5 Регламенту УІСТТ для проходження сертифікації організації необхідно призначити співробітників, які пройдуть навчання у рамках сертифікаційних семінарів для роботи у мережі і надалі будуть виконувати функції технологічних менеджерів (брокерів).

¹ Куркин К. Агенти технологического влияния. URL: <http://expert.ru/northwest/2015/45/agentyi-tehnologicheskogo-vliyaniya/> (дата звернення 19.04.2017).

Таким чином, можна констатувати, що в Україні діяльність технологічних посередників виконується суб'єктами ТТ, в тому числі учасниками МТТ, за відсутності нормативно встановлених вимог до їх діяльності та кваліфікації. Ситуація пояснює доцільність застосування МТТ внутрішніх процедур сертифікації її учасників як договірний механізм забезпечення виконання суб'єктом господарювання послуг технологічного посередництва. При цьому індивідуальні технологічні брокери, які здійснюють господарську діяльність у формі фізичної особи-підприємця, не можуть бути самостійними учасниками МТТ, що ґрунтується тільки на вимогах до учасників, встановлених внутрішніми документами самої мережі. На наш погляд, такий підхід доцільно змінити та рекомендувати національним мережам допустити як учасників і технологічних брокерів, які здійснюють індивідуальну господарську діяльність як фізичні особи-підприємці.

Учасниками УІСТТ є партнери мережі. Згідно з регламентом мережі партнерами є організації інноваційної інфраструктури незалежно від форми власності, що на постійній або тимчасовій основі надають послуги у галузі науково-технічної експертизи, захисту прав інтелектуальної власності, менеджменту, маркетингу, консалтингу, рекламної та інформаційної діяльності (п. 3.3 Регламенту)¹. Організація, яка має намір отримати статус партнера, повинна мати у своєму штаті спеціалістів, у яких наявні знання для роботи у сфері ТТ. Статус партнера мережі присвоюється тільки після проходження процедури сертифікації організації та укладання відповідного договору з координатором мережі.

Таким чином робимо висновок, що організація – потенційний партнер мережі повинна відповідати певним критеріям, а саме: мати досвід діяльності у сфері ТТ та створення інноваційної продукції, що підтверджується результатами внутрішньої сертифікації; виявити власну ініціативу для отримання статусу партнера мережі. Наведені критерії відповідають принципам побудови МТТ, зокрема, щодо професійності учасників та добровільності участі. Зазначимо, що Регла-

¹ Регламент роботи Української інтегрованої системи трансферу технологій. Офіційний сайт Української інтегрованої системи трансферу технологій. URL: www.untt.com.ua/.../reglament-roboti-uistt.doc. (дата звернення 12.04.2017).

мент мережі не розкриває, чим саме займаються партнери УІСТТ, у чому полягають їх цілі, права та обов'язки. Однак, на наш погляд, предмет діяльності учасників мережі становить надання клієнтам – суб'єктам господарської діяльності допоміжних послуг (інформаційних, фінансових, консалтингових та інших) щодо ТТ, які сприяють передачі (наданню) майнових прав на них від розробників до інших суб'єктів господарювання та їх використанню на всіх стадіях просування технологій та/або їх складових на ринок. У зв'язку із спільними інтересами щодо активізації ринку обігу майнових прав інтелектуальної власності партнери-учасники залучаються до виконання спільних проектів. Однак правове положення партнера як учасника МТТ на відміну від інших учасників не має єдиних засад у різних мережах, вони визначаються на підставі положень регламенту та інших внутрішніх положень цієї організації, а залежать від конкретних цілей та організаційно-правової форми діяльності мережі. Зокрема, згідно з пунктом 3.5 регламенту мережі партнер може набути статусу учасника мережі¹. На сайті NTTN зазначено, що партнером можуть стати, окрім підприємств, організацій та установ незалежно від форм власності, й іноземні юридичні особи та міжнародні організації.

Отже, слід констатувати, що партнери як учасники МТТ в Україні, мало чим вирізняються від інших учасників, які надають послуги щодо забезпечення комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності. Однак, на наш погляд, партнери мережі мають виконувати інші функції: брати участь у безпосередньому розвитку мережі залежно від організаційно-правової форми діяльності, управління майновими та/або немайновими вкладками, вчиняти дії з покращення організації її діяльності, просування, налагодження міжнародних зв'язків. Партнери мають надавати послуги не безпосередньо клієнтам, а адміністратору мережі чи іншим партнерам.

Учасниками мережі УІСТТ є і клієнти. Відповідно до п. 4.3 Регламенту клієнти УІСТТ – це «продавці» та «покупці» технологій: академічні і галузеві науково-дослідні інститути, університети, ком-

¹ Регламент роботи Української інтегрованої системи трансферу технологій. Офіційний сайт Української інтегрованої системи трансферу технологій. URL: www.untt.com.ua/.../reglament-roboti-uistt.doc. (дата звернення 12.04.2017).

панії малого, середнього та великого бізнесу, приватні особи, що здійснюють просування технологічної інформації та пошук технологічних партнерів¹. Клієнтом мережі може стати будь-яка фізична або юридична особа, що заповнила і надіслала до організації – учасника УІСТТ технологічний профіль для розміщення його на веб-сайті мережі. Саме на етапі розміщення інформації повинен реалізовуватися принцип достовірності інформації, який є ключовим при побудові МТТ. Однак після ліквідації в 2014 р. Державного агентства з питань науки, інновацій і інформації України мережа УІСТТ припинила повноцінно функціонувати.

На теренах України УІСТТ не єдина МТТ. В 2007 р. Президія Академії технологічних наук України прийняла рішення про створення Національної мережі трансферу технологій. Проектом передбачалося, що Українська мережа трансферу технологій (Ukrainian Transfer Technology Network, далі – UTTN) є всеукраїнською мережею і ставить перед собою мету сприяння комерціалізації наукомістких технологій і залучення наукового потенціалу України в світовий комерційний оборот². При побудові UTTN за основу було обрано модель роботи IRC та RTTN.

У подальшому Міністерством освіти і науки України було прийнято рішення про створення робочої групи, яка б займалась розробкою та впровадженням нової мережі трансферу технологій (наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження складу робочої групи зі створення Національної мережі трансферу технологій» від 31.07.2008 р. № 712³). У 2010 р. було підписано меморандум «Про створення та розвиток Національної мережі трансферу технологій

¹ Регламент роботи Української інтегрованої системи трансферу технологій. Офіційний сайт Української інтегрованої системи трансферу технологій. URL: www.untt.com.ua/.../reglament-roboti-uisst.doc. (дата звернення 12.04.2017).

² Гончаренко М. Ф. Проблемы развития технологического брокерства в Украине. *Создание и развитие Украинской сети трансфера технологий UTTN. Материалы Международного семинара «Сети трансфера технологий и поддержки инноваций. Международный опыт и перспективы Украины»*, 2008 р.

³ Про затвердження складу робочої групи зі створення Національної мережі трансферу технологій. Наказ МОН від 31.07.2008. №712. Офіційний сайт Національної мережі трансферу технологій. URL: <http://www.nttn.org.ua/images/sait/Documents/nakaz3.pdf?1> (дата звернення 21.05.2017).

NTTN державними та недержавними суб'єктами трансферу технологій» між Міністерством освіти і науки України, як уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері ТТ та Академією технологічних наук України. NTTN створювалась на основі UTTN, яка функціонувала у вигляді пілотного проекту¹.

NTTN побудована відповідно до методології і моделі IRC, з 2008 р. EEN), RTTN та UTTN. Проект NTTN спрямований на консолідацію інформаційних ресурсів державних, суспільних і приватних інноваційних структур, а також підприємств, установ і організацій у єдину МТТ з метою її подальшої інтеграції до європейської мережі EEN².

Основні задекларовані завдання NTTN: ТТ, ноу-хау між науковими секторами та промисловістю; пошук партнерів та інвесторів для кооперації при розробці і впровадженні високотехнологічного наукового продукту як в Україні, так і за кордоном; організація взаємодії NTTN з міжнародними МТТ³.

У межах NTTN координатором виступає Академія технологічних наук України в особі Центру трансферу технологій. Локальними документами NTTN координатору надані такі права: діяти та укладати договори від імені мережі; встановлювати та затверджувати процедури взаємодії її учасників; розробляти та здійснювати супровід веб-сайту NTTN, її централізованих баз даних; розвивати організаційно-правові, методологічні, інформаційно-комутаційні платформи та інше забезпечення.

NTTN складається з державних та недержавних сегментів. Кожний учасник мережі адмініструє власний сегмент та взаємодіє з координатором та іншими учасниками відповідно до умов договору. Під сегментом мережі необхідно розуміти юридичну особу будь-якої

¹ Меморандум «Про створення та розвиток Національної мережі трансферу технологій NTTN державними та не державними суб'єктами трансферу технологій». Офіційний сайт Національної мережі трансферу технологій. URL: <http://www.nttn.org.ua/images/sait/Documents/memorandum3.pdf?1> (дата звернення 07.05.2017).

² Концепція та методологія Національної мережі трансферу технологій. Офіційний сайт Національної мережі трансферу технологій. URL: <http://www.nttn.org.ua/?idm=1&lng=1> (дата звернення 05.05.2017).

³ Концепція та методологія Національної мережі трансферу технологій. Офіційний сайт Національної мережі трансферу технологій. URL: <http://www.nttn.org.ua/?idm=1&lng=1> (дата звернення 05.05.2017).

організаційно-правової форми, що створена відповідно до законодавства, або групу юридичних осіб, яка діє на основі договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів її учасників. Структура учасників мережі NTTN є аналогічною УІСТТ, а саме: координатор, учасники, партнери та клієнти.

Деякі вітчизняні вчені (В. Я. Козаченко, Н. Г. Георгіаді, І. С. Банчук, О. А. Іванова, О. Є. Михальченкова, І. Г. Кухарець та ін.) прирівнюють до МТТ Консорціум EEN-Ukraine та платформу «Автоматизована система формування інтегрованих міждержавних інформаційних ресурсів» (далі – АСФІМІР), яка працює на базі державного підприємства УкрІНТЕІ.

УкрІНТЕІ є державною установою, що утримується за рахунок коштів державного бюджету і належить до сфери управління Міністерства освіти і науки України. Діяльність УкрІНТЕІ у сфері ТТ спрямована на збір та підготовку інформації про перспективні технології, створення та ведення відповідних баз даних і платформ, надання зацікавленим особам інформації щодо найбільш перспективних для комерціалізації науково-технічних розробок; визначення перспективних напрямів комерціалізації науково-технічного розробок, створених у вищих навчальних закладах, допомога у просуванні їх на ринку; консультування щодо економічних, юридичних та організаційних питань ТТ та їх складових; проведення маркетингових досліджень. У межах діяльності УкрІНТЕІ створена АСФІМІР, що покликана забезпечити оперативний обмін інформацією користувачами як із України, так і з інших країн. До складу системи АСФІМІР входять бази даних, використання яких дозволяє забезпечити інформаційний супровід процесу ТТ. Три з них – «Інноваційні технології та розробки», «Інвестиційні проекти» і «Технологічні замовлення» – мають вихід до інтернету. Інші бази локальної конфігурації і доступ до них можливий через адміністратора системи за заявками і запитами¹. Для сприяння розвитку інноваційної діяльності в УкрІНТЕІ створюється «Школа наукових стартапів», основними напрямками діяльності якої буде формування та розвиток у молоді підприємниць-

¹ Інформація для користувачів АСМІФІР. Офіційний сайт УкрІНТЕІ. URL: <http://www.uinter.kiev.ua/transfer/store/index.html> (дата звернення 09.05.2017).

ких якостей в інноваційній сфері; створення платформи для обміну науково-технічною інформацією; допомога в розробці бізнес-планів; сприяння у пошуку інвесторів¹.

УкрІНТЕІ не є МТТ, хоча має власну електронну платформу та надає схожі послуги, як і більшість мереж, однак не переслідує мету об'єднання наявних вітчизняних суб'єктів інноваційної сфери, а, навпаки, намагає бути окремим представником цієї сфери на загальнодержавному рівні.

Тепер більш детально зупинимося на Консорціумі EEN-Україна, який безпосередньо співпрацює з мережею EEN. Консорціум був створений у 2011 р. згідно із ст. 21.5 Програми з конкурентоспроможності та інновацій («The Competitiveness and Innovation Framework Programme»), яка діяла протягом 2007–2013 рр. До нього увійшли представники бізнесу та державних установ, а також наукові організації. Зауважимо, що і сама EEN була створена в рамках цієї програми. Тому Консорціум можна вважати офіційним представником мережі EEN в Україні. Членами Консорціуму є Інститут фізики НАН України (координатор консорціуму), Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Торгово–промислова палата України, ТОВ «Нова Інтернаціональна Корпорація», Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство закордонних справ України, громадська організація «Споживач». Всі учасники EEN об'єднуються у консорціуми за країною (регіональною) ознакою. Відбір партнерів EEN здійснюється Європейською комісією на конкурсній основі раз на 5 років². Це лише перший успішний досвід створення консорціуму в Україні. Відповідно до правил ЄС на території України може бути створено ще 5-6 додаткових консорціумів у рамках EEN. Реєстрація нового консорціуму можлива в рамках відповідного конкурсу, оголошеного ЄС. Інформацію про це можна отримати у щорічній робочій програмі європейська програма під-

¹ Про УкрІНТЕІ. Офіційний сайт УкрІНТЕІ. URL http://www.uintei.kiev.ua/viewpage.php?page_id=7 (дата звернення 10.05.2017)

² Непоп Л. (2015) EEN – новий майданчик співпраці бізнесу України та ЄС. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/experts/2015/10/30/7040079/> (дата звернення 08.11.2017).

тримки малого та середнього бізнесу (далі – COSME)¹. Виходячи із цього та з відсутності інформації на порталі «Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» можемо зробити висновок, що вітчизняний Консорціум функціонує без створення юридичної особи. Основні його функції включають надання консультативних послуг компаніям країни/регіону, які вони представляють, щодо доступу на ринок ЄС та інших країн EEN (тарифне і нетарифне регулювання, оптимальні моделі виходу), щодо наявних інструментів фінансової допомоги, питань захисту прав інтелектуальної власності, комерціалізації інновацій, інформування про програми ЄС, в яких компанії та інші організації відповідних країн можуть брати участь (зокрема, Горизонт 2020, COSME та ін.), надають підтримку в пошуку партнерів для спільної участі в цих програмах, роз'яснюють правила та тендерні процедури, сприяння налагодженню бізнес-контактів шляхом організації бізнес-візитів компаній в інші регіони світу в ЄС та за його межами, робота з електронною базою комерційних та технологічних пропозицій EEN². Варто зазначити, що український консорціум перебуває лише на етапі становлення, до планів входить створення контактних пунктів EEN в більшості регіонів України.

Приєднання до мережі EEN й створення Українського консорціуму дозволяє отримати доступ до всіх електронних інструментів EEN, що дає змогу на безоплатній основі використовувати надані можливості усім бажаючим.

Мета проекту EEN в Україні:

- залучення інвестицій для українських підприємств будь-якої форми власності з метою виробництва товарів і надання послуг;
- залучення нових технологій для підвищення конкурентоспроможності українських товаровиробників і тих компаній, що надають послуги;

¹ Програми підтримки підприємців. Офіційний сайт Мінекономрозвитку. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=8dc8c0b0-4e27-409c-b90e-f076ab2a27d8&title=ProgramiPidtrimkiPidprintsiv> (дата звернення 14.05.2017).

² Непоп Л. (2015) EEN – новий майданчик співпраці бізнесу України та ЄС. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/experts/2015/10/30/7040079/> (дата звернення 08.11.2017).

– зростання прибутків українських підприємств за рахунок використання розроблених в Україні нових технологій та розвитку їх за допомогою закордонних партнерів¹.

Отримання Україною повноцінного статусу учасника EEN відкриває перед українськими малими та середніми підприємствами можливості щодо підтримки інновацій для малих та середніх підприємств (далі – МСП), які прагнуть розробити нові продукти або послуги:

- послуги з транснаціонального ТТ;
- послуги з пошуку нових технологій;
- послуги з пошуку передових партнерів у певній технологічній області, супровід цих процесів на всіх стадіях аж до підписання відповідних угод;
- пошук інноваційних технологій у країнах-учасницях EEN;
- пошук партнерів-інвесторів у країнах-учасницях EEN;
- розвиток дослідницьких та інноваційних можливостей МСП, що допоможе їм встановлювати та розвивати технологічне співробітництво з дослідницькими організаціями (проведення спільних заходів тощо)².

Отже, Консорціум EEN-Україна: функціонує лише як представник мережі EEN в Україні; виступає як посередник між EEN та українськими організаціями; не має власної електронної платформи з технологічними профілями. З огляду на викладене, вважаємо, що Консорціум EEN-Україна не слід відносити до МТТ й, через невідповідність його основним ознакам, які притаманні МТТ.

Окрім зазначених мереж були ще декілька, менш вдалих, спроб створити схожі бази даних. Одна з них – Українсько-Російська міжуніверситетська мережа трансферу технологій (далі – UkroRosNet), створена в 2010 р. на засіданні Комітету з питань економічної співпраці Українсько-Російської міждержавної комісії. Вона була створена відповідно до угоди про науково-технічне співробітництво у сфері

¹ Путівник Європейською мережею підприємств (EEN). Випуск 3. Київ, Берлін. 2017. URL: http://www.agritrade-ukraine.com/images/ATU/Путівник_Європейською_мережею_підприємств.pdf (Дата звернення 14.06.2017).

² Там само.

ТТ між Академією технологічних наук України і RTTN у 2007 р. Її правовий статус було відкориговано на підставі протокольного рішення VII засідання Комітету з питань економічного співробітництва Українсько-Російської міждержавної комісії (2010 р.). Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 12 квітня 2012 р. № 462 UkroRosNet мала бути створена на базі НМТТ. При цьому Міністерство рекомендувало вищим навчальним закладам III–IV рівня акредитації здійснити заходи щодо входження до вказаної мережі і визначити структурний підрозділ, який буде на постійній основі готувати технологічні пропозиції за підсумками завершених науково-дослідних, проектно-конструкторських і дослідно-технологічних робіт¹. Діяла UkroRosNet на громадських засадах, а тому існує можливість надання безоплатно послуг за рішенням координатора. Однак у зв'язку зі складною політичною обстановкою цей проект був заморожено.

Крім зазначених мереж загальнодержавного характеру в Україні функціонує розгалужена мережа центрів трансферу технологій: інноваційно-технологічних центрів, бізнес-інкубаторів та інших організацій інноваційної інфраструктури, які можуть об'єднуватися в консорціуми на кшталт Консорціуму EEN-Україна або UkroRosNet. Хоча вони різняться за формою і принципами роботи, їх об'єднує те, що їх діяльність спрямована на комерціалізацію технологій як науково-технічної продукції.

Вітчизняні мережі у своїй діяльності досягли лише окремих локальних успіхів, оскільки не забезпечені підтримкою підрозділи з ТТ, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності у наукових установах академій наук та вищих навчальних закладах. Центри та МТТ належним чином не інтегровані між собою та з іншими елементами інноваційної інфраструктури країни. Окрім цього, загальним недоліком вітчизняних мереж є те, що процеси комерціалізації технологій є недостатньо ефективними. Діяльність кожної з них відбувається окремо, кожна має свою

¹ Про затвердження Положення про Робочу групу зі створення Національної мережі трансферу технологій: Наказ МОН від 7 верес. 2011 №1031. URL: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-polozhennja-pro-robocchu-grupu-zi-stvorenn-doc76694.html> (Дата звернення 18.06.2017).

окрему базу даних, певне коло учасників, наявність ідентичних мереж створює перешкоди на шляху до вільного та швидкого доступу до всіх наявних технологічних профілів для потенційного покупця та продавця. Оптимальним вирішенням цієї проблеми є об'єднання цих баз в єдину загальнодержавну.

Ще однією ключовою проблемою, яка стоїть на шляху розвитку процесу ТТ та МТТ, є нерегульованість питання розподілу права інтелектуальної власності на технологічні розробки, виконані за бюджетні кошти. Підписавши Угоду про асоціацію з ЄС, Україна взяла на себе зобов'язання щодо розвитку науково-технічного потенціалу з Європейською політикою передачі знань та відкритих інновацій. Підтримка ТТ та знань на рівні ЄС здійснюється через низку організаційно-фінансових інструментів, що не застосовуються в Україні.

На нашу думку, потенціал розвитку інноваційної системи України та МТТ, ще не втрачений, однак на шляху до успішного розвитку стоять певні проблеми: формальний характер більшості суб'єктів інноваційної інфраструктури; відсутність належного контакту між науковцями та виробниками; в більшості випадків незадовільний стан матеріально-технічної бази у суб'єктів інноваційної інфраструктури, що призводить до неспроможності надати допомогу розробникам повною мірою; низький рівень інвестиційної привабливості для приватних інвесторів; неефективне територіальне розташування – відірваність від територіально-суспільних систем; низький рівень менеджменту та брак висококваліфікованих кадрів; недостатній контроль з боку держави за реалізацією інноваційно-інвестиційних проектів; відсутність маркетингової та інформаційної підтримки на належному рівні; недосконалий та непродуманий склад суб'єктів.

Створення нової мережі, яка виступатиме ключовим елементом національної інноваційної системи у сегменті трансферу технологій, може відбутися декількома шляхами. Наприклад, об'єднання мереж на базі однієї з нині діючих, те ж саме стосується і їхніх баз даних. Другий варіант – створити нову юридичну особу в організаційно-правовій формі державного підприємства. На основі державного підприємства, як координатора мережі, створити асоціацію некомерційного характеру,

до якої ввійдуть існуючі мережі трансферу технологій. Призначення новоствореного державного підприємства координатором мережі дозволить виділяти бюджетні кошти на діяльність та розвиток мережі трансферу технологій. У разі успішної діяльності новостворена мережа може перейти на самофінансування.

Проаналізувавши діяльність усіх вітчизняних мереж трансферу технологій відзначаємо, що Україні відсутня єдина загальнонаціональна мережа трансферу технологій. Діяльність кожної з мереж часто здійснюється без статусу юридичної особи шляхом укладення окремих договорів про реалізацію проектів між його суб'єктами. При цьому кожна з українських мереж має свою окрему базу даних, певне коло учасників, що створює перешкоди на шляху до вільного та швидкого доступу до всіх наявних технологічних профілів для потенційного покупця та продавця.

Функції та завдання мережі трансферу технологій здійснюються за допомогою діяльності її учасників, які надають широкий перелік послуг як щодо забезпечення трансферу технологій у широкому розумінні, так й інших допоміжних (які йменують сервісними) послуг розробникам та користувачам результатів науково-технічної діяльності. Предмет діяльності учасників мережі становить надання клієнтам-суб'єктам господарської діяльності допоміжних послуг (інформаційних, фінансових, консалтингових та інших) щодо трансферу технологій, які сприяють передачі (наданню) майнових прав на них від розробників до інших суб'єктів господарювання та їх використанню на всіх стадіях просування технологій та/або їх складових на ринок.

1.4. Зарубіжний досвід функціонування мереж трансферу технологій

Інтелектуальні ресурси посідають чільне місце серед факторів розвитку економіки країни та її суспільства. Невід'ємним елементом цього розвитку є ТТ – передача або комерціалізація науково-технічних знань і досвіду для надання науково-технічних послуг, застосування їх для технологічних процесів та виробництва продукції, як правило,

усі відносини, які складаються в процесі ТТ, оформлюються за допомогою укладання двосторонніх або багатосторонніх договорів. У світовій літературі та практиці виділяють такі види ТТ: передача патентів на винаходи, інжиніринг, передача «ноу-хау», наукові дослідження та розробки під час програм обміну вченими та спеціалістами, інформаційний обмін через персональні контакти (на семінарах, симпозиумах, різноманітних виставках), а також організація спільного виробництва.

Невід'ємним елементом процесу ТТ, на думку О. Ф. Андросової, стало створення або залучення науково-виробничих і дослідницьких об'єднань та центрів, які покликані надавати послуги та організувати процес ТТ. Зокрема, до послуг посередників ТТ належать: створення технологій на замовлення, налагодження контактів між суб'єктами трансферу, збирання інформації та створення баз даних про попит і пропозицію на передачу технологій, охорона інтелектуальних прав і комерціалізація результатів наукових досліджень та розробок¹.

З наведеного переліку посередників слід виокремити центри трансферу технологій. До загальних характеристик таких центрів належать: чисельність – у таких установах вона не перевищує 100 чоловік; як правило, центри функціонують за принципом самофінансування; найчастіше центри виступають підрозділами у складі науково-дослідних державних установ, однак можуть здійснювати свою діяльність на комерційних засадах, незалежно від державних програм. Серед головних напрямів діяльності центрів В. Я. Козаченко і Н. Г. Георгіаді виокремлюють такі: 1) дослідження кон'юнктури ринку технологій; 2) здійснення заходів, спрямованих на передачу інноваційних технологій зі сфери їхнього розроблення у сферу практичного застосування у межах науково-виробничої кооперації й інвестиційного співробітництва (технологічне брокерство); 3) управління інтелектуальною власністю та розроблення стратегій комерціалізації технологій (ліцензування, створення компаній на основі університетських технологій, підготовка бізнес-плану інвестиційного проекту); 4) здійснення тех-

¹ Андросова О. Ф., Череп А. В. Трансфер технологій як інструмент реалізації інноваційної діяльності : монографія. Київ : Кондор. 2007. 356 с.

нологічного аудиту підприємств та надання консультаційних послуг; 5) підготовка проектів міжнародних договорів про співробітництво з питань ТТ та інноваційної діяльності; 6) моніторинг новітніх науково-технічних досягнень у різних країнах та створення банку запитів і пропозицій вже готових інноваційних розробок; 7) забезпечення участі підприємств у міжнародних виставках і ярмарках високотехнологічної продукції; 8) підвищення кваліфікації фахівців з інноваційної діяльності та менеджерів з ТТ¹.

Створення центрів трансферу технологій має свою історію. У 1980-х рр. США звернули свою увагу на кількість нових технологій, які створювалися науковцями в рамках університетських досліджень, та подальший низький відсоток їх комерціалізації. Для усунення даного недоліку Уряд США розпочав масштабну діяльність зі створення центрів трансферу технологій при університетах. Як правило головним завданням, яке ставилося перед центрами трансферу технологій, було сприяння дослідницьким структурам університету, наприклад, у таких сферах:

- оформлення прав інтелектуальної власності розробників;
- подальша комерціалізація технологій, створених при університетах, яка включає передачу розробок у промисловий сектор, виконуючи тим самим функцію посередника між розробниками та тими, хто готовий реалізувати ту чи іншу інновацію на своєму виробництві, або прямий продаж технології зацікавленим особам;
- надання послуг всім юридичним та фізичним особам, які беруть участь у процесі передачі технологій;
- проведення різносторонніх маркетингових досліджень з процесу ТТ.

Центрам трансферу технологій при університетах в США надавалася свобода дій, наприклад, такі центри при вищих навчальних закладах могли створювати спільні підприємства разом з іншими юридичними особами, але створення підприємства допускалося лише з метою поліпшення процесу ТТ або якщо виникала крайня

¹ Козаченко В. Я. Сучасний стан мереж трансферу технологій за кордоном та проблеми їх розвитку в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська Політехніка»*. Л. 2010. № 694. С. 162–173.

необхідність у його створенні з метою подальшої комерціалізації інновацій.

На початку 1980-х рр. європейські компанії почали втрачати провідні позиції на міжнародному ринку та програвали конкуренцію (лідерство захопили американські та японські компанії). Як зазначає Бакалінська О. О. конкуренція в ринковій економіці відіграє роль саморегулюючого механізму ринку, що забезпечує формування та функціонування ефективної економіки. Конкуренцію, як економічну категорію, можна визначити саме через суперництво, змагальність між виробниками (продавцями) товарів, а в загальному випадку – між будь-якими економічними ринковими суб'єктами; боротьба за ринки збуту товарів з метою отримання більш високих доходів, прибутків, іншого зиску¹. Головною причиною цього вважали їх відставання в інноваційному розвитку. Окрім цього, називалися ще такі фактори: адміністративні й національні кордони, специфічні умови (законодавчі, ментальні, мовні), відокремлене ведення інноваційної діяльності у кожній країні ЄС. Для подолання зазначених проблем було прийнято рішення про початок розбудови мережевих інноваційно-інформативних структур, що мали б об'єднати національні інноваційні системи, підвищити рівень їх координації та взаємодії.

Чому саме інноваційно-інформативні мережі? Це пов'язано з тим, що корпоративні структури ієрархічного типу почали змінюватися на більш гнучку мобільну мережеву взаємодію між учасниками ринку у розробці та виробництві інноваційної продукції. Такий перехід відкриває нові можливості для малого та середнього інноваційного бізнесу. Однак процес, який починається з виробника високотехнологічної продукції та закінчується споживачем, потребує залучення значної кількості допоміжних суб'єктів, саме тому мережева структура є найбільш зручною.

Першою МТТ була Європейська мережа бізнес-інноваційних центрів – (далі EBN), яку створили на початку 1980-х рр. з ініціативи та при фінансуванні Єврокомісії та Європейських промислових лідерів і перших бізнес- та інноваційних центрів. Сьогодні EBN діє як неурядова некомерційна асоціація, отримуючи кошти від ЄС лише в

¹ Бакалінська О. О. Конкурентне право. Навчальний посібник. Київ 2009. 380 с.

разі участі у профільних проектах за конкурсом на загальних підставах. Окрім цього, основними джерелами фінансування мережі є надання послуг партнерам, членські внески від учасників мережі та спонсорська допомога. Що стосується членства в EBN, то необхідно відмітити наявність декількох статусів члена, зокрема: почесне членство, повне членство, асоційовані члени та члени біржі. Мережа об'єднує майже 160 акредитованих членів та до 100 асоційованих. Її постійний персонал нараховує 13 чоловік із штаб-квартирою у Брюсселі. Значущою функцією мережі є управління системою якості бізнес-інноваційних центрів: проведення акредитації (за домовленістю з ЄС) на отримання статусу «європейського бізнес-інноваційного центру» (ЄС–BIC)

Як зазначає О. Лукша EBN надає своїм членам послуги в таких сферах¹:

1. Стратегічне лобіювання і просування членів мережі.

– Розвиток зв'язків між бізнес-інноваційними центрами (далі – БЦ) та іншими механізмами підтримки МСП (малих і середніх підприємств), створеними Єврокомісією, включаючи співробітництво «мережа-мережа» (наприклад, з Європейськими інфоцентрами, Інноваційними релей-центрами та Національними контактними точками 6-ї Рамкової Програми), а також з такими важливими гравцями, як Агентство регіонального розвитку та торгово-промислові палати.

– Просування підходів EBN до національних і регіональних органів влади, за дорученням членів та інституцій ЄС.

– Розвиток і супровід тематичних підмереж EBN за конкретними галузями або тематиками горизонтального значення (наприклад, інтернаціоналізація малого та середнього бізнесу, інформаційно-комунікаційні технології, інноваційне фінансування, науково-технічні розробки, енергетика тощо).

– Підтримка участі членів мережі в європейських програмах шляхом своєчасного інформування про відповідні конкурси/тендери, підбору консорціумів для проектів.

¹ Лукша О., Пильнов Г., Тарасова О., Яновский А. Как работать с сетями трансфера технологий: практическое пособие; проект EuropeAid «Наука и коммерциализация технологий». 2006. 140 с.

– Управління проектами та контрактами Єврокомісії та їх координація (приклади успішних проектів EBN: DETECT-it, NAVOBS, ESI-net, Cross Border Connect, Gate2Growth).

2. Супровід та координація мереж.

– Сприяння розвитку комунікацій та партнерських відносин між членами («співпраця БІЦ-БІЦ») за допомогою мережових заходів, а саме: організація семінарів, конгресів, конференцій, обмін передовою практикою, пропозиції партнерства (пошук партнерів і розсилка новин).

– Поширення інформації: регулярна розсилка новин, оновлення інформації про програми Євросоюзу («TenderWatches» & «TechnicalNotes»), веб-сайти, бази даних (DETECT-it, NAVOBS, Atlantech), публікації та технічні керівництва.

3. Технічне сприяння і підвищення якості.

– Управління використанням логотипу та бренду ЕС-ВІС довірено Єврокомісією мережі EBN.

– Мережа надає Європейській Комісії та її членам послуги технічного сприяння, необхідні для правильного застосування концепції EBN у різних регіонах.

– Послуги технічного сприяння можуть пропонуватися будь-яким національним адміністраціям та промоутерам при відкритті нових центрів для моніторингу існуючих центрів або при оцінці проектів МСП¹.

Відповідно до Статуту EBN базовим елементом будь-якої МТТ є її структура, яка у правовому вимірі визначає характер взаємовідносин між всіма суб'єктами права, залученими у діяльність, що здійснюється мережею: у процесі їх створення, управління організацією, щодо матеріальної та фінансової основи діяльності мережі та у зв'язку із наданням нею відповідних послуг. Зазначається також, що до структури мережі входять: загальні збори, рада директорів та безпосередньо самі учасники мережі, серед них почесні члени, повні члени, асоційовані члени, члени біржі².

¹ Лукша О., Пильнов Г., Тарасова О., Яновский А. Как работать с сетями трансфера технологий: практическое пособие; проект EuropeAid «Наука и коммерциализация технологий». 2006. С. 94.

² Statute EBN. Official site of EBN. URL: <http://ebn.be/downloads/EBN%20Statutes%20-%202005.pdf> (Дата звернення 15.06.2017).

Доцільно розглянути більш детально такі елементи. Згідно зі ст. 13 Статуту EBN загальні збори мають повноваження виконувати будь-які юридичні дії, необхідні або які сприятимуть для досягнення цілей EBN, зокрема: обрання директорів; вносити поправки до статуту та розірвання Асоціації; затвердження бюджету та рахунків; визначення розміру річної передплати учасниками; схвалення керівництва Радою директорів та звільнення Директорів; виключення членів за пропозицією Ради¹.

Асоціацією керує Рада директорів, до складу якої входять повноправні та асоційовані члени, які обираються загальними зборами. Члени Ради директорів не несуть жодної особистої відповідальності згідно з виконанням своїх функцій і тільки відповідальність за виконання їхнього мандату, в якому прописані їх права та обов'язки, що виконуються безкоштовно. Термін повноважень обраних кандидатів складає три роки. Строк повноважень директора може бути продовжений лише один раз. Одна людина не може мати більше двох строків поспіль. Рада директорів має повне право керувати Асоціацією, винятком є обов'язки, які спеціально віднесені до Загальних зборів. З числа Ради директорів обирається Президент, який буде керувати на засіданнях Ради. Рада директорів збирається на запрошення Президента не рідше двох разів на рік. Засідання Ради досягають кворуму лише тоді, коли присутні принаймні половина її членів. Рішення Ради директорів приймаються більшістю голосів.

Учасниками Асоціації можуть бути фізичні особи, асоціації та інші організації незалежно від форм власності. Що стосується кола учасників мережі EBN, то в статуті передбачено наступне:

1) почесне членство присвоюється Загальними зборами EBN за пропозицією Ради директорів фізичним особам, компаніям, асоціаціям та організаціям, які брали активну участь у розвитку Асоціації, або зробили важливий внесок в її діяльність;

2) організації, що діють як бізнес-інноваційні центри, загальною метою яких є створення нових малих і середніх підприємств і нових

¹ Statute EBN. Official site of EBN. URL: <http://ebn.be/downloads/EBN%20Statutes%20-%202005.pdf> (Дата звернення 15.06.2017).

видів діяльності в рамках існуючих малих і середніх підприємств на основі нових ідей з потенційним зростанням, можуть стати повноправними членами. Статус повноправного члена присвоюється тільки тим організаціям, що діють і розвивають свою діяльність відповідно до концепції бізнес-інноваційного центру, як це визначено EBN внутрішніми правилами і критеріями, встановленими Європейською Комісією.

Асоційованими членами можуть стати фізичні чи юридичні особи, які підтримують діяльність Асоціації або справляють сприятливий вплив на неї. Членом біржі можуть бути лише організації, що працюють у напрямі економічного розвитку, з якими EBN розраховує підтримувати відносини спільного характеру.

Фінансування мережі EBN складається з таких джерел: членські внески, що сплачуються членами EBN; додаткові послуги, що надаються членам і третім сторонам (технічне сприяння новим та існуючим БІЦ, щорічні конгреси, семінари та конференції); спонсорство (грошовими або іншими ресурсами) і стратегічне партнерство; управління контрактами Єврокомісії та їх реалізація (структурні фонди Єврокомісії, субконтракти в контрактах Єврокомісії)¹.

Проаналізувавши діяльність мережі EBN, робимо висновок, незважаючи на те, що EBN була однією з перших мереж, створених для допомоги як малому і середньому бізнесу, так і розвитку інноваційної політики, все ж вважати її повноцінною МТТ є помилковим. Адже сучасні МТТ спрямовують свою діяльність передусім на пришвидшення та допомогу в комерціалізації результатів науково-дослідних робіт, передачу патентів на винаходи, інжиніринг, передачу «ноу-хау». EBN не займається ТТ, а лише здійснює посередницькі дії, спрямовані на надання допомоги учасникам мережі. Окрім цього, невід'ємною складовою сучасної МТТ є електронна платформа, з базою даних технологічних профілів. Наведене відсутнє в системі EBN.

Таким чином, EBN належить до підсистеми інноваційної інфраструктури регіонального характеру, яка, не здійснюючи ТТ безпосе-

¹ Лукша О., Пильнов Г., Тарасова О., Яновский А. Европейские сети поддержки инновационной деятельности. URL: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/prom_i_agroprom/dep_prom/SiteAssets/Европейские%20сети.pdf (Дата звернення 13.06.2017).

редньо, забезпечує комерціалізацію об'єктів інтелектуальної власності через надання інформаційно-консалтингових послуг з питань наукової та інноваційної діяльності.

У середині 1990-х рр. у європейських виробників почала зростати необхідність у постійному удосконаленні матеріальної бази, все більше малих та середніх компаній здійснюють пошук інноваційних технологій, які б допомогли їм залишатися конкурентоспроможними на ринку, у зв'язку з тим, що в них відсутні ресурси для створення нових технологій. Саме для вирішення зазначених проблем Європейська Комісія ініціювала створення нових мереж: Інноваційні релей-центри IRC та Інноваційні регіони Європи (Innovating Regions in Europe, далі – IRE), Європейська мережа бізнес-інноваційних (Business Innovation Centres) (далі – BIC), Європейських інноваційних центрів (EuroInfo Centres), Мережі регіонів знань (Regions of Knowledge) та Мережі переваг (Networks of Excellence). Зупинимось більш детально на функціонуванні IRC та IRE як найбільш вдалих проектах того періоду.

Головною метою, яку переслідувала Європейська Комісія, ініціюючи створення таких мереж, була реалізація проекту з функціонування загальноєвропейської платформи для стимулювання транснаціонального ТТ та просування інноваційних послуг. Задекларованою місією IRC та IRE була підтримка інновацій і транснаціонального-технічного співробітництва в Європі. Окрім цього, Європейська Комісія здійснила спробу підтримки інноваційного розвитку у районах, віддалених від основних центрів економічної активності. З моменту створення IRC та IRE як нових суб'єктів інноваційної інфраструктури європейська інноваційна політика отримала новий поштовх. Особливо це стосується такого аспекту, як сприяння інноваційному розвитку малих підприємств. Для адміністрування діяльності IRC та IRE Єврокомісією було створено єдиний підрозділ IRC-IRE centralunit.

Головними цілями мережі IRC є розміщення в інтернеті інформації про інноваційні розробки та їх розробників; супровід інноваційної розробки на всіх етапах ТТ. Більшість центрів IRC управляються

консорціумами кваліфікованих регіональних організацій – таких, як Торгово-промислові палати, Агентства регіонального розвитку та університетські технологічні центри¹.

Можемо виділити наступні функції, які покладалися на релей-центри:

1) просування інноваційних технологій (IRC-центр має володіти та регулярно оновлювати відомості про ринок інноваційних технологій, забезпечувати підтримку присутності своїх партнерів на основних інформаційних ресурсах, участі у виставкових заходах, регіональних і урядових інноваційних програмах, складання та здійснення моделі бази даних стосовно клієнтів);

2) пошук інноваційних рішень для малих та середніх технологічно орієнтованих підприємств, зниження операційних, комерційних, системних і кримінальних ризиків для них (шляхом системної правової допомоги, організації системи контролю за якістю та повнотою технологічної та комерційної інформації, проведення роботи з виявлення несумлінних учасників інноваційної мережі);

3) сприяння технологічній кооперації, надання зацікавленим сторонам спеціалізованих послуг – проведення маркетингових досліджень, організація міжнародного ТТ, аутсорсингу, надання спеціалізованої інформації (про діючі інноваційні програми і проекти та можливість участі в них, даних про ринок технологій і кредитних програм, підготовка бізнес-планів, стратегій комерціалізації розробок, організаційна та правова допомога у розробленні документації на здобуття фінансування від спеціалізованих інвестиційних установ – профільних інвестфондів, банківських програм, державних субсидій, пошуку партнерів і організація проведення переговорів);

4) поширення даних про результати науково-дослідних робіт серед потенційних споживачів, технологічне та організаційне сприяння розширенню доступу до цих даних для всіх учасників інноваційної мережі, систематизація технічної інформації, організація для партнерів кадрових та освітніх програм;

¹ Успенский А. А., Кузьмин В. В., Денисенко М. Ф., Земцов Ю. В., Гулецкий В. А., Шмыгова Л. И. Продвижение проектов коммерциализации через сети трансфера технологий. Минск, 2007. С. 31

5) партнерами для IRC-центрів виступають підприємства, що не мають власних спеціалізованих дослідно-конструкторських підрозділів, але мають потреби у технологічних інноваціях, науково-дослідні та дослідно-конструкторські установи, вищі навчальні заклади, у яких відсутні відповідні кадри та досвід комерціалізації власних розробок, та державні органи влади в межах реалізації їх програм інноваційного розвитку.

Фінансування центрів IRC здійснювалось на конкурсній основі в межах 6-Рамкової Програми (як компонент Програми з інновацій та малого бізнесу). Це фінансування покривало 50 % прямих витрат центрів IRC на надання послуг компаніям і науковим організаціям та мережеву взаємодію.

Членів IRC обирали в умовах тендеру, що оголошувався кожні 4 роки. Умови участі для третіх країн залежали від правил подачі заявок. Співпраця з зовнішніми (відносно мережі) країнами не було пріоритетом.

У 1995 р. за підтримки Європейської Комісії були створені перші інноваційні релейні центри. Протягом 2000–2005 рр. центри IRCs, працюючи у тісній співпраці, здійснили більш 12 500 переговорів про передачу технології та допомогли більш ніж 55 000 компаніям-клієнтам задовольнити свої технологічні потреби та використовувати свої результати досліджень. Загалом персонал IRC становив приблизно 1000 досвідчених фахівців, які мали досвід роботи в бізнесі, промисловості та у дослідженнях¹. Управління мережею IRC здійснювалось службами Єврокомісії та Секретаріатом IRC (знаходився в Люксембурзі), до якого входили консалтингові компанії, що виконували поставлені перед ними завдання в рамках контракту з Єврокомісією.

Для ефективності діяльності МТТ, як правило, виробляються загальні стандарти якості та змісту послуг. Наприклад, у IRC прийнято загальні формати презентації інформації про технологічні запити і пропозиції, а також вимоги до їх змісту (опису). Завдяки цьому центри, які функціонували в різних умовах, у різних країнах, максималь-

¹ The Innovation Relay Centre Network: best practices for supporting international cooperation, business and innovation of Clusters and Competence Centres. URL: <http://ikinet.uniroma2.it/Contributions/Giachetti2.pdf> (last accesse 07.11.2017).

но чітко передавали суть запропонованого ТЗ/ТП, хоча методи збирання інформації (проведення технологічного аудиту) могли відрізнитися в кожному з центрів IRC.

IRC надавала послуги не тільки з пошуку партнерів та інвесторів, але і пропонувала підтримку на етапі обговорення умов контракту. Задля реалізації цих послуг могли залучатись треті особи, які мали необхідну кваліфікацію (навіть якщо послуга надається співробітниками центру IRC).

Серед учасників мережі існували центри, які могли проводити комплексну оцінку поки що не відомих технологій, в абсолютно нових галузях промисловості, могли оцінити вартість різних типів угод, що, у свою чергу, надавало гарантії того, що виплачена або отримана сума була справедливою.

Одночасно з IRC в Європі функціонувала мережа IRE, яка вважалась асоціацією регіонів, що виконувала проекти, розробки Регіональних інноваційних стратегій (PIC). Фінансування IRE відбувалось за рахунок коштів, які виділялися з європейського бюджету. Координацію їх діяльності та підтримку здійснювала Європейська Комісія. Основна місія IRE полягала у наданні допомоги у сфері ТТ та обмін досвідом між регіонами, які займаються розробкою або реалізацією регіональних інноваційних стратегій. Завдання IRE полягало у наданні регіонам-членам доступу до нових інструментів, механізмів інноваційного розвитку, можливостях навчання у сфері реалізації інноваційної політики, спрямованої на підвищення інноваційного та конкурентного потенціалу компаній регіону. Регіон, який брав участь у діяльності мережі, був представлений регіональним органом влади або агентством регіонального розвитку¹. Більшість послуг, що надавали центри IRE, були спрямовані на підтримку співпраці і обмін досвідом між регіонами, поширення прикладів передової практики і створення можливостей для спілкування та зустрічей.

IRE – це проект, підтримуваний Європейською Комісією. Управління безпосередньо самим проектом здійснював Секретаріат IRE

¹ Новіков Є. А. Історія розвитку мереж трансферу технологій в ЄС. *Право та інновації*. № 1(17). 2017. С. 43.

(консорціум, що виграв тендер і працював у рамках контракту з Єврокомісією). До його безпосередніх обов'язків належало адміністрування IRE і надання послуг технічної підтримки її членам¹.

Секретаріат пропонував ряд послуг регіональним стейкхолдерам – учасникам регіональних інноваційних процесів. Координаційний Комітет мережі складався з менеджерів проектів IRE, які допомагали Секретаріату на добровільній основі. Роль Координаційного Комітету була консультативною і пропозиційною, висунуті його членами, мали узгоджуватися з контрактом, який Європейська Комісія підписала з Секретаріатом.

Всі регіони, які займалися розробкою проектів і реалізацією Регіональної інноваційної стратегії з співфінансуванням від Європейської Комісії, автоматично ставали членами IRE. Політика відкритих дверей, яка проводилася мережею, розповсюджувалась на всі європейські регіони, які мали намір розвивати власні регіональні інноваційні системи. Регіони, які бажали стати її членами, повинні були подати заявку в Європейську Комісію².

IRE створювалась для підтримки регіонів, що реалізують проект Регіональної інноваційної стратегії. Близько 45 регіонів брали участь у восьми проектах оцінки впливу регіональної інноваційної політики та бенчмаркінгу, які були розроблені з метою оцінки ефекту від здійснення регіональних інноваційних політик і стратегій і створення інструментів для розвитку процесу бенчмаркінгу.

Мережеві організації, незважаючи на схожість, все ж мають відмінності, зокрема, у напрямках діяльності, цілях та підходах для їх досягнення. У зв'язку із цим значна кількість європейських інноваційних організацій намагаються потрапити в якомога більшу кількість таких мереж.

IRC та IRE слід визнати інструментами регіональної інноваційної політики ЄС, які створювалися з метою сприяння доведенню нових

¹ Юрьев С. В. Феномен открытых инноваций как продолжение инновационного аутсорсинга. *Теория и практика сервиса: экономика, социальная сфера, технологи.* 2009. № 2. С. 48–55.

² 4th InnovatingRegionsinEurope (IRE) PlenaryConference. 7–8 June 2005. URL: http://admord-vest.ro/Document_Files/120_ro-RO_Minuta%20Conferinte%20Plenare.pdf. (last accesse 11.11.2017).

розробок, у тому числі створених у результаті наукової діяльності, до кінцевих споживачів – суб'єктів господарювання, які виконують (реалізують, застосують) такі інноваційні продукти в рамках своєї діяльності. Отже, вони належать до спеціалізованих посередницьких організацій з ТТ, знань та інформації.

Аналізуючи діяльність розглянутих мереж, можна відзначити головні аспекти: 1) їх фінансування відбувалось декількома шляхами, зокрема спільно центральною і регіональною владою, зацікавленими комерційними структурами або самофінансування завдяки коштам, які вона отримувала за надання своїх послуг учасникам; 2) отримання прибутку не є метою їх діяльності; 3) головне їх призначення виступати посередниками між розробниками технологій та їх споживачами; 4) учасником таких мереж міг буди будь-хто, однак найбільш зацікавленими є малі та середні інноваційні підприємства.

Правонаступником мереж Європейських інноваційних центрів (EIC) і IRC є EEN. Вона створена в 2008 р. і є найбільш відомою та найбільш масштабною у світі і здійснює свою діяльність у 60 країнах.

На даний час EEN включає в себе понад 2 500 000 організацій-учасників; більш 600 організацій – контактних пунктів з підтримки та розвитку бізнесу; понад 4000 експертів у 66 країнах світу; 60 працівників у Європейській Комісії; понад 6 000 технологічних профілів; понад 10 000 бізнес-профілів; понад 100 великих заходів та 18 000 B2B зустрічей на рік.

Члени EEN пов'язані між собою за допомогою системи високо-технологічних баз даних, які дозволяють їм обмінюватися інформацією, технологіями та партнерами по бізнесу на території будь-якої з країн, що входить в EEN. Члени EEN також тісно пов'язані з Європейською Комісією, що дозволяє їм бути в курсі політики, що проводиться в ЄС, а також висловлювати свої пропозиції та зауваження з окремих питань¹.

Рішення стосовно включення нових членів у EEN приймає керівний орган, який знаходиться в Брюсселі. Підставою для включення в

¹ Путівник Європейською мережею підприємств (EEN). Вип. 3. Київ, Берлін. 2017. URL: http://www.agritrade-ukraine.com/images/ATU/Путівник_Європейською_мережею_підприємств.pdf (Дата звернення 14.06.2017).

мережу є підписання відповідного контракту, що регламентує порядок роботи, права та обов'язки учасника EEN. Вона являє собою програмний комплекс, який включає в себе власний поштовий сервіс, систему миттєвого обміну повідомленнями, бази даних різного роду і веб-інтерфейси до них. Прямий доступ до EEN та всього програмного комплексу можна отримати тільки після проходження спеціалізованих тренінгів, на яких відбувається знайомство з інструментарієм і навчання методології складання профільних інформаційних запитів. Офіційною мовою EEN є англійська.

Робота EEN підтримується в рамках Програми з конкурентоспроможності та інновацій (Competitiveness and Innovation Framework Programme – CIP) і управляється Виконавчим Агентством з конкурентоспроможності та інновацій (далі – EACI), створеним Європейською Комісією.

За своєю природою EEN значно відрізняється від інших мереж. Головною її особливістю є структура. Зокрема, раніше це були, як правило, окремі організації (наприклад EIC – торгово-промислові палати, агенції регіонального розвитку або IRC – інноваційні агентства, центри трансферу технологій), сьогодні структура EEN являє собою консорціуми, які інтегрують перераховані організації. Членом консорціуму EEN може стати будь-яка організація, що працює в сфері підтримки малого і середнього бізнесу, трансферу і комерціалізації технологій¹.

EEN надає своїм учасникам, партнерам або заінтересованим особам такі послуги: а) кейси для інноваційної діяльності МСП; б) передача (трансфер) технологій; в) доступ до фінансування; г) консультації з питань законодавства та стандартів ЄС; г) захист прав інтелектуальної власності; д) заяви про оцінку законодавства ЄС; е) фінансування наукових досліджень².

Серед можливостей, які надані EEN, приділимо увагу доступу до єдиної бази даних ТЗ/ТП або Partnership Opportunities Data base (далі –

¹ Путівник Європейською мережею підприємств (EEN). Вип. 3. Київ, Берлін. 2017. URL: http://www.agritrade-ukraine.com/images/ATU/Путівник_Європейською_мережею_підприємств.pdf (Дата звернення 14.06.2017).

² Там само.

POD). EEN працює з найбільшою в Європі базою даних передових технологій, яка містить понад 23 000 профілів, включаючи науково-дослідні та комерційні додатки. Щотижня база даних поповнюється новими профілями.

Слід зауважити, що під категорією «трансфер технологій» у EEN розуміють успішне застосування і/або адаптацію технології, розробленої в одній організації, для задоволення потреб однієї або декількох організацій. Передана технологія повинна бути інноваційною для одержувача. Передача технології включає в себе не лише передачу між організаціями, але і між різними секторами промисловості. Передача технології вважається досягнутою, коли було підписано ліцензійну угоду, угоду про створення спільного підприємства, угоду про виробничу і/або комерційну угоду з технічної допомоги. Угоди мають бути зосереджені на забезпеченні конкурентної переваги одержувача. Інноваційний характер повинен бути оцінений одержувачем, а не розробником.

У базі даних POD використовується п'ять типів профілів для пошуку партнерів, зокрема: технологічна пропозиція – Technology Offer; технологічний запит – Technology Request; бізнес-пропозиція – Business Offer; бізнес-запит – Business Request (BR); дослідницький запит – Research Development Request.

Технологічні профілі, занесені до POD EEN, перед виставленням в загальному доступі проходять процедуру валідації (перевірки якості). Ця процедура є необхідним інструментом для підтримки належної якості профілів ТП / ТЗ. В EEN прийнято двоступеневу систему перевірки якості технологічних профілів: внутрішня перевірка в партнерському центрі; зовнішня перевірка співробітниками EACI¹.

На першому етапі технологічний профіль розміщується у інформаційній системі центру/регіональному партнері у встановленому порядку. Після чого відбувається перевірка на відповідність профілю вимогам EEN, підтвердження його і розміщення в Базі даних EEN.

¹ BBS Guidelines for Technology Offers and Requests. URL <http://www.iop.kiev.ua/~een/books.html> (дата звернення 13.06.2017).

Процедура перевірки EACI передбачає ретельне дослідження технологічних профілів на предмет відповідності встановленим вимогам (у тому числі вибір типів співробітництва та коментарі до них, якість англійської мови і виконання інших рекомендацій Європейської Комісії), які були надіслані в базу даних EEN. Якщо профіль відповідає стандартам, що висуваються до технологічних профілей, й визначенням типів угод про технологічне партнерство, то він підтверджується. Якщо під час перевірки виявиться необхідність додаткової інформації або інформація розміщена неправильно, або тип співпраці з майбутніми партнерами не відповідає рекомендованим типам угод, профіль не підтверджується. Після чого виникає необхідність виправлення інформації, або ж видалення її з бази даних. Якщо після направлення на доопрацювання профіль не виправляється, згідно з рекомендаціями EACI, то через чотири тижні він видаляється автоматично¹.

Сьогодні більшість національних МТТ, як слушно наголошують Г. Андрощук, О. Бутник-Сиверский та П. Цибульов, уніфікують власні стандарти відповідно до стандартів EEN, трансформують типологію національної мережі таким чином, щоб організувати національні шлюзи, що з'єднують EEN і національні мережі. Внаслідок того, що подібне розширення відповідає політиці EEN, Європейський Союз підтримує такі ініціативи в країнах-партнерах через спеціальні проекти міжнародної технічної допомоги. Прикладами таких проектів можуть бути «Gate2RuBIN» в Російській Федерації та «EEN-Ukraine» в Україні².

EEN відкрита для всіх, але безпосередній доступ до неї через систему логінів і паролів мають саме члени консорціуму, що пред-

¹ BBS Guidelines for Technology Offers and Requests. URL <http://www.iop.kiev.ua/~een/books.html> (дата звернення 13.06.2017).

² Университет исследовательского и предпринимательского типа: европейский опыт для Молдовы, России и Украины. Научно-практическое издание / кол. авторов: Андрощук Геннадий, Бодюл Татьяна, Бутник-Сиверский Александр, ВиеруЛилиана, Гаугаш Петру, Губернюк Лариса, Ильченко Владимир, Жуков Владимир, КашпжицкиДариуш, Мошнягул Наталья, Муравьев Александр, Недилько Сергей, Ожегальска-ТрубальскаЮстына, Орлюк Елена, Рыжов Николай, Твердохлеб Ирина, ТиронШтефан, Тур Анжелина, Хименко Олег, Хоменко Ольга, Цибулев Павел, Шестопалов Михаил; рук. авт. коллектива Хименко О. А. К.: Общество с ограниченной ответственностью «Т. А. Т. ГРУП», 2011. С. 235.

ставляють ЕЕН у своїй країні. Вся взаємодія між партнерами йде тільки через членів консорціуму.

Як зазначає Л. Непол, члени мережі працюють на прямому контакті з МСП свого регіону, а також відповідають на запити підприємств з інших країн (через центри мережі цих країн), зацікавлених у розширенні свого бізнесу в даному регіоні. Її послуги (у рамках узгодженого переліку) безкоштовні для МСП і не мають адміністративних обмежень¹.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що сьогодні ЕЕН є найбільш розвинутою та відомою МГТ, яка, окрім безпосереднього посередництва у комерціалізації, виконує чимало інших функцій, зокрема, активну підтримку МСП, організацію грантових програм (наприклад «Горизонт 2020»).

Слід зауважити, що досвід США з підтримки інноваційної діяльності і ТТ відрізняється від вектора інноваційного розвитку, обраного Європейським Союзом. Деякі науковці дотримуються думки, що саме США домоглися найбільшого успіху у ТТ, тому що їм вдалося побудувати ефективно працюючу модель комерціалізації інтелектуальної власності, яка оптимально поєднує зусилля держави, науки та бізнесу в просуванні наукових розробок у промисловість. До 1980 р. права на інтелектуальну власність, створену за державні кошти, належали виключно державі. Така модель виявилася неефективною, тому що тільки 5 % урядових винаходів ліцензувалися і тільки 1 % був успішно реалізований у промисловості².

Після прийняття Акта Бея–Доула в 1984 р. в силу вступив Акт про національні кооперативні дослідження (National Cooperative Research Act, NCRA-1984). Головна заслуга цього закону полягає в тому, що він обмежив застосування антитрастового законодавства до спільних підприємств з наукових досліджень і розробок. Це привело до утво-

¹ Непол Л. (2015) ЕЕН – новий майданчик співпраці бізнесу України та ЄС. <http://www.euointegration.com.ua/experts/2015/10/30/7040079/> (Дата звернення 08.11.2017).

² Комерціалізація інтелектуальної власності університетами та науковими установами: досвід США та можливості його використання в Україні. Офіційний сайт НАН України. URL: http://www.nas.gov.ua/siaz/Ways_of_development_of_Ukrainian_science/article/14066.2.1.013.pdf (дата звернення 12.11.2017).

рення, принаймні, кількох сотень спільних підприємств, у тому числі і за участю університетів.

В 1986 р. вступив в силу Закон про трансфер федеральних технологій (Federal Technology Transfer Act, FTТА). Цей документ відкривав шлях до проведення масових спільних («кооперативних») досліджень і розробок між національними лабораторіями, з одного боку, і приватними фірмами, університетами та некомерційними організаціями – з другого. За цим законом університетам, зокрема, дозволялося зберігати за собою право власності на винаходи, отримані в результаті досліджень за кооперативними договорами з федеральними лабораторіями¹.

Саме завдяки прийняттю цих законів США перетворили ТТ на рушійну силу розвитку країни. Одним із результатів реалізації цих законів є створення чималої кількості венчурних фондів, наукових і технологічних парків. Сьогодні у США функціонує більше 150 технологічних парків. Зазначимо, що з 25 найбільших університетів США 23 тісно співпрацюють з технопарками. Що стосується венчурних фондів США, то необхідно зазначити, що вони на рівні з технопарками є головними рушіями інноваційної сфери. США вважаються лідером з венчурного фінансування інноваційної сфери у світі. Допомога від венчурних фондів полягає не лише в наданні необхідних інвестицій, а й у залученні висококваліфікованих менеджерів, які допоможуть у реалізації інноваційного проекту.

У США функціонує Національна мережа передачі технологій, яка складається з одного національного і дев'яти регіональних центрів (ЦПТ) і якою керує NASA. Національна мережа трансферу технологій призначена для задоволення технологічних потреб американської промисловості та підвищення міжнародної конкурентоспроможності США. Підтримка проектів мережею здійснюється не лише в сфері космічних технологій, але і за іншими напрямками. Для сприяння ТТ NASA експлуатує ряд центрів надання допомоги користувачам, завданням яких є надання інформаційно-пошукових послуг та технічної допомоги. Указана мережа була сформована з:

¹ Лисенко В. С., Єгоров С. О., Дятчик Д. І. Міжнародний досвід створення центрів трансферу технологій у вищих навчальних закладах. *Наука та інновації*. Т. 11, № 1, 2015. С. 36.

1) Національного центру трансферу технологій (NTTC) – незалежної організації, яка фінансувалася відповідно до спільної угоди NASA і одного з університетів Західної Вірджинії. Організація сьогодні виконує функції посередника між діловими кругами і системою федеральних лабораторій в інтересах закріплення промислової конкурентоспроможності США, просовуючи ефективну ідентифікацію, менеджмент, інноваційні розробки і комерціалізацію досліджень і технологій. За задумкою розробників закону через цей Центр повинно було здійснюватися вільне інформаційне обслуговування приватних фірм, а також забезпечення контактами їх представників з фахівцями федеральних лабораторій. Із цією метою було відкрито безмитну телефонну лінію зв'язку з існуючими базами даних, організована система пошуку необхідної інформації, видані спеціальні довідники¹;

2) шести регіональних центрів трансферу технологій (далі – RTTCs) – регіональних організацій, які були створені для концентрації сил на технологічних особливостях регіональних компаній та інших галузей промисловості. Їхнім завданням стала передача федеральних технологій, що використовувалися в NASA та інших федеральних відомствах американської промисловості і допомога в комерціалізації федеральних, регіональних і університетських технологій. Кожний такий центр відповідає шести регіонам Консорціуму федеральних лабораторій

Що стосується фінансування, то уряд США не надавав прямої підтримки RTTCs, але законодавчо визначив основу їх фінансування. Так, наприклад, закон Бая–Доула встановлював цільове використання доходів, отриманих урядом від комерціалізації результатів науково-технологічних досліджень. На етапі становлення RTTCs (10–15 років) національні лабораторії і університети повинні були надавати їм суттєву допомогу, здійснюючи пряме асигнування зі своїх внутрішніх ресурсів. У подальшому, як тільки RTTCs починали отримувати доходи, обсяги субсидій мали скорочуватись до повного припинення

¹ Ермакова Н. М. О коммерциализации технологий и зарубежном опыте в области регулирования прав на результаты научно-технической деятельности. *Вопросы государственного и муниципального управления*. 2009. № 4. С. 11.

фінансування. Окрім того, RTTCs отримували опосередковану допомогу від суб'єктів промисловості¹.

Проаналізувавши діяльність Національної мережі трансферу технологій США, зазначимо, що вона відрізняється від розглянутих мереж. Основні відмінності полягають у такому: іншою є її структурна побудова (у мережі США відсутні учасники чи партнери); відсутня електронна платформа з технологічними профілями.

Отже, основною організаційно-правовою формою, в якій створено мережі трансферу технологій у США та ЄС, є об'єднання підприємств – асоціація, а також їм притаманне активне використання для реалізації спільних проектів учасниками мереж договору консорціуму.

¹ Андросова О. Ф. Організаційно-економічні аспекти використання трансферу технологій на підприємствах авіаційної промисловості : дис. ... канд. екон. наук. Запоріжжя, 2006. С. 59; Фролова З. В., Логутова Т. Г. Развитие трансфера технологий в области технико- и финансово-экономических производств Украины. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 2 (116). С. 27.

Розділ 2.

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН, ПОВ'ЯЗАНИХ З ДІЯЛЬНІСТЮ МЕРЕЖІ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ

2.1. Організаційно-правові форми діяльності мереж трансферу технологій

В українському суспільстві активно обговорюється роль МТТ в інноваційному процесі, недостатня ефективність трансферу і комерціалізації технологій, погана керованість цими процесами і їх велика затратність та можливості таких мереж подолати ці недоліки. Незмінною темою професійних дискусій є проблематика необхідності створення нових та удосконалення функціонування існуючих трансферних мереж. Але слід зазначити, що в Україні практично відсутні наукові дослідження щодо їх господарсько-правової природи, організаційно-правової форми. Більше того, не було навіть спроби здійснити аналіз цього питання.

Загальна проблематика організаційно-правових форм розглядається у багатьох працях вчених-юристів, що мають цивілістичний напрям та стосуються організаційно-правових форм юридичних осіб приватного права. Це, зокрема, праці В. І. Борисової¹, О. В. Дзери²,

¹ Борисова В. І. Корпорація – організаційно-правова форма корпоративних відносин. *Право та інновації*. 2015. № 4. С. 9–16.

² Цивільне право України. Особлива частина: підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-тє вид., переробл. і доповн. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 1174 с.

Н. С. Кузнєцової¹, І. М. Кучеренко², І. В. Спасибо-Фатєєвої³ та ін. У господарсько-правовій науці цих питань торкалися О. М. Віннік⁴, Д. В. Задахайло⁵, О. Р. Кібенко⁶, В. С. Мілаш⁷, Н. О. Саніахметова⁸, В. С. Щербина⁹, К. О. Кочергіна¹⁰ та ін. у межах обраних авторами напрямів дослідження.

Передусім слід зауважити, що вітчизняною юридичною наукою поняття «організаційно-правова форма» розроблено відносно юридичних осіб. Абсолютна більшість вчених розкривають його зміст та структуру саме як правової категорії юридичних осіб. Так, С. Е. Жилінський вважає, що організаційно-правова форма відображає правові ознаки, що є загальними для юридичних осіб – підприємницьких організацій різних видів, і їх можна звести до двох груп: ознаки, які відображають організаційний зв'язок юридичної особи з правом і законодавством; і ознаки, що відбивають майновий статус юридичної особи¹¹.

¹ Цивільне право України. Особлива частина: підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, Р. А. Майданика. 3-тє вид., переробл. і доповн. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 1174 с.

² Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права: Монографія. Київ : Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2004. 328 с.

³ Спасибо-Фатєєва, І. Окремі аспекти поняття юридичних осіб. *Підприємництво, господарство і право*. 2001. № 8. С. 21–25.

⁴ Віннік О. М. Інвестиційне право : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. та доп. Київ : Прав. єдність, 2009. 616 с

⁵ Задахайло Д. В., Пашков В. М., Бойчук Р. П. Господарське право : підручник / за заг. ред. Д. В. Задахайла, В. М. Пашкова. Харків : Право, 2012. 696 с.

⁶ Кібенко Е. Р. Корпоративное право в Украине. Харків : Эспада, 1999. 480 с.

⁷ Мілаш В. С. Перспективи модернізації договірних правовідносин у сфері господарювання: монографія. Харків : ХНУМГ, 2014. 227 с.

⁸ Саніахметова Н. О. Підприємницьке право: Суб'єкти підприємництва. Кредитування. Оренда. Лізинг. Зовнішньоекономічна діяльність. Інвестиції. Антимонопольне законодавство. Захист від недобросовісної конкуренції. Реклама : навч. посібник. К. : А.С.К., 2002.

⁹ Щербина В. С. Суб'єкти господарського права : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 264 с.

¹⁰ Кочергіна К. О. Зміст організаційно-правових форм підприємницьких товариств: інтереси, функції, правові засоби : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : Харків, 2005. 22 с.

¹¹ Жилинский С. Э. Предпринимательское право (правовая основа предпринимательской деятельности). М. : НОРМА, 2007. С. 157–158.

О. Р. Кибенко, Д. В. Задихайло, Н. О. Саніахметова та І. С. Шиткіна, визначаючи організаційно-правову форму, виокремлюють певні правові параметри, на які необхідно звертати увагу при виборі організаційно-правової форми. Так, на думку О. Р. Кибенко, до таких правових параметрів слід відносити, зокрема, такі: процедура створення товариства; законодавчі обмеження кола учасників; склад засновницьких документів, порядок внесення в них змін; вимоги законодавства до капіталу (мінімальний розмір, порядок формування, види вкладів, підтримка розміру власного капіталу); правовий режим майна (можливість виділення частки учасника); правовий статус учасника товариства (права, обов'язки, відповідальність за зобов'язаннями товариства); публічність діяльності, порядок реорганізації і ліквідації та ін.¹

На думку І. Ф. Коваль, організаційно-правова форма становить свого роду конституцію, модель, основу, на підставі якої здійснюється господарська діяльність суб'єкта господарювання. Задля ефективного ведення господарської діяльності суб'єктам господарювання, зокрема господарським організаціям, важливо чітко визначити свою організаційно-правову форму, оскільки від такого вибору залежить порядок їх створення, функціонування, реорганізації та ліквідації. Проте в законодавстві й досі визначення цього поняття та відповідних критеріїв, за допомогою яких можна було б відмежувати одну організаційно-правову форму від іншої, а також чіткої системи організаційно-правових форм не встановлено².

Д. В. Задихайло, визнаючи організаційно-правову форму комплексною правовою характеристикою відносин, що виникають з приводу створення, функціонування і ліквідації юридичної особи, включає до неї ще й такі параметри, як характер взаємовідносин між засновниками в процесі створення і управління організацією; правовий режим майна, закріпленого за організацією, характер майнової відповідальності засновників по зобов'язаннях заснованою ними організацією та ін.³

¹ Кибенко О. Р. Корпоративное право в Украине. Харків : Еспада, 1999. С. 46–47.

² Коваль І. Ф., Щербаківа Н. В. Щодо застосування поняття «організаційно-правова форма» в Господарському кодексі України. *Форум права*. 2015. № 3. С. 107–112.

³ Задихайло Д. В., Пашков В. М., Бойчук Р. П. Господарське право : підручник / за заг. ред. Д. В. Задихайла, В. М. Пашкова. Харків : Право, 2012. 696 с.

Абсолютно нове бачення організаційно-правової форми підприємницьких товариств висловила К. О. Кочергіна, яка розглядає її як систему «урегульованих у законодавстві трьох типів відносин, а саме: відносин, що виникають в середині підсистеми «засновників/учасників» між її системно-структурними елементами – засновниками/учасниками з приводу створення, функціонування та припинення господарського товариства як організації; відносин, що виникають всередині підсистеми «юридична особа» з приводу взаємодії її структурних елементів – правоздатність, правовий режим майна, порядок управління; відносин, що виникають між названими підсистемами з приводу функціонування та припинення господарського товариства, як юридичної особи, включаючи межі і порядок відповідальності»¹.

Коментуючи ст. 63 ГК України, В. С. Мілаш зазначає, що «самі поняття «вид» та «організаційно-правова форма» підприємства співвідносяться між собою як окреме та загальне, адже організаційно-правова форма є підсумковою юридичною конструкцією, в якій інтегровано усі ознаки (особливості, характеристики) підприємства, що служать критерієм виокремлення їх видових угруповань»².

В. С. Щербина, досліджуючи поняття видів та організаційних форм підприємств, вказує, що законодавство України про підприємства оперує такими поняттями, як види, організаційні форми і категорії підприємств. Кожне з них вживається для класифікації підприємств за певними ознаками³.

І. Ф. Коваль та Н. В. Щербакова зазначають, що названі ознаки (елементи) організаційно-правової форми юридичних осіб можуть повною мірою застосовуватися і до таких суб'єктів господарювання, як господарські організації, враховуючи положення ч. 5 ст. 55 ГК

¹ Кочергіна К. О. Зміст організаційно-правових форм підприємницьких товариств: інтереси, функції, правові засоби : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2005. С. 10.

² Господарське право : курс лекцій / за ред. В. С. Мілаш. URL: <http://12fan.ru/1591936508.html> (дата звернення 10.12.2018).

³ Щербина В. С. Суб'єкти господарського права : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2008. С. 57.

України, відповідно до якої господарські організації мають статус юридичної особи¹.

З огляду на викладене вважаємо доцільним відійти від класичного розуміння поняття «організаційно-правова форма» як такого, що розроблено та пристосовано виключно до юридичних осіб. На наш погляд, ця категорія належить до універсальних і застосовується до багатьох правових явищ. Необхідно звернути увагу на думку С. Є. Жилинського, І. М. Кучеренка та В. С. Мартем'янова, які, визначаючи змістовну сторону поняття організаційно-правової форми, виходили зі встановлення ознак, що характеризують це правове явище: сутнісних і правових, істотних і неістотних; майнових і організаційних²³⁴.

Слід зауважити, що ГК України використовує термінологію щодо організаційно-правової форми достатньо широко і доволі суперечливо. Так, у ст. 45 ГК України вживаються поняття «організаційні форми підприємництва», у ч. 1 ст. 47 – «організаційні форми підприємницької діяльності»; у ст. 53 – «організаційні форми здійснення некомерційної господарської діяльності»; у ч. 3 ст. 55 і ч. 3 ст. 62 – «організаційно-правова форма»; у ч. 4 ст. 57 – «організаційна форма суб'єкта господарювання»; у абз. 1 ч. 1 ст. 31 та ст. 62 – «організаційні форми господарювання», у ст. 63 і ч. 10 ст. 65 – «організаційні форми підприємств», у ч. 1 ст. 121 – «організаційно-правові форми об'єднань підприємств» та «організаційно-правові форми господарювання» – у ч. 1 ст. 135 зазначеного Кодексу⁵.

¹ Коваль І. Ф., Щербакова Н. В. Щодо застосування поняття «організаційно-правова форма» в Господарському кодексі України. *Форум права*. 2015. № 3. С. 107–112

² Жилинский С. Э. Предпринимательское право (правовая основа предпринимательской деятельности). М. : НОРМА, 2007. С. 653.

³ Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права : автореф. дис. докт. юрид. наук. Київ, 2004. С. 30.

⁴ Мартемьянов В. С. Хозяйственное право : курс лекций. Т. 1. М.: БЕК, 1994. С. 120.

⁵ Господарський кодекс України Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст. 144.

Втім, крім названих у ГК України зустрічається поняття «форми підприємств» без розкриття їх змісту. Так, відповідно до ч. 1 ст. 396 на території України можуть створюватися і діяти суб'єкти господарювання з іноземними інвестиціями, які здійснюють свою діяльність у формах підприємства з іноземними інвестиціями (ст. 116), іноземного підприємства (ст. 117), інших формах, не заборонених законом¹.

Виходячи з вищевикладеного, можна стверджувати, що йдеться про використання двох понять: організаційно-правова форма діяльності (господарювання, господарської діяльності, підприємництва, підприємницької діяльності, некомерційної господарської діяльності) та організаційно-правова форма суб'єкта (суб'єктів господарювання, підприємства, об'єднання підприємств), але ж їх спільною категорією виступає «правова форма».

Такі характеристики можна встановити у різних правових явищах, для яких часто й використовується поняття «правова форма», зокрема, державний устрій, державне правління, державний режим та ін. При цьому з організаційних та правових боків характеризується будь-яка суспільна діяльність, діяльність суб'єкта права, оскільки вона завжди потребує організації взаємодії, відносин між суб'єктами у дозволених у державі формах (тобто правових формах). Так, до правових форм діяльності держави відносять установчу (формування державного апарату), правотворчу, правозастосовну (включаючи судочинство), контрольну.

Цінне із цієї точки зору визначення поняття «правова форма» надає Ю. Б. Батуріна, яка зазначає, що нею є юридична комплексна категорія, яка здійснює опосередкування різних неправових суспільних явищ, що потребують правової регламентації, та служить каркасом всередині самого права, що об'єднує різні елементи, які входять до права. Комплексний характер цієї категорії виражається в тому, що вона, з одного боку, являє собою стійкий та об'єктивно необхідний зв'язок між складовими права в цілому, а, з другого боку, пов'язує

¹ Господарський кодекс України Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст. 144.

право з неправовими явищами, які потребують юридичної регламентації¹.

Діяльність у сфері господарювання та відносини, які виникають у зв'язку із її здійсненням, маючи економічний зміст, включають організаційні та майнові елементи, які потребують впорядкування на легітимних засадах. Відповідно, на наш погляд, необхідно говорити не просто про організаційно-правову форму юридичних осіб як суб'єктів права, а про організаційно-правову форму здійснення певної господарської діяльності.

У межах цього дослідження предметом наукового інтересу виступають організаційно-правові форми діяльності МТТ. Звертаючись до практики міжнародної науково-технічної кооперації, проаналізуємо, в яких саме організаційно-правових формах юридичних осіб існують зараз найпоширеніші та найефективніші МТТ.

Щодо трансферних мереж країн ЄС зазначимо, що частина з них створена як об'єднання юридичних осіб у формі асоціації. Так, EBN у ст. 3 свого статуту зазначає, що «Асоціація є міжнародною неприбутковою організацією. Усі кошти, доступні Асоціації, будуть спрямовані на досягнення цілей Асоціації. Її основним завданням є сприяння розвитку центрів бізнесу та інновацій як у межах, так і поза межами Європейського Союзу»².

На офіційному сайті мережі ASTP-Proton (Асоціація європейських наук і фахівців з ТТ) зазначається: «ASTP-Proton є некомерційною асоціацією, яка здійснює передачу знань між університетами та промисловістю»³.

Проект ЄС EEN є найбільшим у світі бізнес-співтовариством, яке об'єднує більше 500 організацій з підтримки інтернаціоналізації підприємництва, залучення інвестицій та ТТ у 63 країнах світу. Учасниками мережі є бізнес-асоціації, торговельні палати, відповідні дер-

¹ Батурина Ю. Б. Правовая форма и правовое средство в системе понятий теории права : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук . М., 2001. 25 с.

² Statutes of European Business & Innovation Centre Network. Official site EBN. URL: <https://ebn.eu/downloads/EBN%20Statutes%20-%202005.pdf> (Дата звернення 10.02.2018).

³ Official site ASTP-Proton. URL: <http://www.astp-proton.eu/organisation/> (Дата звернення 15.02.2018).

жавні установи, бізнес-акселератори, інвестиційні банки, технопарки та наукові інститути. Всі учасники об'єднуються у консорціуми за регіональною ознакою. Основні їх функції включають надання консультативних послуг компаніям країни/регіону, які вони представляють, щодо доступу на ринок ЄС та інших країн EEN, щодо наявних інструментів фінансової допомоги, питань захисту прав інтелектуальної власності, комерціалізації інновацій тощо. Отже, на загальноєвропейському рівні EEN виступає ЄС, що реалізується в рамках Програми ЄС «COSME», а на національному рівні учасники МТТ об'єднуються у консорціуми за регіональною ознакою¹.

Вітчизняна NTTN, що утворена на підставі Меморандуму «Про створення та розвиток Національної мережі трансферу технологій NTTN державними та недержавними суб'єктами трансферу технологій» від 19 січня 2010 р., є проектом створення мережі, який спрямований на консолідацію інформаційних ресурсів державних, громадських, приватних інноваційних структур України, підприємств, установ та організацій в єдину МТТ та подальшу інтеграцію NTTN до європейської EEN². Як зазначено на їх офіційному сайті, NTTN є «колективною структурою, учасники якої здійснюють спільну діяльність без об'єднання своїх вкладів. Юридичні особи стають учасниками шляхом підписання з Координатором Договору приєднання до Національної мережі трансферу технологій NTTN.» Відповідно до зазначеного Меморандуму концептуальні принципи та методологічні засади створення NTTN, які було покладено в основу функціонування та робочої моделі, були використані з пілотного проекту UTTN.

Інша вітчизняна мережа УІСТТ відповідно до свого Регламенту є самостійною мережевою структурою у формі об'єднання організацій, які працюють у сфері інновацій та ТТ, і призначена для накопичення та забезпечення оперативного обміну інформацією між розробниками

¹ Official site EEN. URL: <https://een.ec.europa.eu/about> (Дата звернення 19.02.2018).

² Меморандум «Про створення та розвиток Національної мережі трансферу технологій NTTN державними та не державними суб'єктами трансферу технологій». Офіційний сайт Національної мережі трансферу технологій. URL: <http://www.nttn.org.ua/images/sait/Documents/memorandum3.pdf?1> (дата звернення 07.05.2017).

і споживачами інноваційної продукції¹. УІСТТ була створена на замовлення Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України, а функцію її координатора виконує ДП «Центр науково-технічної інформації та сприяння інноваційному розвитку України (Укртехінформ)». Учасником цієї мережі може стати будь-яка організація, яка здійснює свою діяльність у сфері ТТ, має клієнтську базу та можливість надавати своїм клієнтам послуги, визначені Регламентом УІСТТ, шляхом підписання Договору про членство у Мережі з Координатором.

Аналіз діючих в Україні та на території ЄС МТТ свідчить про те, що в основі їх роботи лежать різні форми здійснення спільної діяльності її учасників і партнерів. По-перше, діяльність учасників може бути спрямована на співробітництво в межах об'єднання юридичних осіб як самостійного суб'єкта права. На прикладі розглянутих мереж ЄС для них обрана організаційно-правова форма асоціації, як об'єднання учасників, яке може бути або не бути комерційним. По-друге, учасники можуть обрати організаційно-правову форму функціонування мережі як певного колективного утворення без створення юридичної особи (просте об'єднання осіб) шляхом укладення договору, на підставі якого вони об'єднують свої зусилля та розподіляють обов'язки для забезпечення ефективного просування технологій до їх споживачів. Таким прикладом виступають мережі, створені на виконання проекту (усі вітчизняні мережі, польська STIM та EEN, як проект ЄС, що реалізується в рамках програми COSME)².

Таким чином, можна виділити два різновиди організаційно-правових форм діяльності МТТ: інституційні (суб'єктний підхід) та договірні (проектний підхід).

Розглянемо першу групу організаційно-правових форм діяльності МТТ, представлених об'єднанням юридичних осіб як самостійним суб'єктом права. Такий аналіз матиме практичне значення, оскільки дозволить виявити, чому саме ця форма фактично не ви-

¹ Загальні відомості УІСТТ. Офіційний сайт УІСТТ. URL: <http://untt.com.ua/ua/about/info> (Дата звернення 13.02.2018).

² Новіков Є. А. Організаційно-правові форми мереж трансферу технологій. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 6. Том 3. 2017. С. 13–19.

користується при створенні МТТ в Україні і чи варто її використовувати як таку.

Утворення МТТ як самостійного суб'єкта господарювання найчастіше відбувається у такій організаційно-правовій формі юридичної особи як об'єднання підприємств комерційного або некомерційного характеру. У ст. 80 Цивільного Кодекса (далі – ЦК) України зазначено, що юридичною особою визнається організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку, яка наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді, це дає змогу виокремити характерні ознаки юридичної особи.

1. Організаційна єдність, тобто юридична особа – це не окремих громадянин (фізична особа), а певним чином організаційно і структурно оформлене колективне утворення, яке має свою структуру, характеризується наявністю системи соціальних взаємозв'язків між членами організації та функціональною диференціацією між засновниками та органами управління і структурними підрозділами; спільною метою і завданнями, які закріплені статутом або іншим установчим документом.

2. Реєстрація у встановленому законом порядку. Юридична особа має бути легалізована державою шляхом засвідчення факту її створення. Державна реєстрація юридичної особи здійснюється на підставі Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 р. № 755-IV. Юридична особа вважається створеною з моменту її державної реєстрації та внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, і з цього часу вона може бути суб'єктом будь-яких відносин¹.

3. Наявність цивільної правоздатності та дієздатності. Юридична особа повинна мати соціально-правову можливість бути визнаною учасником цивільних правовідносин. Цивільна правоздатність юридичної особи визначається характером і змістом її діяльності, що передбачена статутом або засновницьким договором між учасниками організації.

¹ Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : Закон України від 15 травня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*, 2003, № 31–32, ст. 263.

Поняття цивільної правоздатності юридичної особи визначається ст. 91 ЦК України. Частина 1 названої статті зазначає, що юридична особа здатна мати такі самі цивільні права та обов'язки, як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати тільки людині. Зокрема, ст. 94 ЦК України встановлює, що юридична особа має право на недоторканність її ділової репутації, на таємницю кореспонденції, на інформацію та інші особисті немайнові права, які можуть їй належати. При цьому особисті немайнові права юридичної особи захищаються на загальних засадах відповідно до глави 3 Кодексу. Таким чином, законодавець акцентує увагу на співпадінні змісту цивільної правоздатності юридичної особи з правоздатністю фізичної особи. З цього можна зробити висновок, що юридична особа, як і фізична, має загальну правоздатність за деякими винятками¹.

На думку С. С. Алексєєва, загальна правосуб'єктність – це здатність особи в рамках даної правової системи бути суб'єктом права взагалі. Питання про загальну правосуб'єктності являє собою соціально-політичне питання, чи визнає право даних індивідів, організацій, громадські утворення суб'єктами права чи ні².

У науці господарського права, крім загальної (універсальної), розрізняють ще й спеціальну та особливу (виключну) правоздатність, оскільки окремі види господарської діяльності, перелік яких встановлюється законом, юридична особа може здійснювати після одержання нею спеціальних дозвільних документів, зокрема ліцензії. Отже, ЦК України передбачає для усіх юридичних осіб загальну правоздатність, а господарське законодавство додає, що у разі отримання такою особою дозволу на зайняття спеціальним видом господарської діяльності та за відсутності самообмеження у статутних документах (наприклад, у разі встановлення у статуті товариства вичерпного переліку видів господарської діяльності, серед яких відсутній такий спеціальний вид), то юридична особа отримує спеціальну правоздатність.

Під спеціальною правоздатністю І. А. Бірюков та Ю. О. Заїка розуміють можливість компетентних адміністративних органів

¹ Цивільний Кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*, 2003, №№ 40–44, ст. 356.

² Алексєєв С. С. *Загальна теорія права*. Том II. М. : Юрид. лит. 1982. С. 138–142.

контролювати діяльність юридичної особи, щоб вона не виходила за межі, передбачені її установчими документами. Ця спеціальна правоздатність юридичної особи заснована на принципі обмеження правоздатності. Водночас як спеціальну правоздатність юридичної особи науковці визначають можливість меншості відстоювати інтереси юридичної особи у разі, якщо більшість прийме рішення, яке, на їх думку, буде суперечити меті створення юридичної особи, закріпленій в її установчих документах, і явно буде спрямоване не на користь юридичної особи. У цьому разі «не йдеться про те, щоб обов'язково скасувати той чи інший акт, а тільки про те, щоб урятувати членів меншості від збитків»¹.

О. В. Зайчук та Н. М. Оніщенко вважають, що спеціальна правосуб'єктність означає наявність у суб'єкта прав та обов'язків згідно з цілями, зазначеними у статуті, договорі, нормативно-правовому акті. Вона визначається цілями і завданнями їх діяльності, які зафіксовані у відповідних статутах і положеннях, виникає в момент утворення тієї чи іншої організації і припиняється разом з її ліквідацією².

Для юридичних осіб певний розрив у часі виникнення правоздатності і дієздатності неможливий. Правоздатність юридичної особи виникає з моменту її створення і припиняється в момент внесення запису до Єдиного державного реєстру про припинення юридичної особи.

4. Наявність майнової відокремленості. Юридична особа повинна мати своє майно, відокремлене, по-перше, від майна засновників (учасників) даної організації, по-друге, від майна трудового колективу, держави, територіальної громади, по-третє, від інших юридичних осіб. Майно приватних організацій, кооперативних та інших громадських і колективних утворень належить їм на праві власності. Правовою формою майнової відокремленості державних та комунальних (комерційних) підприємств є право господарського відання, а держав-

¹ Бірюков І. А., Зайка Ю. О. Цивільне право України. Загальна частина : навчальний посібник. Київ : КНТ, 2006. С. 347.

² Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. Академічний курс підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. С. 421.

них установ і казенних підприємств – право оперативного управління (статті 73, 74, 76 ГК України).

5. Самостійна майнова відповідальність за зобов'язаннями. Юридична особа повинна нести самостійну відповідальність за зобов'язаннями всім своїм майном, якщо інше не встановлено законом. Здатність організації від свого імені брати участь у цивільних правовідносинах, самостійно набувати майнових і особистих немайнових прав і нести обов'язки зумовлює і самостійну майнову відповідальність юридичної особи за своїми зобов'язаннями. Відповідно до ст. 623 ЦК України у разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання боржником він повинен відшкодувати кредиторів завдані цим збитки. Формою цивільно-правової відповідальності юридичних осіб є також неустойка – визначена законом або договором грошова сума, яку боржник повинен сплатити кредиторів у разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання, зокрема у разі прострочення виконання (ч. 1 ст. 549 ЦК України)¹.

Юридична особа відповідає за своїми зобов'язаннями належним їй (закріпленим за нею) майном, на яке за ст. 96 ЦК України та іншими актами законодавства може бути звернено стягнення. Учасник (засновник) юридичної особи не відповідає за зобов'язаннями юридичної особи, а юридична особа не відповідає за зобов'язаннями її учасника (засновника), крім випадків, встановлених установчими документами та законом².

Відповідно до ч. 4 ст. 96 ЦК України особи, які створюють юридичну особу, несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями, що виникли до її державної реєстрації. Юридична особа відповідає за зобов'язаннями її учасників (засновників), що пов'язані з її створенням, тільки у разі наступного схвалення їхніх дій відповідним органом юридичної особи³.

6. Участь у цивільному обороті від власного імені. Кожна юридична особа повинна мати своє найменування, яке містить вказівку

¹ Цивільний Кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*, 2003, №№ 40-44, ст. 356.

² Там само.

³ Там само.

на її організаційно-правову форму та характер її діяльності. Крім того, юридична особа може мати комерційне (фірмове) найменування, за яким її ідентифікують усі інші учасники правовідносин.

7. Здатність бути позивачем і відповідачем у суді. Юридична особа від свого імені має право бути учасником цивільного процесу, захищати свої права та відповідати за взяті на себе зобов'язання. Сторонами в господарському процесі – позивачами і відповідачами – можуть бути підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (у тому числі іноземні), громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи та у встановленому порядку набули статус суб'єкта підприємницької діяльності, а у випадках, передбачених законодавчими актами, – державні та інші органи, громадяни, які не є суб'єктами підприємницької діяльності (статті 1 і 2 Господарсько-процесуальний Кодекс України)¹.

Юридичною наукою розроблено багато теорій походження юридичних осіб, основні з яких, на наш погляд, доцільно поділити на групи для визначення мети створення такої правової конструкції.

Теорія фікції Фрідріха Савін'ї, суть якої в тому що, з одного боку, волею і свідомістю як властивостями суб'єкта права наділена лише людина, а з другого – майнові права можуть належати не окремій особі, а союзу людей. При цьому законодавець усвідомлює, що корпорація особистістю бути не може, тобто вдається до фікції.

Теорія відокремлення власності від управління, що розроблена стосовно акціонерних товариств і виходить із необхідності виділення того, що складає сутність акціонерного товариства, від засобів здійснення її правосуб'єктності.

Теорія персоніфікованої відповідальності (Є. В. Богданов), згідно з якою юридична особа виконує соціальну роль персоніфікації суб'єкта майнової відповідальності.

Теорія колективу, за якою А. В. Венедиктов, С. М. Братусь, В. К. Райхер, В. А. Мусін, О. С. Іоффе, Ю. Х. Калмиков, Г. К. Матвеев, В. П. Мозолін, Р. Й. Халфіна вважали, що безпосередніми носіями

¹ Господарсько-процесуальний кодекс. Закон України від 06.11.1991 № 1798-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*, 1992, № 6, ст. 56.

правосуб'єктності юридичної особи є колектив працівників підприємства чи організований у соціалістичну державу всенародний колектив.

Теорія адміністрації спочатку обґрунтована в європейській доктрині права Германом та Гельдером, а потім підтримана Н. Г. Олександрович та С. Ф. Кечеяном. Полягає у тому, що правами юридичної особи наділена адміністрація підприємства, яка і управляє майном.

Теорія директора (Ю. К. Толстой) започаткована на тому, що головна мета виділення юридичної особи як самостійного суб'єкта права полягає в можливості забезпечення участі у цивільному обігу, а від імені організації діє саме директор, який представляє її, здійснює управління та діє від її імені.

Теорія організації (О. А. Пушкін) визнає організаційну єдність необхідною умовою існування організацій, а юридичні особи не можуть виступати без достатньо вираженої і закріпленої в статуті чи положенні організаційної єдності. Поняття юридичної особи дається через поняття організації.

Теорія персоніфікованого (цільового) майна (С. Н. Ландкоф, Є. О. Суханов, В. М. Кравчук) виходить з того, що особистість юридичної особи виявляється у об'єднанні розрізненого майна у єдиний комплекс і в управлінні ним. Через це законодавець виділяє та персоніфікує суб'єкта права – юридичну особу через відокремлене майно.

Основні теорії юридичної особи свідчать про те, що інститут юридичної особи поєднує у єдиному правовому механізмі «тріаду елементів», які відбивають потреби фізичних осіб у сфері господарського обороту: необхідність об'єднання майна учасників господарської організації, управління цим майном та самостійна майнова відповідальність такої організації, відокремлена від відповідальності її учасників.

Саме такі потреби стало можливим задовольнити завдяки застосуванню тих правових засобів, які стали елементами поняття «організаційно-правова форма» юридичних осіб, та які визначаються науковцями як його параметри. Отже, організаційно-правова форма юридичних осіб належить до правових механізмів врегулювання організаційно-майнових відносин між учасниками такого суб'єкта та

захисту їх, перш за все, майнових інтересів. Крім цього слід зауважити, що організаційно-правові форми здійснення господарської діяльності не можна визнати рівнозначним поняттю «види юридичних осіб». Конструкції юридичної особи та організаційно-правової форми не поглинаються одна одною як зміст та форма, а перебувають у більш складному співвідношенні взаємозалежності та взаємопроникнення. Вони достатньо автономні і не співпадають за змістом і правовими характеристиками однієї і тієї ж субстанції.

Однак, як доводять у своїх дослідженнях К. О. Кочергіна та І. В. Борисова, організаційно-правова форма юридичних осіб не є усталеною змістовно категорією. Цей правовий механізм має здатність модифікуватися залежно від цілей засновників/учасників, форми та правової підстави їх внесків до капіталу юридичної особи, виду та сфери діяльності цього суб'єкта права. Відповідно до них визначені юридичною наукою параметри поняття «організаційно-правова форма» змінюються за допомогою нових або додаткових правових засобів.

Так, ознаки юридичної особи, на думку К. О. Кочергіної, доцільно підрозділити на неваріативні (постійні) – виступ у цивільному обігу від власного імені, державна реєстрація, а також здатність бути позивачем та відповідачем у суді, та варіативні (перемінні). Варіативні ознаки юридичної особи (правоздатність (а саме – її обсяг), організаційна єдність та автономія, майнова відокремленість та самостійна юридична відповідальність) можуть мати різноманітні варіанти свого існування та, завдяки цьому, зважаючи на свою варіативну сутність, стають змістовними елементами конструкції організаційно-правової форми¹.

Через особливу інформаційну природу МТТ та організації їх діяльності, а саме об'єднання нематеріальних об'єктів та/або інформації про них, спільних дій учасників та їх мережевої організації співпраці, необхідність об'єднання майна та управління ним у межах такого колективного утворення фактично нівелюється. Саме тому створення МТТ у

¹ Кочергіна К. О. Зміст організаційно-правових форм підприємницьких товариств: інтереси, функції, правові засоби : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2005. С. 15.

формі окремих юридичних осіб має досить обмежену практику, що можна пояснити тим, що основні потреби, які задовольняються завдяки таким колективним утворенням, полягають у створенні умов для об'єднання та обміну інформацією стосовно нових результатів інтелектуальної діяльності різними їх власниками. З огляду на це потребують врегулювання такі аспекти відносин:

- дії щодо об'єднання баз даних окремих суб'єктів для обміну та користування багатьма учасниками;
- організація обміну даними між різними суб'єктами;
- утворення та забезпечення роботи нематеріальної платформи зберігання, користування та обміну даними.

Визначення потреб суб'єктів, які залучені до діяльності МТТ, дозволяє встановити такі їх інтереси, як об'єднання немайнових об'єктів таких суб'єктів щодо нових результатів інтелектуальної діяльності; узгодження дій тільки в одному напрямі діяльності кожного з них (у сфері ТТ); наявність програмного забезпечення, здатного зберігати та обробляти великий обсяг інформації та забезпечувати її безпечно на надійну передачу. У більшому ступені взаємодії суб'єкти ТТ не зацікавлені, а, отже, форма юридичної особи, яка створюється ними для реалізації зазначених потреб і інтересів, має максимально не обмежувати їх правоздатність.

Уже зазначалося, що в Європі інституційні форми діяльності МТТ представлені у формі асоціацій. Відповідно до ч. 2 ст. 120 ГК України асоціацією є договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації¹.

Виходячи із цього, основною метою асоціації є постійна координація господарської діяльності об'єднаних підприємств, яка забезпечується завдяки централізації однієї або кількох управлінських функцій,

¹ Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст. 144.

організації спільних виробництв для задоволення потреб учасників. Організація спільних виробництв відбувається на основі об'єднання учасниками своїх фінансових і матеріальних ресурсів і має за мету задоволення переважно господарських потреб учасників, а не отримання прибутку. У статуті асоціації має бути зазначено, що вона є господарською асоціацією. Це необхідно для відмежування господарських асоціацій від асоціацій, які створюються у громадській сфері.

Асоціація не має права втручатися у господарську діяльність підприємств-учасників асоціації. Це слід враховувати при визначенні управлінських функцій, що централізуються в асоціації: вони не можуть торкатися питань оперативного управління поточною діяльністю підприємств. За рішенням учасників асоціація може бути уповноважена представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями. За визначенням ГК України асоціація є договірним об'єднанням, отже її установчими документами є установчий договір і статут.

Асоціації належать до м'яких форм об'єднання, мінімально обмежуючи дії членів асоціації, які входять до них. Учасники асоціації мають право входити до будь-яких інших асоціацій. Таке договірне об'єднання може координувати загальні розробки й дослідження, надавати учасникам послуги, здебільшого юридичні (консультації з питань правового регулювання підприємницької діяльності, включаючи експортно-імпорتنі операції, кредитування); інформаційні (забезпечення учасників ринковою інформацією, рекламою, інформацією щодо технічних розробок, промисловими стандартами і статистикою), а також інші (пошук нових ринків тощо). Асоціація набула поширення як один з провідних видів збуту, сфер споживання, розробки і встановлення стандартів асоціації з питань галузевих класифікаторів якості, надійності, умов праці, рівня кваліфікації працівників господарських об'єднань, оскільки є універсальним способом ведення спільної діяльності¹.

До головних ознак, що відрізняють асоціацію від інших форм об'єднання юридичних осіб, можна віднести такі:

¹ Гринчуцький В. І., Карапетян Е. Т., Погрішук Б. В. Економіка підприємства: навчальний посібник. URL : http://pidruchniki.com/1584072024314/ekonomika/ekonomika_pidpriyemstva (Дата звернення 11.01.2018).

1) мета створення – постійна координація господарської діяльності об'єднаних підприємств;

2) організація діяльності об'єднання з досягнення поставленої мети відбувається двома шляхами (можливе їх поєднання): централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій; розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів;

3) має майно, юридично відособлене від майна членів об'єднання (основні фонди і оборотні кошти, передані на його баланс членами об'єднання; майно, набуте об'єднаннями в результаті господарської діяльності);

4) асоціація не відповідає за зобов'язаннями своїх членів, а вони не відповідають за зобов'язаннями об'єднання;

5) особлива правосуб'єктність, яка обумовлена організаційною структурою об'єднання. Членами об'єднання можуть бути лише підприємства – юридичні особи, кожне з яких при входженні до асоціації зберігає права юридичної особи.

З точки зору правосуб'єктності асоціація являє собою сукупність самостійних суб'єктів права, спільні майнові права та інтереси яких реалізує таке об'єднання. Створюється і діє на основі договору або статуту, володіє відособленим майном, має самостійний зведений і спільний для членів баланс, розрахунковий та інший рахунки в установах банків, печатку зі своєю назвою і є юридичною особою. У теорії господарського права такі організаційні структури визначаються як господарські системи, у теорії цивільного права – як складні юридичні особи¹.

Отже, господарське об'єднання у вигляді асоціації являє собою складну господарську організацію, яка створена на основі поєднання матеріальних інтересів підприємств – учасників, діє на підставі договору та статуту і є окремою юридичною особою.

Функціонування МТТ в організаційно-правовій формі асоціації, яка належить до договірних форм об'єднань підприємств, підкреслює

¹ Об'єднання підприємств: ознаки класифікація та функції господарських об'єднань. URL: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/law/10069/> (Дата звернення 21.02.2018).

незалежне становище її учасників в усіх питаннях господарської діяльності, крім тих, що належать до ТТ. Щодо застосування цієї організаційно-правової форми постає цікаве теоретичне питання: хто серед учасників МТТ належить до членів асоціації, в якій засновано МТТ? Ураховуючи функції та завдання, які виконують різні учасники, на наш погляд, така асоціація може бути двох типів:

1) членами асоціації є адміністратор та партнери, залучення інших учасників здійснюється на підставі двосторонніх договорів про участь/приєднання безпосередньо із самою асоціацією як юридичною особою;

2) членами асоціації є адміністратор та учасники, партнери не набувають статусу учасника асоціації, а надають свої послуги або допомогу у розвитку мережі на підставі договорів з асоціацією або на підставі домовленостей про наміри (меморандумів).

Очевидно, що, функціонуючи в формі юридичної особи, навіть у формі об'єднання підприємств, МТТ не може охопити єдиним правовим зв'язком (членства, участі) всіх її учасників. Частина з них буде виступати саме членом/учасником такої юридичної особи, інша, – перебуватиме у договірних зобов'язаннях із цим суб'єктом. Така особливість інституційної форми МТТ, на наш погляд, пояснюється великою кількістю учасників та специфікою об'єктів їх відносин між собою, які поєднують особливості інформаційних відносин та відносин щодо об'єктів інтелектуальної власності. Це підводить до висновку, що параметри «класичних» організаційно-правових форм юридичних осіб не відповідають змісту інтересів учасників ТТ, а тому більш поширені у сфері ТТ договірні форми.

Динаміка економічних відносин, зокрема у сфері інноваційної діяльності вимагає, щоб правові форми, в які втілюються різні за характером суспільні відносини, відповідали їх новому економічному змісту. На думку Н. В. Федорченко, основною та найбільш стійкою в часі правовою формою є договір, роль якого докорінно змінилася в умовах ринкової економіки¹.

Основними договірними формами, що використовуються під час проведення робіт із досліджень та розробок, за європейськими рам-

¹ Федорченко Н. В. Договірне регулювання відносин із надання послуг. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 185.

ковими програмами виступають грантовий договір та договір консорціуму. Консорціум (від лат. consortium – співучасть, товариство) – форма об'єднання організацій, яке має тимчасовий характер з метою досягнення наперед визначеної цілі, що не є протиправною за чинним законодавством¹.

Відповідно до положень Модельного закону про інноваційну діяльність, прийнятого на 27-му пленарному засіданні Міжпарламентської Асамблеї держав-учасниць СНД (Постанова № 27-16 від 16 листопада 2006 р.), консорціумом є державно-приватним партнерством, що являє собою міжгалузевий інноваційно-технологічний комплекс, який об'єднує на договірній основі діяльність державних організацій і приватних компаній, пов'язаних з розробкою і реалізацією цільової програми або найважливішого національного інноваційного проекту державного значення².

Для отримання гранту на проведення міжнародних наукових досліджень від Європейської Комісії (далі – ЄК) науковим організаціям необхідно утворити консорціум на підставі відповідного договору. Договір консорціуму є юридичним документом, у якому закріплена угода між собою всіх партнерів-учасників консорціуму для можливості подання спільних заявок на отримання гранту від ЄК на проведення міжнародного наукового дослідження із укладенням з ЄК грантового договору. Майже всі проекти рамкових програм ЄС повинні мати такий договір, однак ЄК ніколи не виступає партнером такого проекту й не відповідає за зміст цього договору. Відповідно до «Довідкового керівництва для учасників 7-ї рамкової програми Європейського Союзу» стандарту договору консорціуму також немає. Усі партнери-учасники є відповідальними за зміст договору, оскільки договір підлягає відкритому обговоренню³.

¹ Участие консорциума в закупках. Аналитический портал отрасли права. URL: <http://xn----7sbbaj7auwnffhk.xn--p1ai/article/22639> (Дата звернення 21.02.2018).

² Постановление Межпарламентской Ассамблеи государств-участников СНГ о принятии «Модельного закона об инновационной деятельности» № 27-16 від 16 листопада 2006 року. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/tu/997_g12 (Дата звернення 17.02.2018).

³ Справочное руководство для участников седьмой рамочной программы Европейского Союза. Перевод и издание Российский национальный контактный

Існує велика кількість можливих зразків договору консорціуму, проте до основних істотних умов відносять лише ті, які розкривають основні характеристики відносин його учасників: а) внутрішню організацію консорціуму; б) розподіл фінансових коштів консорціуму; в) права на інтелектуальну власність і додаткові правила з її поширення й використання; г) угоду про порядок розгляду внутрішніх спорів¹.

Проаналізувавши функції договору консорціуму та основні вимоги, що висуваються до нього, можна зробити висновок, що така форма співробітництва не потребує створення чи реєстрації юридичної особи на території ЄС, а може бути визначена як тимчасова форма колективного утворення для досягнення спільної мети щодо реалізації науково-дослідницького проекту шляхом об'єднання досвіду, знань та ресурсів, як трудових, виробничих, так і інтелектуальних. У науковій та інноваційній сфері утворення консорціуму часто має об'єктивні передумови: наявність державної чи міждержавної програми, яка передбачає грантове фінансування за умови відповідності підвищеним кваліфікаційним вимогам. На нашу думку, основою консорціумних відносин виступають кваліфікаційні показники діяльності суб'єктів наукової діяльності, спеціалізація яких відповідає предмету досліджень. Вони не зумовлені особливими попередніми відносинами довіри один до одного, однак у разі наявності вдалого спільного досвіду рішення щодо укладення договору консорціуму, безумовно, приймається впевненіше.

На відміну від європейських мереж, які створені та діють на підставі договору консорціуму або у формі юридичної особи (асоціації), домінуючою організаційно-правовою формою діяльності вітчизняних МТТ є договірна щодо конкретного проекту.

Частина 2 ст. 1130 ЦК України вказує на існування двох різновидів договору про спільну діяльність: договір простого товариства

центр. 2012. М. с. 26. URL: <http://csr.spbu.ru/wp-content/uploads/2010/05/Handbuch-2012.pdf> (Дата звернення 19.02.2018).

¹ Как написать заявку для участия в конкурсе «Горизонт 2020» II Научно-практическая конференция «Технологии создания, агрегации и использования научного и образовательного контента», Москва, 24 ноября 2014. URL: http://www.e-arena.ru/docs/horizon2020/Horizon_application.pdf (Дата звернення 17.02.2018).

(на основі об'єднання вкладів учасників); договір про спільну діяльність, що не передбачає об'єднання вкладів учасників¹. У сучасній вітчизняній юридичній літературі також найбільш поширеним є підхід до визначення двох основних організаційно-правових форм здійснення спільної діяльності в Україні (зокрема, О. В. Дзера², А. С. Довгерт³, В. В. Луць⁴ та ін.): по-перше, учасники можуть обрати організаційно-правову форму їх спільної діяльності, що не передбачає створення юридичної особи; по-друге, спільна діяльність учасників може бути спрямована на здійснення співробітництва у межах самостійного суб'єкта права – юридичної особи. У першому випадку, на думку авторів, відносини, що виникають між учасниками, оформляються в договорі про спільну діяльність, який є юридичним фактом або підставою виникнення зобов'язання зі спільної діяльності і містить усі істотні та інші умови взаємовідносин сторін. У другому випадку на підставі правових вимог, що пред'являються до даного виду спільної діяльності, учасникам необхідно укласти установчий (засновницький) договір, який не лише регулює їх спільну діяльність, а й визначає правовий статус створеної ними із цією метою юридичної особи.

Велика перевага спільної діяльності як форми об'єднання суб'єктів господарювання з метою отримання прибутку, порівняно з господарськими товариствами, пов'язана із можливістю встановлювати права і обов'язки договором, на власний розсуд, виходячи із ситуації та конкретних інтересів сторін. У договорі про спільну діяльність сторони можуть визначати додатково відповідальність за невиконання зобов'язань, порядок вирішення спорів, обов'язок утримуватися від певних дій тощо. Законодавство України надає сторонам право самим

¹ Цивільний Кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*, 2003, №№ 40–44, ст. 356.

² Дзера О. В., Довгерт А. С. *Поняття та основні види зобов'язань за спільною діяльністю. Зобов'язальне право: теорія і практика* : навч. посібн. для студентів юрид. вузів і фак. ун-тів. Київ : Юрінком Інтер, 1998. С. 757–758.

³ Довгерт А. С. *Спільна діяльність. Цивільне право: навчальний посібник для студентів юрид. вузів і фак. ун-тів*. Київ : Вентурі, 1996. С. 287–288.

⁴ Луць В. В. *Контракти у підприємницькій діяльності* : навч. посібник. Київ : Юрінком Інтер, 1999. С. 265–266.

встановлювати умови договору про спільну діяльність, у тому числі координацію спільних дій учасників або ведення їхніх спільних справ, правовий статус виділеного для спільної діяльності майна, покриття витрат та збитків учасників, їх участь у результатах спільних дій, підстави припинення спільної діяльності та інші умови.

До особливостей, що дозволяють відмежувати договір про спільну діяльність від інших юридичних договірних конструкцій, пропонуємо віднести такі.

1. Наявність загальної мети. На відміну від інших договорів, в яких інтереси контрагентів протилежні і взаємоспрямовані (наприклад, у договорі купівлі-продажу продавець зацікавлений в отриманні привабливої ціни, а покупець – у придбанні товару), інтереси сторін договору про спільну діяльність завжди збігаються і задовольняються за допомогою спільних дій. Єдність інтересів всіх учасників договору обумовлена спільністю мети, досягнення якої однаково важливо для всіх сторін. Задоволення інтересів будь-якого учасника договору відбувається не за рахунок, а поряд із задоволенням інтересів всіх інших учасників.

2. Фідуціарність спільної діяльності. Досягнення спільної мети неможливо інакше, ніж шляхом узгоджених дій, єдиних за своїми правовими наслідками для всіх учасників. Тому при реалізації такого договору всі сторони беруть особисту участь, що, у свою чергу, надає регульованим договором відносинам довірчий (фідуціарний) характер, що позначається, наприклад, на особливостях припинення договору про спільну діяльність.

3. Переважно багатосторонній характер. Єдність інтересів і наявність спільної мети, що досягається в результаті спільної діяльності, дозволяє врегулювати в договорі відносини необмеженого кола учасників господарського обороту, кожен з яких стає самостійною стороною за договором. Факт, що в договорі про спільну діяльність може бути всього два учасники, не впливає на висновок про багатосторонній характер такого договору, оскільки це не скасовує принципової можливості збільшення числа учасників шляхом прийняття нових осіб як самостійних сторін.

4. Відсутність правосуб'єктності у створеного на основі договору про спільну діяльність колективного утворення. Здійснення спільної діяльності обумовлює виникнення своєрідного колективу представників суб'єктів цивільного права, об'єднаного спільною метою. Однак таке колективне утворення саме по собі не стає самостійним учасником господарського обороту і тому не набуває властивостей правосуб'єктності у класичному розумінні, не володіє самостійними правами та не несе майнових обов'язків і майнової відповідальності, окрім спільного оподаткування. Це відрізняє створене на основі договору про спільну діяльність колективне утворення від юридичної особи. Наслідком відсутності правосуб'єктності у такого колективного утворення є відсутність вимог заборони на участь особи одночасно в декількох договорах про спільну діяльність подібної тій, яка встановлена ч. 2 ст. 119 ЦК України та ч. 2 ст. 66 Закону України «Про господарські товариства» щодо повного товариства.

5. Тривалий характер відносин. З правової природи спільної діяльності випливає, що договір про таку діяльність опосередковує вчинення цілого комплексу різних дій розтягнутих у часі (правочинів, інших юридичних та фактичних дій).

6. Регулювання не лише майнових, а й організаційних відносин. Спільна діяльність для досягнення спільної мети повинна мати взаємоузгоджений характер. Тому у зміст такого договору обов'язково входять питання з управління загальними справами колективного утворення.

Якщо порівняти особливості договору про спільну діяльність з ознаками МТТ, то можна дійти висновку про їх схожість, із певними винятками, а саме: 1) наявність загальної мети – консолідація інформаційних ресурсів у технологічній сфері, – яка може і не співпадати з метою кожного учасника, але досягається завдяки передачі інформації про суб'єкта та його пропозиції або запиту в інноваційній сфері; 2) багатосторонній характер, причому завжди більше двох учасників; 3) відсутність довірчих відносин (об'єднання на основі об'єктивних характеристик самого суб'єкта, його діяльності та продуктів); 4) тривалий характер відносин; 5) регулювання перш за все

організаційних відносин; б) відсутність правосуб'єктності як юридичної особи.

У той же час наведені особливості ТТ є загальними і для застосування при оформленні МТТ та договору консорціуму, який впорядковує передусім організаційні відносини його учасників стосовно передачі й розподілу прав інтелектуальної власності на об'єкти технології. Договори про спільну діяльність та консорціуму мають чимало спільного: багатосторонні, для досягнення спільної мети, потребують об'єднання дій та можливо певного майна або немайнових прав. У той же час слід відмітити низку особливостей консорціумних відносин, які виділяють його серед загального кола договорів про спільну діяльність, й особливо простого товариства.

На наш погляд, договір консорціуму слід визначатися саме як організаційний договір, основна мета укладення якого полягає в об'єднанні дій, а не майна. У сфері інновацій та ТТ такі договори найчастіше оформлюють кооперацію суб'єктів наукової діяльності для проведення спільних досліджень, у результаті яких вони одержують права на об'єкти інтелектуальної власності та технології або на підставі факту їх створення, або на ліцензійних умовах, у разі якщо майнові права на такі об'єкти належать іншим учасникам консорціуму. Однак у будь-якому разі відбувається розширення кола суб'єктів, які мають права використання таких нематеріальних об'єктів, а отже, досягається основна мета МТТ – передача майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності та технології. Майновий аспект договірних відносин консорціуму часто лежить у площині порядку використання коштів, які надійшли як гранти або благодійні внески або як надходження від надання послуг, пов'язаних з ТТ (допоміжних та супутніх).

Як вже було зазначено, утворення консорціуму часто має зовнішні об'єктивні причини – відповідати підвищеним вимогам (кадровим, кваліфікаційним, матеріально-технічним, щодо досвіду), які необхідні для одержання фінансування або доступу на ринок. Цим пояснюється факт, що без проведення юридичного об'єднання відповідних вкладів всі показники діяльності учасників консорціуму об'єднуються та вважаються єдиними (зокрема, щодо майна, наукових працівників, науко-

вих результатів, матеріальної бази та ін.). Отже, при консорціумі юридично не відбувається зміни правового режиму майна та юридичних основ діяльності працівників його учасників, однак при цьому для третіх осіб вони визначаються як такі, що перебувають у спільній власності або у спільному користуванні. При цьому в консорціумі учасники не утворюють спільне майно, як це має місце у договорі простого товариства, де відповідно до ч. 1 ст. 1134 ЦК України внесене учасниками майно, яким вони володіли на праві власності, а також вироблена у результаті спільної діяльності продукція та одержані від такої діяльності плоди і доходи є спільною частковою власністю учасників, а внесене учасниками майно, яким вони володіли на підставах інших, ніж право власності, використовується в інтересах усіх учасників і є їхнім спільним майном¹. Наслідками наведених особливостей консорціуму стає більший ступінь незалежності його учасників під час реалізації спільної мети, а також збереження права самостійного розпорядження належним йому майном та трудовими ресурсами.

Таким чином, договір консорціуму, вважаємо, є різновидом договору про спільну діяльність, який має відмінні характеристики від простого товариства, а тому може бути визначений у главі 77 розділу III ЦК України як окремий поіменований договір для здійснення спільної діяльності. Договори про спільну діяльність найбільшою мірою відповідають економічній суті відносин щодо реалізації проєктів, а тому залежно від конкретних умов об'єднання зусиль його учасників становлять основу діяльності МГТ на сучасному етапі розвитку інформаційних відносин та технологій².

Повернемося до вітчизняної НТТН, що утворена на підставі Меморандуму між Міністерством освіти і науки України, Академією технологічних наук України та ДП «Український Центр трансферу технологій». Розглянемо більш детально правову природу меморандуму з метою встановлення, чи є цей документ підставою організаційно-правової форми діяльності МГТ та відносин, що в ній складаються.

¹ Цивільний Кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*, 2003, №№ 40–44, ст. 356.

² Там само.

Українська дипломатична енциклопедія містить визначення поняття меморандум (лат. memorandum — буквально те, про що слід пам'ятати) у декількох значеннях, а саме: 1) дипломатичний документ, в якому викладений фактичний, документальний чи юридичний бік якогось питання (як правило, додається до ноти або вручається особисто представнику іншої країни); 2) лист з нагадуванням про щонебудь (у торгівлі); 3) доповідна записка, службова довідка; 4) перерахування в страхових полісах (особливо морських) небезпек, страхування від яких не проводиться¹.

Аналізуючи положення документів під назвою меморандум, що регулюють відносини на території України та публічні відносини в міжнародній сфері, можна дійти висновку, що, за загальним правилом, меморандум сам по собі не породжує прав та обов'язків безпосередньо для сторін, які його уклали, і частіше укладається для підтвердження намірів. Так, Н. В. Камінська у мультимедійному посібнику з навчальної дисципліни «Міжнародне право» зазначає, що серед міжнародно-правових актів виділяють такі, які формулюють права і обов'язки відповідних суб'єктів (конвенції, пакти, угоди, договори тощо), а також такі, які правил поведінки звичайно не вміщують, прав і обов'язків безпосередньо не формулюють (декларації, заяви, меморандуми)².

Проте, на думку Ж. В. Завальної, меморандум все ж таки є однією із форм договірному регулювання відносин. Науковець вважає, що в меморандумі проявляються всі ознаки форм договірному регулювання відносин, під якими розуміють спосіб встановлення соціального зв'язку, що заснований на ініціативі сторін, їх внутрішньому переконанні, представлений у вигляді узгодженої програми поведінки, спрямований на досягнення результату, визначеного сторонами, а саме наявності ініціативи сторін, внутрішнього переконання щодо необ-

¹ Шинкаренко Т. І. Неофіційний документ. Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. / Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. Київ : Знання України, 2004 Т. 2. С. 467–468.

² Камінська Н. В., Калиновський Б. В., Тарасенко К. В., Ключник К. П., Пуйко Т. В. Міжнародне право. Мультимедійний посібник з навчальної дисципліни. URL : <http://www.naiu.kiev.ua/books/mg/slovník.html> (дата звернення 25.12.2017)

хідності встановлення та підтримання відносин, встановлення сторонами програми поведінки направленої на досягнення результату, визначеного сторонами¹.

Так, застосовуючи наведені Ж. В. Завальною ознаки форм договірної регулювання відносин, при аналізі правової природи меморандуму можна визначити такі: присутня самостійна ініціатива сторін щодо врегулювання відносин на етапі переговорів саме за допомогою такої договірної форми (за відсутності імперативної вказівки щодо застосування інших форм); за рішенням сторін висловлена необхідність встановлення та підтримання відносин між ними, але встановлення твердих правових зобов'язань не відбувається. Застосування сторонами саме такої договірної форми може пояснюватися потребою спрощення і скорочення процедури встановлення зв'язків, бажанням уникнути жорстких правових наслідків, можливістю спрощеного перегляду положень такого документу².

Проте слід звернути увагу, що ч. 3 ст. 134 ЦК України передбачає одним з установчих документів командитного товариства заяву (меморандум): якщо командитне товариство створюється одним повним учасником, то установчим документом є одноособова заява (меморандум), яка містить усі відомості, встановлені ст. 88 для командитного товариства³. Виходячи із цього положення, можна дійти висновку, що у разі використання меморандуму як договірної форми регулювання відносин МТТ, що визначає її організаційно-правову форму, в ньому повинні міститися усі відомості, встановлені ЦК України, а саме ст. 88 «Вимоги до змісту установчих документів»: 1) у статуті товариства: найменування юридичної особи, органи управління, їх компетенція, порядок прийняття ними рішень, порядок вступу до товариства та виходу з нього; 2) у засновницькому договорі товариства: зобов'язання учасників створити товариство, порядок їх спільної діяльності щодо його створення, умови передання товариству майна учасників⁴.

¹ Завальна Ж. В. Договір чи меморандум: бути чи здаватися? *Форум права*. 2015. № 2. С. 52–57

² Там само.

³ Цивільний Кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*, 2003, №№ 40–44, ст. 356.

⁴ Там само.

Аналізуючи положення Меморандуму «Про створення та розвиток Національної мережі трансферу технологій NTTN державними та недержавними суб'єктами трансферу технологій», можна зробити висновок, що він не містить відомостей, перелічених у ст. 88 ЦК України, а порядок приєднання до мережі як учасника, права та обов'язки сторін, порядок здійснення діяльності визначаються в договорі про приєднання до мережі.

Таким чином, основними договірними організаційно-правовими формами діяльності МТТ є договір про спільну діяльність, включаючи договір консорціуму як один із його різновидів. Здійснення діяльності NTTN на підставі меморандуму без утворення юридичної особи (зокрема, командитного товариства), вважаємо, є неналежним оформленням таких відносин згідно з вимогами українського законодавства. У такому випадку відсутнє оформлення договірних відносин між партнерами, а, отже, всі відносини, що складаються при функціонуванні утвореної програмної платформи, виникають між учасниками з адміністратором, що одноособово забезпечує її діяльність.

Резюмуючи викладене, слід зазначити, що вивчення діючих в Україні та на території ЄС МТТ дозволили встановити їх ознаки як правового явища та визначити їх організаційно-правові форми: договірні та інституційні. Утворення МТТ як самостійного суб'єкта господарювання найчастіше відбувається як об'єднання підприємств, як комерційного, так і некомерційного характеру.

Однак інституційні форми мереж трансферу технологій є занадто «традиційними» для регулювання нових та складних відносин у сфері трансферу технологій. Головними передумовами виникнення інституту юридичної особи історично була «тріада елементів», які відбивали потреби фізичних осіб у сфері господарського обороту: необхідність об'єднання майна учасників господарської організації, управління цим майном та самостійна майнова відповідальність такої організації, відокремлена від відповідальності її учасників. Через особливу інформаційну природу мереж трансферу технологій та організації їх діяльності, а саме об'єднання нематеріальних об'єктів та/або інформації про них, спільних дій учасників та їх мережевої орга-

нізації співпраці, – необхідність об'єднання майна та управління ним у межах такого колективного утворення фактично нівелюється. На наш погляд, інформація разом із об'єктами права інтелектуальної власності (результатами інтелектуальної діяльності) стає тим головним об'єктом, заради одержання та володіння яким відбувається утворення мережі трансферу технологій. Трансформація потреб суб'єктів при утворенні мережі зумовлює модифікацію класичних ознак юридичної особи в її діяльності. На цій підставі вважаємо, що створення мереж трансферу технологій в організаційно-правовій формі юридичної особи в перспективі є незатребуваним та неефективним в силу процесів інформатизації та глобалізації відносин на міжнародному рівні.

Актуальною організаційно-правовою формою діяльності мереж трансферу технологій є договірна з укладенням договорів про спільну діяльність з метою реалізації спільного проекту. На сучасному етапі розвитку господарських відносин відбулася модифікація договорів про спільну діяльність (зокрема, договорів консорціуму), які вже враховують задачі, функції та особливості діяльності мереж трансферу технологій та основний об'єкт відносин між її учасниками – інформацію.

2.2. Загальна характеристика відносин у мережах трансферу технологій та їх елементи

Розглядаючи поняття «мережева структура», для визначення її складових, необхідно відмітити, що, як правило, вона характеризується географічно-розгалуженим розташуванням елементів – спільнот, які об'єднанні спільними інтересами, розподіляють свої потреби між учасниками зі схожою природою. Кожен з учасників мережі має власні функції та повинен працювати на благо реалізації єдиної цілі або ідеї.

Процес ТТ апіорі неможливий без взаємодії суб'єктів інноваційних відносин. Їх взаємодія виражається шляхом:

- створення технологій та/або їх складових;
- обміну досвідом й інформацією про науково-технологічні досягнення;

– проведення консультацій з основних питань науково-технічної та технологічної політики стосовно застосування технологій і їх складових;

– виробництва й здійснення кооперації постачання технологій та/або їх складових у межах договорів про їх трансфер;

– укладення інших цивільно-правових договорів відповідно до законодавства¹.

Наведений перелік відносин (взаємодії) не є вичерпним оскільки інноваційна сфера є динамічною і перебуває у постійному розвитку, тому виникають все нові і нові форми співпраці між суб'єктами інновацій.

На підставі аналізу МТТ, що був здійснений у першому розділі роботи, необхідно відмітити їх багаторівневність, наприклад, існують мережі в межах консорціумів, регіональні, національні міждержавні. Кожен із її рівнів має право на існування, оскільки їх виникнення обумовлено зовнішніми або внутрішніми чинниками. Окрім цього, можуть функціонувати мережі, спеціалізація яких зосереджена на діяльності в конкретній галузі, наприклад фармакологія, авіакосмічна, ІТ-системи.

Для визначення усіх елементів найроширеніших МТТ необхідно розглянути загальні вимоги до побудови таких мереж, що опосередковано впливають їх структуру. Так, В. К. Хаустов виділяє такі принципи побудови NTTN:

– єдність форматів (технологічна інформація, яку використовують учасники NTTN для обміну між собою, надається в єдиному форматі);

– сумісність із EEN (IRC) і RTTN (методологія роботи, а також формати подання технологічних запитів/пропозицій у NTTN повинні бути сумісні з форматами та методологією європейської EEN (IRC), російської RTTN і UTTN. Єдність форматів української, російської і європейської мереж створює передумови для загальної ефективної роботи);

¹ Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14.09.2006 № 143-V. *Відомості Верховної Ради України*, 211 2006, № 45, ст. 434.

– орієнтація на професійних учасників процесу ТТ (НМТТ передбачає передачу методології роботи мережі існуючим суб'єктам інноваційної інфраструктури. Такі організації вже мають базу клієнтів для надання послуг із ТТ);

– контроль якості вхідної інформації (якість та й імовірність інформації в технологічних запитах/пропозиціях забезпечується правом занесення інформації в базу даних мережі тільки сертифікованими учасниками. У цьому випадку учасники відповідають за зміст і якість своїх даних);

– відкритість мережі для нових учасників (широке залучення нових учасників дозволяє надавати клієнтам унікальні можливості для просування їхніх технологічних пропозицій/запитів не тільки в Україні, але й за кордоном)¹.

На думку К. О. Січкаренка, принципами побудови інноваційної мережі є орієнтація на заміну адміністративних методів управління науково-технічним розвитком непрямими методами економічного регулювання, самоуправління організацій; урахування досвіду високорозвинених країн та аналіз позитивних і негативних сторін вітчизняної інноваційної практики; побудова ринково орієнтованих вузлових елементів мережі та їх інтеграція в інноваційну сферу регіону².

З викладеного випливають загальні принципи, які є спільними для всіх МТТ.

Перший принцип полягає у добровільності учасників ТТ. Найчастіше його застосування відбувається під час ухвалення рішення про участь у мережі будь-яким суб'єктом ТТ, а також у подальшій співпраці суб'єктів мережі між собою, навіть при укладанні контрактів між собою. Це один із основоположних принципів побудови сучасної МТТ.

Другий принцип побудови ефективної мережі – єдність. Єдність повинна проявлятися, зокрема, у загальних цілях, єдиній структурі, загальних стратегіях розвитку, в однаковому форматі технологічних

¹ Хаустов В. К. Трансфер технологій в інноваційних процесах України та Білорусі. *Економіка і прогнозування*. 2012. № 2. С. 27.

² Січкаренко К. О. Мережева організація інноваційної діяльності : наукова доповідь. Київ, 2015. С. 37.

профілів і процедур. Цей принцип пов'язаний напряму із подальшою роботою МТТ. Його недотримання ставить під загрозу ефективність взаємодії в мережі –адже вона є складним механізмом з великою кількістю суб'єктів, кожен з яких виконує свої завдання, а всі разом вони об'єднані в єдину систему, а тому все буде залежати від їх злагодженості.

Третій принцип базується на чіткому розподілі ролей та завдань між суб'єктами мережі. Це необхідне для подальшого ефективного функціонування мережі, для розподілу функцій та сфер діяльності за її учасниками та забезпечує відсутність їх дублювання суб'єктами.

Четвертий принцип побудови – це співпраця виключно з професійними суб'єктами, які розуміються на процесі ТТ. У багатьох країнах світу, де існує така мережа, запроваджено сертифікування учасників та проведення спеціалізованих семінарів для роз'яснення специфіки роботи мережі.

П'ятий принцип – це достовірність інформації. З назви принципу стає зрозуміло, що учасник, який відповідає за наповнення сайту мережі (як правило, координатор) повинен викладати лише достовірну інформацію, з цією метою всім потенційним учасникам необхідно пройти спеціальний технологічний аудит і лише після нього заявник може стати сертифікованим учасником¹.

МТТ спрямовані головним чином на налагодження відносин у таких аспектах: інформаційні відносини між учасниками ТТ, технологічні відносини між професійними суб'єктами ТТ та комерційна взаємодія у впровадженні інновацій між сторонами ТТ.

Особлива вага у функціонуванні сучасних мереж розвинених країн приділяється відносинам з організації передачі технологій зі сфери одержання знань у виробництво. Одним із інструментів організації такої передачі технологій є створення ринку об'єктів інтелек-

¹ Новіков С.А. Мережа трансферу технологій та її вплив на технологічну безпеку (основні аспекти). *Право та інновації*. 2015. № 3 (11). С. 41–42 ; Новіков С. А. (2017) Принципи побудови мережі трансферу технологій у розрізі євроінтеграційних процесів в Україні. *Децентралізація публічного адміністрування в умовах інтеграції України до європейської спільноти: проблеми та перспективи. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Сєвєродонецьк, 6–7 жовтня 2017 р.) вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. С. 56.

туальної власності, створення та подальший розвиток інноваційної інфраструктури, яка б дала можливість спростити весь шлях ТТ, не є винятком і сприяння подальшому розвитку самої мережі.

Загальна характеристика мережі, як правило, базується на аналізі її учасників та їхніх відносин. Загалом під концепцією сучасної МТТ необхідно розуміти узгодження комплексу різнорідних суб'єктів, таких як промислові фірми, інноваційні парки, інкубатори, центри трансферу технологій, університети, наукові установи, фінансові організації, користувачі і державні органи, які беруть участь у розробці та розповсюдженні інновацій через різні форми взаємодії між наукою і виробництвом.

Вузлами інноваційної мережі, на думку І. Рудченко, є наукові установи, що проводять спільні дослідження (основою для об'єднання є інформаційні канали); інноваційно орієнтовані підприємства, що забезпечують замовлення на інноваційну продукцію. Безпосередня взаємодія між вузлами мережі здійснюється через інноваційні проекти, що виконуються систематично (паралельно чи послідовно), процеси генерації, апробації і комерціалізації знань¹.

У свою чергу, на думку Н. О. Вернидуба та В. А. Омеляненка, МТТ – це горизонтальні методи просування на основі партнерства і кооперації, при якому провідна установа є генератором інновацій, а функції зі створення та просування інноваційної технології розподілені між іншими учасниками комерціалізації технологій².

В. С. Лисенко звертає увагу на те, що системою ТТ може бути також і галузевий сегмент NTTN³.

Кожна інноваційна мережа є доволі складною структурною системою, не є винятком із цього правила і МТТ.

¹ Рудченко І. Трансфер технологій як елемент інноваційної інфраструктури. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2008. № 4. С. 66.

² Вернидуб Н. О., Омеляненко В. А. Інноваційні мережі як інструмент міжнародного трансферу високих технологій. Трансформаційні процеси економічної системи в умовах сучасних викликів: монографія / За заг. ред. В. І. Гринчучького. Тернопіль : Крок, 2014. С. 84

³ Лисенко В.С., Єгоров С. О. Побудова в Україні національної інноваційної мережі у сфері трансферу технологій. *Математичні машини і системи*. 2010. № 1. С. 124.

Проаналізувавши більшість існуючих МТТ, можна визначити їх структуру: 1) координатор або адміністратор, діяльність якого спрямована на управління, організаційне та методичне забезпечення взаємодії всіх інших учасників, належну роботу технічної платформи та веб-сайту мережі, виконання завдань та дотримання внутрішніх документів роботи мережі всіма її учасниками та іншими суб'єктами; 2) учасники, які здійснюють посередницьку (агентську) діяльністю як технологічні брокери щодо передачі (надання) майнових прав на результати науково-технічної діяльності, об'єкти права інтелектуальної власності, технології та інші інноваційні продукти; 3) учасники, які надають допоміжні послуги у ТТ (інформаційні, консалтингові, маркетингові, фінансові, юридичні та ін.); 4) клієнти – кінцеві суб'єкти ТТ: розробники та користувачі результатів науково-технічної діяльності, об'єктів права інтелектуальної власності, технологій та інших інноваційних продуктів, які часто іменуються як продавці та покупці «технологій» (включаючи ліцензіарів та ліцензіатів); 5) партнери – національні організації (юридичні особи), органи державної влади, місцевого самоврядування, міжнародні організації, які вкладають майнові та/або немайнові вклади, вчиняють дії, які спрямовані на розвиток діяльності мережі та залучення нових учасників і клієнтів.

У чому ж полягає значення створення МТТ та які переваги можуть отримати суб'єкти інноваційної інфраструктури, якщо стануть її учасниками? В основному це: прискорення процедури ТТ шляхом усунення технічних бар'єрів у спільній розробці продуктів і послуг; прискорення впровадження нових технологій на виробництві; мережа може здійснювати узагальнену координацію інноваційної політики; надавати додаткові переваги окремим секторам економіки; надати підтримку учасникам та іншим суб'єктам інноваційної інфраструктури; спрямовувати науково-дослідні роботи у відповідні галузі промисловості, користуючись інформацією, яка є у розпорядженні мережі, та аналізуючи попит, який є на ринку.

Значущими елементами побудови МТТ є створення атмосфери взаємної довіри між усіма суб'єктами, загальне розуміння і єдині цілі. Обмін науково-технічною інформацією, інструментами та програмним забез-

печенням, надання технічної допомоги є невід'ємною складовою майбутнього успіху. Однак для нормального її функціонування необхідно перш за все подолати розрив між розробниками інноваційної продукції та виробничим сектором. Для вирішення цієї проблеми слід зробити декілька кроків: 1) переконати суб'єктів, які займаються підприємницькою діяльністю, у необхідності постійної модернізації свого виробництва, адже розвиток підприємства та підтримання його конкурентоспроможності на ринку є обов'язковою умовою для кожного; 2) здійснювати організаційно-правову підтримку підприємств якщо підприємства не мають досвіду впровадження інновацій у сучасному розумінні цього терміна, проте мають намір вийти на ринок інноваційної продукції; 3) запропонувати посередників, які б займалися інформаційними та організаційними функціями у відносинах між споживачами і розробниками інноваційної продукції (проведення технологічної експертизи, маркетингових досліджень тощо). Найбільш яскравим представником посередництва були IRC або ж релей-центри, які виступали посередниками між учасниками трансферу та виконували функції узгодження інтересів між виробниками і споживачами інноваційної продукції.

Проаналізувавши сучасні МТТ та їх організаційно-правові форми, робимо висновок, що для їх ефективного функціонування не є обов'язковою умовою створення окремої юридичної особи. У багатьох зарубіжних країнах інститут самоврядних організацій розвинутий на високому рівні, отож деякі сучасні мережі існують як самоврядні організації. Окрім цього, нині існуючі мережі не мають жорсткої ієрархічної структури.

Аналіз структури органів сучасних МТТ пересвідчує, що моделі, які існують в ЄС та в Україні, різняться. Структура органів українських мереж доволі проста, чого не можна сказати про структуру європейських, де існують, наприклад, рада з управління, адміністративні ради та/чи секретаріат. На додаток, можуть залучатися зовнішні експертні ради. Склад таких рад визначається типом юридичної особи та згідно з нормами статутів мереж. Загальним правилом для мереж є періодична зміна складу таких рад відповідно до розподілу партнерів (співвласників) у мережі. У мережах, які фінансуються державними установами, робота

центрального секретаріату повністю фінансується за рахунок зацікавлених державних акторів. Фінансовий контроль зазвичай, забезпечується через механізми, що включають чіткий розподіл повноважень між радами з управління та виконавчими радами, фінансовий аудит, опублікування фінансових звітів та норм щодо руху коштів¹.

Невід'ємною складовою будь-якої МТТ є програмна платформа, що повинна включати в себе певні елементи:

1) базу даних мережі, яка має поповнюватися різного роду інформацією, у першу чергу технологічними запитами і пропозиціями. Запити та пропозиції виставляються координатором після проведення відповідного аудиту у випадку, якщо його проведення є необхідною умовою;

2) веб-сайт програмної платформи, який передбачає вільний доступ до тих профілів, які знаходяться на сайті. Окрім цього, сайт повинен містити інструменти пошуку та сортування за типом і технологічним напрямками та пошуку інформації за ключовими словами;

3) інструменти управління інформацією і комунікацій для учасників регіональної системи ТТ (тільки для авторизованих користувачів). Робоче місце авторизованого учасника системи включає інструменти повного доступу до бази даних профілів технологічних пропозицій і запитів, інструменти управління власними профілями, інструменти відстеження інтересу до профілів та організації листування за інтересами (створення журналів супроводу), а також необхідні шаблони;

4) інструменти моніторингу роботи учасників системи (тільки для авторизованих користувачів). Доступна статистична інформація щодо кількості активних профілів на певну дату, кількості виставлених учасниками профілів за період, кількості звернень до профілів за період;

5) довідково-навчальні ресурси (бібліотека методичних матеріалів, програмних і нормативних документів, зразків договорів тощо).

¹ Інноваційна політика: Європейський досвід та рекомендації для України. Том 1. Ключові особливості інноваційної політики в якості основи для розробки заходів сприяння інноваціям, що спрямовують Україну до заснованої на знаннях конкурентоспроможної економіки – порівняння ситуації в ЄС і Україні. Проект ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні». Київ : Фенікс, 2011. С. 149.

Особливу увагу на прикладі ЕЕН доцільно приділити кваліфікації відносин, які складаються у зв'язку із функціонуванням МТТ. Як уже було зазначено, вважаємо обґрунтованим відносити до учасників МТТ адміністратора, учасників-посередників, учасників, які надають допоміжні послуги у ТТ, та клієнтів, що є розробниками та користувачами технологій та інших результатів інтелектуальної діяльності («продавці» та «покупці» технологій), та партнерів.

Адміністратор визначає засади діяльності МТТ та скеровує її відповідно до поставлених цілей. Ним формуються необхідні внутрішньо-структурні підрозділи (органи) для здійснення загальної політики у мережі, для прийняття рішень з поточної діяльності та моніторингу результатів діяльності. Адміністратор також забезпечує формування матеріально-технічної, програмної та фінансової основи МТТ, підтримує та просуває сайт, здійснює пошук та розподіл фінансів та відповідає за їх використання. Він приймає рішення про приєднання до мережі інших учасників та укладає договори з учасниками про вступ (приєднання) або про членство із забезпеченням (якщо це передбачено внутрішніми документами) проходження навчання та сертифікації.

Отже, між учасниками та адміністратором, залежно від організаційно-правової форми діяльності, виникають господарські відносини, що складаються стосовно формування бази даних щодо технологічних, інвестиційних та дослідницьких запитів та пропозицій та їх перевірки, – з одного боку, та надання матеріально-технічного, програмного та фінансового забезпечення поширення таких даних серед широкого кола кінцевих суб'єктів ТТ (клієнтів) – з другого¹. Такі відносини спрямовані на управління мережею як організацією, в якій саме учасники надають послуги клієнтам, виконуючи при цьому завдання самої мережі².

¹ Новіков Є. А. Елементи сучасної мережі трансферу технологій: правовий аспект. *Правове забезпечення розвитку національних інноваційних систем в умовах глобалізації. Матеріали II Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф.*, (м. Харків, 14 листопада 2016 р.) / редкол.: С. В. Глібо, А. В. Матвеева, Izabela Skomerska-Michowska. Харків : Право, 2016. С. 198.

² Новіков Є. А. Мережа трансферу технологій як невід'ємна складова сучасної технологічної безпеки. *Адаптація до права ЄС регулювання економіки України в сучасних умовах: зб. наук. пр.* (м. Харків, 26 трав. 2015 р.) / редкол.: С. М. Прилипка,

У них саме адміністратор встановлює правила приєднання учасників, вимоги до їх кваліфікації та надання ними послуг. Адміністратор, керуючи діяльністю мережі, здійснює моніторинг та забезпечує обробку звітності діяльності всіх її учасників. Отже, адміністратор наділений певним колом організаційно-господарських повноважень щодо учасників, які ґрунтуються на підставі укладених між ними договорів про приєднання до мережі (або договорів участі).

Відповідно до ч.1 ст. 176 ГК України організаційно-господарськими визнаються господарські зобов'язання, що виникають у процесі управління господарською діяльністю між суб'єктом господарювання та суб'єктом організаційно-господарських повноважень, у силу яких зобов'язана сторона повинна здійснити на користь другої сторони певну управлінсько-господарську (організаційну) дію або утриматися від певної дії, а уповноважена сторона має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку. Згідно з ч. 3 цієї статті ГК України організаційно-господарські зобов'язання суб'єктів можуть виникати з договору та набувати форми договору¹.

На підставі наведеного вважаємо, що відносини, які виникають між адміністратором і та її учасниками, належать до організаційно-господарських зобов'язань, підставою яких є договір.

Адміністратор МТТ вступає у договірні відносини також з партнерами, разом з якими здійснюються спільні дії щодо розвитку мережі та її взаємодії з іншими суб'єктами права (приватними та публічними, національними та міжнародними). Такі правовідносини, на наш погляд, належать до горизонтальних господарських відносин навіть у тих випадках, коли однією із сторін (партнером) виступає орган державної влади або місцевого самоврядування. У них останні, як правило, не виконують державні владні повноваження, а виступають рівним партнером адміністратора, який має з ним спільний інтерес щодо забезпечення активної діяльності у мережі.

Функції та задачі МТТ здійснюються через діяльність її учасників, які надають широкий перелік послуг як щодо забезпечення ТТ у ши-

Ю. С. Атаманова, С. В. Глібко, К. В. Сфремова. Харків : НДІ ПЗІР, 2015. С. 30.

¹ Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст. 144.

рокому розумінні, так й інші допоміжні (які іноді йменують інфраструктурними) розробникам та користувачам результатів науково-технічної діяльності, об'єктам інтелектуальної власності на підставі відповідних договорів про надання послуг, виконання робіт або змішаних договорів. Відносини, які виникають між ними, пов'язані із здійсненням господарської діяльності кожною із сторін та ґрунтуються на засадах рівності та свободи договору. Відповідно відносини, які виникають між учасниками та розробниками («продавцями») або користувачами технологій («покупцями»), належать до господарсько-виробничих відносин відповідно до ст. 3 ГК України та по суті становлять зміст діяльності МТТ¹.

Таким чином, на наш погляд, відносини, які виникають у зв'язку із функціонуванням мереж трансферу технологій, слід класифікувати на три кола: 1) між адміністратором та учасниками: технологічних посередників та сервісних організацій; 2) між адміністратором та партнерами; 3) між учасниками та клієнтами (розробниками та користувачами технологій). Їх особливістю слід визнати те, що частина з них належить до горизонтальних господарських (майново-господарських) відносин, в яких відбувається реалізація предмета діяльності мережі щодо надання відповідних послуг клієнтам, пов'язаних із трансфером технологій, а інші – організаційні господарські відносини, пов'язані із забезпеченням її функціонування. При цьому незалежно від виду зобов'язальних відносин у мережі всі вони мають своєю підставою договір. Наслідком такого характеру відносин між учасниками мережі трансферу технологій стає мобільність та гнучкість цієї організації, яка легко пристосовується до запитів та потреб національного та міжнародного ринків.

Від зазначених внутрішніх відносин усередині мережі між її учасниками слід відрізнити зовнішні відносини щодо мережевої організації, до яких належать, на наш погляд, зобов'язальні відносини між самими клієнтами щодо трансферу технологій у широкому значенні та між адміністратором, який діє в інтересах розвитку мережі, з іншими регіональними та міжнародними меражами трансферу

¹ Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст. 144.

технологій. Відносини між клієнтами мережі щодо трансферу технологій виникають на підставі відповідного договору, який може стосуватися надання/передання майнових прав інтелектуальної власності, виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських, технічних робіт, виконання послуг (сертифікаційних, інжинірингових, з авторського нагляду та ін.), договорів про спільну діяльність у реалізації проекту. Перелік таких договорів не є прямо встановленим або вичерпним. Зобов'язання, що виникають на їх підставі, стосуються прав та обов'язків розробників та користувачів технологій (клієнтів) і не пов'язані із виконанням будь-яких зобов'язань з боку мережевої організації. Учасники мереж трансферу технологій, які сприяли трансферу технологій, вступають у відносини з кожним клієнтом. Отже, зобов'язальні відносини між самими клієнтами щодо трансферу технологій у широкому значенні, вважаємо, належать до зовнішніх відносин, які виникають у зв'язку із функціонуванням мереж трансферу технологій.

2.3. Державна політика у сфері регулювання і підтримки мереж трансферу технологій

Відмінною рисою глобалізації економіки у наш час є швидкий розвиток науки та обмін технологіями на міжнародному рівні через науково-технічну кооперацію. У розвинених державах створення і впровадження технологічних та управлінських інновацій займає важливе місце практично у всіх сферах господарської діяльності, завдяки застосуванню інновацій країни на рівні державної політики знаходять нові шляхи підтримки економічного зростання і забезпечення високого рівня життя населення. Інноваційному розвитку сприяє наявність ефективних методів впровадження інновацій шляхом ТТ.

Державна політика у сфері регулювання та підтримки ТТ повинна органічно відповідати положенням інноваційного законодавства та доповнювати системні заходи держави, спрямовані на інтенсифікацію інноваційної діяльності. Крім того, в умовах глобалізації світової економічної системи ефективним інструментом інтеграції в міжна-

родний правовий простір стає гармонізація законодавства, яка характеризує процес системного узгодження нормативно-правових норм з метою подолання суперечностей та розбіжностей між вітчизняними правовими нормами та стандартами, і норма гармонізації нормативно-правового поля ТТ є передумовою створення сприятливих умов для активізації інноваційної діяльності, ефективного обміну технологіями в міжнародному економічному просторі з метою підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції. Ефективними інструментами удосконалення системи нормативно-правового регулювання ТТ є використання міжнародного досвіду у цій сфері та гармонізація діючого законодавства із законодавством ЄС. При цьому важливим принципом державної політики щодо ТТ є раціональний вибір пріоритетів інноваційного розвитку, формування ефективної системи державної підтримки розробників і виробників за обраними напрямками та побудова системи науково-технологічного обміну, що відповідає нагальним потребам оновлення виробництва, розвитку та освоєння наявного інноваційного потенціалу в Україні.

Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» також передбачає кілька спеціальних господарсько-правових механізмів, що застосовуються в інноваційній сфері, для сприяння та активізації ТТ – зокрема державні гарантії щодо погашення кредитів комерційних банків, наданих для придбання технологій та їх складових, необхідність застосування яких визначена потребами держави й суспільства в цих технологіях, а також режим цільового субсидіювання ТТ, що здійснюється за пріоритетними напрямками інноваційної діяльності загальнодержавного рівня¹. Доцільно зазначити, що однією із цілей надання субсидій визнається збереження та подальший розвиток науково-технічного, технологічного та виробничого потенціалів соціально важливих галузей економіки. Слід наголосити на тому, що надання субсидій з метою проведення дослідних робіт, спрямованих на відкриття нових знань, корисних у розробці нових та покращенні наявних товарів, способів, послуг,

¹ Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14.09.2006 № 143-V. *Відомості Верховної Ради України*, 211 2006, № 45, ст. 434.

не протирічить міжнародній практиці та вимогам Світової організації торгівлі¹.

Для задоволення результатів досліджень та можливості їх впровадження й реалізації можуть використовуватися такі правові засоби та механізми: 1) закріплення майнових прав на результати наукових досліджень за суб'єктами наукової діяльності незалежно від джерел фінансування досліджень із визнанням правомочностей передання та надання ліцензій на використання результатів наукової діяльності, оформлених як об'єкти інтелектуальної власності; 2) договори щодо розпорядження майновими правами на об'єкти інтелектуальної власності; 3) державне замовлення; 4) нормативне закріплення організаційно-правових форм і встановлення правосуб'єктності для суб'єктів інноваційної інфраструктури, які сприяють комерціалізації та використанню наукових розробок (центри трансферу технологій, центри інноваційного розвитку).

Ю. Є. Атаманова до набору правових засобів та механізмів, за допомогою яких реалізується державна інноваційна політика та використання яких спрямовано на задоволення публічних інтересів, відносить такі: 1) прогнозування соціально-економічного розвитку; 2) розроблення та прийняття загальнодержавних, регіональних, галузевих і цільових програм; 3) законодавче визначення пріоритетних галузей інноваційної діяльності; 4) запровадження правових механізмів надання фінансової допомоги учасникам інноваційного циклу для оновлення виробничих фондів; 5) нормативне закріплення правового механізму державного лізингу (насамперед договору) щодо устаткування та інших основних фондів, які базуються на застосуванні інновацій; 6) закріплення права суб'єктів інноваційної діяльності на отримання державних гарантій за кредитами, узятими для оновлення основних фондів, що містять чи реалізують інноваційний продукт; 7) закріплення пільгових умов здійснення інноваційної діяльності з метою її стимулювання; 8) нормативне врегулювання організаційно-правової форми, господарської компетенції (суб'єктивних прав та обов'язків), вимог до діяльності (шляхом встановлення вимог, заборон

¹ Атаманова Ю. Є. Господарсько-правове забезпечення інноваційної політики держави : монографія. Харків : Вид-во «ФІНН», 2008. С. 256.

і надання рекомендацій) суб'єктів інноваційної інфраструктури; 9) запровадження спеціальних режимів інноваційної діяльності (наприклад, щодо пріоритетних галузей економіки або регіонів); 10) нормативне закріплення правового механізму проведення державної експертизи для визначення важливих для держави розробок, а також тих, що становлять її державну таємницю; 11) установлення вимог щодо реєстрації прав на об'єкти інтелектуальної власності, а також інноваційні продукти з метою обліку останніх та контролю за їх використанням, виявлення тенденцій розвитку інноваційної сфери; 12) нормативне закріплення податкових та митних пільг для вітчизняних суб'єктів інноваційної діяльності; 13) нормативне врегулювання правового механізму державного замовлення на створення інноваційних продуктів та випуск інноваційної продукції; 14) запровадження ефективних (бажано спрощених) правових механізмів передання наукових розробок, інноваційних продуктів від підсистеми науки до підсистеми виробництва інноваційних продуктів і далі до підсистеми їхніх споживачів; 15) законодавче встановлення обмеження щодо участі іноземних суб'єктів господарювання в реалізації інноваційних проектів, розроблених на території України; 16) законодавче встановлення обмеження щодо участі іноземних суб'єктів господарювання в статутних фондах компаній з управління правами інтелектуальної власності, венчурних фондах; 17) законодавче встановлення обмеження присутності іноземних компаній з управління правами інтелектуальної власності та венчурних фондів на території України; 18) законодавче встановлення обмеження або заборона експорту інноваційного продукту, створеного на території України, та ін.¹

Реалізація державної політики – це постійний, динамічний процес досягнення поставлених цілей, у якому беруть участь різні органи державної влади та інститути громадянського суспільства. Реалізація починається відразу після ухвалення та легітимації державної політики або окремої програми і є основним видом діяльності державного апарату. Метою реалізації державної політики є практична організація життя громадян, розподіл та перерозподіл ресурсів, підтриман-

¹ Атаманова Ю. Є. Господарсько-правове забезпечення інноваційної політики держави : монографія. Харків : Вид-во «ФІНН», 2008. С. 274.

ня порядку, збереження внутрішнього та зовнішнього миру шляхом соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку. Складовою частиною здійснення державної політики є визначення механізму її реалізації, що передбачає сукупність засобів, методів і ресурсів, які забезпечать вжиття запланованих заходів відповідно до поставлених завдань¹.

Механізм реалізації державної політики включає комплекс відповідних організаційно-управлінських, нормативно-правових, фінансово-економічних, соціально-психологічних заходів. Існує три методологічних підходи до розв'язання проблеми реалізації державної політики, згідно з якими цей процес розглядається по-різному. По-перше, реалізація державної політики передбачає, що основними організаційними умовами її успішного виконання є: зрозумілі цілі діяльності та стандарти виконання функцій; забезпеченість необхідними ресурсами (фінансовими, матеріальними, інформаційними, людськими тощо); ефективні організаційні структури; розроблені правила, процедури та інструкції, що координують і регламентують діяльність організацій та їх відносини із владними структурами; розвинуті комунікації та система координації діяльності різних структур, залучених до процесу здійснення політики, у тому числі виконавчої та законодавчої влади; центральної, регіональної та місцевої влади; мотивованого та кваліфікованого персоналу.

В. А. Козбаненко реалізацію державної політики розглядає як комплекс дій різних державних структур, що пов'язані з адаптацією всіх учасників (передусім вищих керівників) упродовж усього процесу здійснення політики до умов і завдань, які необхідно вирішувати, умінням узгоджувати власні інтереси та формувати партнерські відносини. При цьому важливу роль відіграють інформаційні системи та канали зворотного зв'язку, що дають змогу дізнаватися про події, які відбуваються, а також отримані результати і на їх основі регулювати власну діяльність, ґрунтуючись на місії та цілях організації чи індивіда².

¹ Економічна політика. (2004). URL: <http://library.if.ua/books/130.html> (дата звернення 17.01.2018).

² Державна політика : підручник. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін. Київ : НАДУ, 2014. С. 356.

Водночас реалізацію державної політики можна сприймати як діяльність із відповідними принципами, що є формальними чи неформальними, встановленими напочатку, або такими, що визначаються учасниками здійснення політики на основі накопиченого досвіду. Дотримання таких принципів під час розроблення стратегії й тактики, управління та контролю дає можливість визначити роль кожного учасника та швидше реалізувати цілі організації. Важливе значення має організаційна культура, що існує в організаціях, яка впливає на зміст відносин між учасниками цього процесу. Оскільки процес реалізації державної політики є складною та багатогранною діяльністю, то до неї залучено багато учасників. Тому ефективність реалізації державної політики залежить не лише від реалістичності поставлених цілей, а й від взаємодії всіх учасників і організаторів цього процесу. Виділяють такі типи учасників реалізації державної політики: окремі індивіди, організовані групи, державні інституції та організації. Провідну роль під час реалізації державної політики відіграють органи виконавчої влади на всіх рівнях (від центральних до місцевих), другорядну – неурядові організації, які безпосередньо зацікавлені в реалізації певної політики й беруть у ній безпосередню участь.

Уповноваженим орган з питань реалізації державної політики у сфері ТТ в Україні виступає Департамент інноваційної діяльності та ТТ, що є самостійним структурним підрозділом Міністерства освіти і науки України, головним завданням якого є створення сприятливого середовища для суб'єктів інноваційної діяльності та ТТ. Діяльність департаменту спрямована на поліпшення правових умов інноваційної діяльності та ТТ; розвиток інноваційної інфраструктури з метою надання допомоги науковцям, винахідникам та підприємствам на всьому ланцюжку інноваційної діяльності: науково-технічна розробка – інновація – виробництво; сприяння комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності та передачі технологій підприємствам для створення виробництва конкурентоспроможної продукції; розробку та запровадження ефективних механізмів державної підтримки та залучення фінансових ресурсів для реалізації інноваційних проєктів.

Основними напрями діяльності департаменту є: 1) удосконалення правового регулювання в інноваційній сфері; 2) формування стратегіч-

них та середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та моніторинг їх реалізації; 3) розвиток інфраструктури у сфері інновацій та ТТ, зокрема, створення сприятливих умов роботи технологічних та наукових парків; 4) державна реєстрація та ведення державного реєстру технологічних парків та їх проектів, інноваційних проектів та проектів наукових парків; 5) створення умов для комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності та ТТ у виробництво; 6) розвиток інноваційної культури в суспільстві та популяризація інноваційної діяльності¹.

Основними функціями визнано узагальнення практики застосування законодавства у сфері інноваційної діяльності та ТТ і розроблення нормативно-правових актів з питань регулювання зазначених сфер; організація прогнозно-аналітичних досліджень тенденцій інноваційного розвитку; формування стратегічних та середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, державних цільових програм; аналіз результативності провадження інноваційної діяльності, ТТ, ефективності використання державних фінансових, матеріально-технічних ресурсів, а також кадрового потенціалу; погодження трансферу в інші країни технологій, створених чи придбаних за бюджетні кошти; підготовка та подання міністру пропозицій щодо погодження рішення про створення наукових парків та затвердження пріоритетних напрямів їх діяльності.

У межах зазначеного департаменту створено окремих відділ ТТ, на який покладено такі завдання: 1) створення сприятливих умов для діяльності у сфері ТТ; 2) розроблення нормативно-правових актів щодо формування державної політики у зазначеній сфері; 3) формування інфраструктури у сфері ТТ; 4) сприяння комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності в інноваційній сфері; 5) координація діяльності відповідних структур і підрозділів органів виконавчої влади з питань діяльності у сфері ТТ; 6) методологічне забезпечення державної політики у сфері ТТ; 7) участь у формуванні та забезпеченні

¹ Департамент інноваційної діяльності та трансферу технологій МОН України. Офіційний сайт МОН. URL: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/departamenti-ta-upravlinnya/departament-innovacijnoyi-diyalnosti-ta-transferu-tehnologij> (дата звернення 21.01.2018).

реалізації державної політики у сфері інноваційної діяльності, ТТ¹. Але слід наголосити, що не визначено механізмів реалізації цих завдань.

Значимо, що правові засоби регулювання, що спрямовані на реалізацію державної інноваційної політики, у тому числі підтримки системи трансферу нових технологій, мають розроблятися відповідно до цілей двох видів: приватних, що переслідують учасники національної інноваційної системи, та публічних, що відбивають інтереси держави у зв'язку із здійсненням інноваційної діяльності. Фактично вони становлять правові механізми – комплекси різних за характером правових засобів, які спрямовані на задоволення інтересів та реалізацію цілей учасників (суб'єктів правовідносин) основних структурних утворень національної інноваційної системи та держави, а також їх гармонізацію.

Задля визначення ефективності праці цілого потужного апарату та реалізації ними завдань, сформульованих державною політикою, доцільно розглянути досвід трансферу та комерціалізації технологій у країнах з високим рівнем інноваційного розвитку. Це дозволить при пошуку національного шляху і формуванні засад інноваційної політики щодо ефективного ТТ використовувати досвід кращих світових практик комерціалізації інновацій.

У Великобританії після виходу в світ «Білої книги з питань конкуренції у Великобританії» в 1998 р, було засновано безліч політичних ініціатив і потоків урядового фінансування з метою стимулювання зв'язків між науковою базою в університетах і промисловим сектором Великобританії, що значною мірою змінило підхід, за допомогою якого Великобританія організовує свою діяльність у сфері передачі технологій. Якщо у минулому великі університети з метою управління та комерціалізації прав на інтелектуальні технології створювали окремі комерційні підрозділи (університетські компанії), то нині більшість з них мають інтегровані служби в рамках університетів. Стимулюван-

¹ Департамент інноваційної діяльності та трансферу технологій МОН України. Офіційний сайт МОН. URL: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/departamenti-ta-upravlinnya/departament-innovacijnoyi-diyalnosti-ta-transferu-tehnologij> (дата звернення 21.01.2018).

ня зростання і розвитку подібних служб відбувається шляхом спрямування урядових коштів безпосередньо до університетів через Фонд інновацій вищої освіти (Higher Education Innovation Fund), фінансування якого на 2007/08 фінансовий рік було збільшено на 110 млн.ф.ст.¹. У минулому ці кошти розподілялися за допомогою проведення тендерів, а зараз за допомогою «формульного фінансування».

Підтримка ТТ підприємств Англії здійснюється через EEN, яка відіграє роль посередника між суб'єктами господарювання – членами цієї організації і державою, а також зводить представників бізнесу один з одним, покращуючи таким чином їх можливості.

Пріоритетом державної політики на національному та регіональному рівні є зведення разом господарюючих суб'єктів – комерційні підприємства і академічне середовище та створення сприятливих умов для їх співпраці.

Крім того, Британія входить до Наукової Інноваційної Мережі (Science and Innovation Network) разом з ще 27 країнами. До глобальних завдань цієї організації належать: поліпшення політики Британського уряду в галузі науки й інновацій на підставі міжнародного досвіду організації; стимулювання стратегічного партнерства в галузі науки й інновацій на рівні країни; створення глобальних міжнародних мереж у галузі науки й інновацій².

Система ТТ Великобританії, що отримала державну підтримку на всіх рівнях, включає в себе такі елементи:

– партнерства у сфері трансферу знань, мета яких полягає в допомозі виробничим підприємствам отримати вигоду від знань та їх експертизи, отриманих від інших бізнесів і академічного середовища. Частково такі партнерства фінансуються через державні гранти, частково малими і середніми підприємствами;

– інтернет-портали (Virtual support networks), які організовані для науково-технічної кооперації та створюють можливість ділитися суб'єктам один з одним технічними ідеями. Такі портали, як правило, розділені за секторами науки;

¹ Перерва П. Г., Коциски Д., Сакай Д., Верешне Шомоши М. Трансфер технологій. Монографія. Харків: Віровець А. П. «Апостроф», 2012. С. 368.

² The United Kingdom Science Park Association. URL: <http://www.ukspa.org.uk/our-association/about-us> (last accesse 12.01.2018).

– EEN – система, що надає допомогу представникам бізнесу на території Євросоюзу в частині законодавства, пошуку партнерів, доступу до національних інноваційних мереж, а також зводить разом покупців і продавців інноваційних технологій і допомагає в просуванні таких технологій;

– центри інновацій – здійснюють підтримку інноваційних компаній, надаючи експертизу проєктів, допомогу в стратегічному плануванні, технологічну допомогу, допомогу в пошуку виробників і ринків для інноваційних продуктів тощо;

– наукові парки – збирають разом виробників, надаючи їм приміщення, технологічну експертизу і різні бізнес-сервіси, включаючи консультації щодо захисту прав інтелектуальної власності. Зараз в Британії понад 100 наукових парків (105 на початок 2014 р.), в яких діє близько 4000 компаній;

– бізнес-кластери – у Великобританії для становлення системи ТТ істотну роль відіграли так звані клуби, що складаються з вищих навчальних закладів, наукових інститутів, лабораторій та комерційних промислових компаній. Такі клуби (фактично консорціуми) створювалися для спільних досліджень на доконкурентній стадії розробок, щоб об'єднати зусилля щодо НДДКР, а також зміцнити зв'язки між академічним середовищем та індустрією. Ці клуби тоді перебували у віданні Департаменту торгівлі та промисловості (Department of Trade and Industry), який надавав підтримку понад 100 клубам з різних галузей;

– технологічні брокери – посередники між розробниками (продавцями) і комерційними компаніями (покупцями) інноваційних розробок. У 1981 р. розрізнені структури об'єднані в одну – Британську технологічну групу (British Technology Group). *Основною метою Групи є ліцензування та комерціалізація інноваційних розробок, фінансованих державою;*

– центри трансферу технологій при університетах – у багатьох британських університетах є свої центри трансферу технологій, які займаються комерціалізацією розробок цих університетів.

Державна політика Франції у сфері ТТ реалізується через підтримку центрів трансферу технологій, які зазвичай більшою мірою

зосереджені на угодах про спільні наукові дослідження, а не на ліцензуванні прав на об'єкти інтелектуальної власності та технології. Фактично ліцензування прав на інтелектуальні технології і комерціалізація для більшості університетів є новими видами діяльності, які увійшли до функцій університетів після прийняття закону про інноваційні розробки від 12 липня 1999 р., а також після того, як у 2001 р. Міністерство наукових досліджень Франції випустило Рекомендації з проведення політики щодо інтелектуальних технологій.

Більшість університетів у Франції є державними. Таким чином, центр трансферу технологій отримує фінансування у вигляді виділеної частки від коштів, наданих університету урядом Франції. Сума виділених коштів символічна (від 15 до 40 тис. євро). Однак автономія кожного університету дає йому повноваження розподіляти свої бюджетні кошти виключно на розсуд його керуючої ради. Тому практика надання державної підтримки центрам трансферу технологій розвинулася в дві основні моделі¹.

Якщо центр трансферу технологій є частиною університету, то його фінансування визначається радою університету і може бути частково підтримане з 1) процентних відрахувань від сум, отриманих від ССІ, а також з 2) процентних відрахувань від доходів, отриманих від ліцензування прав на інтелектуальні технології, якщо такі є.

Якщо центр трансферу технологій здійснює свою діяльність в якості філії університету, то фінансування надається виключно з процентних відрахувань від усіх одержуваних доходів або від спільних досліджень, або від ліцензій на права на інтелектуальні технології.

В Японії державна підтримка інновацій реалізується також через центри трансферу технологій, а саме використовується така схема: як тільки створення центрів трансферу технологій схвалено, уряд надає 2/3 коштів на експлуатаційні витрати в межах суми, еквівалентної 300 тис. дол. США на рік, строком на п'ять років. У 2004 р. всім національним університетам Японії було надано незалежний юридичний статус, з тим щоб університети могли брати участь в ініціативах, пов'язаних

¹ Андрощук Г. А. Університетська служба з передання технологій: моделі фінансування. *Інтелектуальна власність*. 2010. №7. С. 46–51

зі створенням центрів трансферу технологій. Очікувалося, що наприкінці п'ятирічного періоду центри трансферу технологій стануть самокупними з доходів, одержуваних через комерціалізацію. Коли стало очевидно, що їх самокупність не може бути досягнута протягом п'яти років, уряд Японії змінив систему фінансування. Зараз в Японії існує 27 схвалених центрів трансферу технологій. Ці організації створили асоційовані комерційні компанії для сприяння підприємницьким компаніям з комерціалізації університетських результатів НДДКР, а також звернулися до членів професорсько-викладацького складу з проханням інвестувати кошти в цю компанію.

Таким чином, кілька компаній, власниками яких є члени професорсько-викладацького складу, асоційовані з університетськими центрами трансферу технологій, сприяють комерціалізації результатів інноваційних розробок через підприємницькі компанії¹. Такий підхід стимулює членів професорсько-викладацького складу до створення, виявлення і реалізації винаходів, оскільки вони мають свою частку в компанії з комерціалізації.

Механізм сприяння розвитку інновацій в Китаї полягає в державній підтримці підприємств з інноваційними технологіями через цілеспрямовані програми заохочення технологічних інновацій шляхом пільгового оподаткування підприємств з інноваційними технологіями та можливості отримання пільгових кредитів для впровадження цих технологій у виробництво. У країні існують також галузеві технологічні центри, які спільно з університетами і науково-дослідними інститутами займаються науковими розробками з метою впровадження їх у виробництво для підвищення конкурентоспроможності основних галузей промисловості Китаю².

¹ Андрощук Г. Н. Коммерциализация результатов интеллектуальной деятельности, созданных за средства госбюджета. *Материалы международного симпозиума «Актуальные проблемы научно-технологической и инновационной политики в контексте формирования общеевропейского научного пространства: опыт и перспективы»* (Киев, 16–17 июня 2010 г.). Киев, Феникс, 2010. С. 14.

² Абдурахимова Э. Н., Колесникова К. С., Ивашенко Н. П., Тищенко Е. Б., Тищенко С. А. Современные подходы трансфера технологий и коммерциализации инноваций. *Экономика и управление народным хозяйством. Серия экономические науки*. № 6(127). 2015. С. 54.

Кожен великий китайський науково-дослідний університет має центр трансферу технологій, який спочатку фінансується урядом Китаю з частки від загальних коштів, виділених університету урядом. Оскільки Китай перейшов від централізовано планованої економіки до економіки, більшою мірою заснованої на ринкових механізмах. Модель фінансування центру трансферу технологій змінюється, більшість центрів трансферу технологій працюють як асоційовані приватні компанії, власниками яких є виключно університети. Спочатку ці компанії фінансувалися з коштів університетів. Як приватні компанії, центри трансферу технологій проявляють активність в наданні послуг в галузі розвитку бізнесу (інкубатори), у наданні допомоги в підготовці бізнес-планів, у сприянні у виконанні вимог, що пред'являються до підприємницьких компаній, в інвестуванні в нові компанії з венчурними фондами на основі університету. Найчастіше центри трансферу технологій домовляються про володіння значними частками акцій університетських підприємницьких компаній, а також можуть повністю володіти деякими підприємницькими компаніями. Очікується, що центри трансферу технологій стануть самоокупними за допомогою акціонерних холдингів, а також іншої діяльності в сфері передачі технологій¹.

В Австралії, як і в Україні, не існує спеціальної системи державного фінансування системи ТТ. Саме тому, на думку С. В. Терехової, кожен університет несе особисту відповідальність за фінансування власної діяльності в області передачі технологій². Більшість університетів і науково-дослідницьких організацій Австралії мають права володіння, користування і розпорядження інтелектуальною власністю і комерціалізують прибуток від її використання, виплачуючи частину винахіднику. Окрім того, як зазначає Н. В. Смирнова, історично в Австралії виникло декілька основних типів центрів трансферу технологій, а саме: а) самостійні комерційні організації, що фінансують-

¹ Андрощук Г. А. Університетська служба з передавання технологій: моделі фінансування. *Інтелектуальна власність*. 2010. №7. С. 46–51

² Терехова С. В. Волкова Л. А. Принципы и практика функционирования зарубежных центров трансфера технологий. *Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз*. 2011. № 1(13). С. 105.

ся за рахунок надання державою стартового капіталу, а основна діяльність підтримується комерціалізацією кінцевих результатів; б) підрозділи організацій стратегічного значення, існування яких забезпечується завдяки прямим державним асигнуванням¹.

Особливість процесу комерціалізації інновацій США полягає в тому, що в країні високо розвинена інноваційна активність малого бізнесу. Фінансування та інша інноваційна підтримка ТТ здійснюється за рахунок великої кількості венчурних фондів, наукових і технологічних парків. Сукупна кількість технопарків у США на 2011 р. становила понад 140.

У США на державному рівні політика щодо підтримки комерціалізації інновацій реалізується через Національну мережу трансферу технологій, яка складається з одного національного і шести регіональних центрів і якою керує NASA. Підтримка проектів здійснюється не лише в сфері космічних технологій, а й в інших напрямках. Пряме державне фінансування подібних центрів здійснюється лише на початковому етапі (5-10 років) розвитку регіональних центрів. З того моменту, як ЦПТ починають отримувати прибуток від комерціалізації розробок, прямі субсидії виділяються в меншій кількості, аж до припинення фінансування. У деяких випадках таке фінансування центрів може здійснюватися через промислові підприємства.

Зараз уряд США створює приватно-державні партнерські центри з розробки і комерціалізації НДДКР, що відповідають державним цілям. При цьому передбачається, що лідерство у таких центрах повинні взяти на себе галузі, здатні підтвердити свою участь грошима, а вже потім держава долучається й інвестує у такі розробки.

Як бачимо, досвід США з підтримки інноваційної діяльності та ТТ відрізняється від ЄС. По-перше, Уряд США починаючи з 1980-х рр., зробив акцент на підтримці інноваційної діяльності і ТТ через створення спеціалізованих фондів, програм, які фінансуються з федерального бюджету та мають на меті залучення МСП до співпраці з науковими лабораторіями, університетами. По-друге, розвиток інновацій-

¹ Смирнова Н. В. Організаційно-економічне забезпечення трансферу технологій на підприємствах (за матеріалами металургійних підприємств України) : дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2016. С. 68.

ної сфері є першочерговим завданням для країни в цілому, враховуючи пряму залежність розвитку інноваційної сфери та розвитку США, як однієї з домінуючих на технологічному світовому ринку. По-третє, створення МТТ у США не набуло такого розвитку, як в Європейському Союзі, хоча декілька мереж функціонують доволі успішно й досі, зокрема Американська мережа трансферу технологій NASA.

Крім створення ефективної інфраструктури для реалізації ТТ існують й інші механізми реалізації державної політики. Одним із основних таких інструментів є державні цільові програми, які узгоджені за ресурсами, виконавцями й термінами реалізації з комплексом науково-дослідних, дослідницько-конструкторських, виробничих, соціально-економічних, організаційно-господарських та інших заходів, що забезпечують ефективне вирішення завдань у галузях державного, економічного, соціального, екологічного та культурного розвитку. Перш за все, як зазначає Ю. В. Ковбасюк, вони спрямовані на досягнення цілей, поставлених органами державної влади, а також є основним інструментом структурних перетворень в економіці та розв'язання важливих соціальних проблем¹.

Україна самостійно не формує власні програми підтримки інноваційної сфери та безпосередньо ТТ, а долучається до вже існуючих європейських програм. У 2015 р. наша країна стала асоційованим членом Рамкової програми Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Горизонт 2020». Це членство надало українським учасникам рівноправний статус з європейськими партнерами. FP7, Horizon 2020 р., COSME – це програми ЄС з мільйонними бюджетами для підтримки бізнесу та інновацій.

COSME – програма ЄС щодо підвищення конкурентоспроможності (МСП), працює з 2014 до 2020 р. з запланованим бюджетом у розмірі 2,3 млрд. євро. Ця програма забезпечує кращий доступ до фінансування для МСП, спрощений доступ до ринків; більш сприятливі умови для створення і зростання бізнесу.

¹ Смирнова Н. В. Організаційно-економічне забезпечення трансферу технологій на підприємствах (за матеріалами металургійних підприємств України) : дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2016. С. 237.

ЄС через програму COSME прагне полегшити для малих і середніх підприємств доступ до фінансів на всіх етапах їх життєвого циклу – створення, розширення або передачі бізнесу. Завдяки підтримці ЄС підприємства мають більш легкий доступ до гарантій, кредитів і власного капіталу. Фінансові інструменти ЄС направляються через місцеві фінансові установи в країнах ЄС.

Програма допомагає підприємствам отримувати доступ до ринків в ЄС і за його межами. Здійснює фінансування EEN, яка допомагає МСП знаходити ділових і технологічних партнерів і зрозуміти законодавство ЄС через електронний портал Your Europe Business, що надає практичну інформацію стосовно ведення бізнесу в Європі, а також фінансує ряд довідкових служб МСП щодо прав інтелектуальної власності.

Завдяки програмі COSME реалізується можливість знизити адміністративне навантаження на МСП шляхом створення сприятливого для бізнесу середовища. Європейська Комісія реалізує державну політику з підтримки впровадження інновацій у межах зазначеної програми, для чого працює з фінансовими установами для покращення фінансування, що надається МСП, шляхом стимулювання надання позик і венчурного капіталу за допомогою фінансових інструментів.

Програми фінансування ЄС, як правило, не надаються у вигляді прямого фінансування. Допомога направляється через місцеві, регіональні або національні органи або через фінансових посередників, таких як банки і організації венчурного капіталу, які надають фінансування через фінансові інструменти.

Фінансові інструменти програми COSME діють у поєднанні з інструментами Рамкової програми досліджень та інновацій Horizon 2020: Innov Fin – фінансування для інноваторів ЄС. Європейська Комісія використовує фінансові інструменти і допомагає країнам ЄС проводити політику у таких сферах, як кредити і гарантії, венчурний капітал, бізнес-яголи, фондові ринки зростання і форекс. Комісія контролює розвиток доступу МСП до фінансування через спільне дослідження Європейської комісії / Європейського центрального банку про доступ до фінансування підприємств (SAFE). Програма

конкурентоспроможності підприємств і малих і середніх підприємств (COSME) покращує доступ до фінансів для МСП через два фінансових інструменти, які доступні із серпня 2014 р., а саме: кредитна гарантія (LGF) і фінансування із заздальєгідь сформованої частини бюджету – фонд справедливості для зростання (далі – EFG). Фінансові інструменти управляються Європейським інвестиційним фондом (EIF) у співпраці з фінансовими посередниками в країнах ЄС.

Частина бюджету COSME фінансуватиме гарантії і контргарантії для фінансових посередників (наприклад, гарантійні організації, банки, лізингові компанії), щоб допомогти їм надати більше кредитів і оренди для малих і середніх підприємств. Цей об'єкт також буде включати сек'юритизацію портфелів боргових зобов'язань МСП.

EFG – частина бюджету COSME присвячена інвестиціям у фонди з ризиковим капіталом, які надають венчурний капітал і мезонінні фінанси для малих і середніх підприємств МСП, зокрема, що працюють за кордонами. Керуючі фондами, що працюють на комерційній основі, прагнуть до того, щоб інвестиції були зосереджені на МСП з найбільшим потенціалом зростання.

Для можливостей запозичення досвіду інших країн у формуванні програм підтримки комерціалізації технологій слід приділити увагу федеральним програмам США. Найбільш відомими і досвідченими вважаються: Програма інноваційних досліджень в малому бізнесі (The Small Business Innovation Research, далі – SBIR) і Програма трансферту технологій малого бізнесу (The Small Business Technology Transfer Program – STTR). Обидві програми координуються відділом технологій Адміністрації малого бізнесу» (агентство АМБ). Для забезпечення широкого доступу до інформації про інноваційні розробки у сфері малого бізнесу за ініціативою уряду і під управлінням Національного наукового фонду США створений портал «Інноваційні дослідження малого бізнесу», де в оперативному режимі подана інформація про тематичні плани всіх співзасновників програм SBIR і STTR, а також наводяться дані про всі дослідні організації країни. Крім того, на порталі діє пошуковий

сайт, що дозволяє користувачам знайти дані про успішно завершені НДДКР за певною тематикою¹.

Програма SBIR служить для залучення інноваційних ідей малого бізнесу для вирішення науково-технічних проблем із тематики 10 найбільших федеральних міністерств і національних агентств. Серед них Міністерство сільського господарства; Міністерство торгівлі; Міністерство оборони; Міністерство освіти; Міністерство енергетики; Міністерство охорони здоров'я і обслуговування населення; Міністерство транспорту; Агентство захисту навколишнього середовища; Національне управління з аеронавтики і космонавтики; Національний науковий фонд і Комісія з атомної енергії. SBIR є конкурсною програмою, яка заохочує вітчизняні малі підприємства до участі в Федеральних наукових дослідженнях та НДР, що мають потенціал для комерціалізації. Інноваційні проекти малих підприємств, отримавши на конкурсній основі відповідні субсидії або гранти, розпочинають реалізацію своїх проектів².

STTR – ще одна програма, яка розширює можливості фінансування федеральних інноваційних НДР. Центральне місце в програмі посідає розширення державного/приватного партнерства з метою створення спільних можливостей та стимулів для підприємств малого бізнесу і некомерційних дослідницьких інститутів. Унікальна особливість STTR полягає у зобов'язанні підприємств малого бізнесу до офіційної співпраці з науково-дослідними інститутами у I і II фазах програми. Головна роль, яка покладена на STTR, полягає у подоланні розриву між продуктивністю фундаментальної науки і комерціалізацією отриманих інновацій³. Основними замовниками досліджень за цією програмою із загальним річним бюджетом понад 1 млрд доларів є найбільші урядові відомства США. Департамент технологій агентства АМБ здійснює координацію програми STTR на всіх етапах її реалізації. Програма STTR фінансується з бюджетних коштів, що

¹ Ілляшенко Н. С. Провайдинг інновацій : конспект лекцій. Суми : Сумський державний університет. 2013. С. 73.

² About SBIR. Official site SBIR. URL : <https://www.sbir.gov/about/about-sbir#sbir-program> (last accesse 23.02.2018).

³ About STTR. Official site STTR. URL : <https://www.sbir.gov/about/about-sttr> (last accesse 23.02.2018).

спрямовуються на виконання НДДКР, які мають важливе значення для подальшого розвитку країни. Ці кошти призначаються учасникам інноваційних розробок – малим підприємствам і некомерційним дослідницьким інститутам, які не мають достатніх коштів для виконання дорогих і тривалих НДДКР. Основний акцент роблять на практичному застосуванні теоретичних розробок у вигляді нових продуктів і високих технологій, затребуваних ринком¹.

Цілі такої програми полягають у стимулюванні технологічних інновацій; сприянні передачі технології на основі співпраці R & D між малими підприємствами і науково-дослідними інститутами; збільшенні комерціалізації приватного сектора інновацій, отриманих з федерального R & D.

Іншим дієвим американським механізмом фінансування інноваційної діяльності МСП є Програма інвестиційні компанії малого бізнесу (Small Business Investment Company – SBIC), яка служить для забезпечення МСП ризиковим та інвестиційним капіталом у період їхнього старту, зростання і подальшого розширення. Ця програма реалізується і координується агентством АМБ і нині у США діє понад 400 інвестиційних компаній – SBICs, які, використовуючи свій власний капітал і залучаючи запозичені кошти, здійснюють різні види інвестицій у МСП за прийнятними ставками на підставі гарантійних зобов'язань агентства АМБ. Практично всі SBICs є приватними комерційними підприємствами, надають акціонерний капітал, довгострокові позики, облігаційні позики, а також послуги з фінансового менеджменту. Програма SBIC призначена для фінансування всіх типів виробничих і обслуговуючих підприємств. Багато SBICs орієнтована надання венчурних інвестицій в інноваційні МСП, орієнтовані на проведення НДДКР та виробництво нових продуктів і послуг. Це обумовлено тим, що інвестори виходять з упевненості у високому потенціалі зростання цих підприємств. Спонукальним стимулом для діяльності SBICs є можливість участі в прибутках у разі успішного розвитку і подальшого розквіту малих підприємств.

¹ Ілляшенко Н. С. Провайдинг інновацій : конспект лекцій. Суми : Сумський державний університет. 2013. С. 65.

Ще одним механізмом державної політики з підтримки реалізації інноваційних проектів і ТТ є програма «Ділові інформаційні центри» (Business Information Center – BIC), спрямована на підтримку діяльності близько 400 інформаційних центрів, які сприяють застосуванню новітніх високотехнологічних методів роботи в малому бізнесі на основі використання сучасної апаратури, комунікаційних систем і програмного забезпечення. У цих центрах ведуть безкоштовне консультування і навчання початківців і діючих підприємців силами «Корпусу консультантів серед колишніх топ-менеджерів» (Service Corps of Retired Executives – SCORE) і фахівцями з інших партнерських і громадських організацій, які співпрацюють з агентством АМБ.

За результатами проведеного дослідження можна згрупувати механізми реалізації державної політики різних країн за типами підтримки процесу трансферу технологій, у тому числі і трансферних мереж:

1) Норвегія, Німеччина (державна фінансова і організаційна підтримка науково-дослідної діяльності та ЦТТ з об'єднанням в інноваційні мережі);

2) Швеція, Фінляндія, Франція (кооперація НДІ і промислових компаній, різних інститутів розвитку для створення необхідної технології, як тимчасово, так і через МТТ);

3) Великобританія, Швейцарія (організація консорціумів для спільних дослідницьких робіт над винаходами між університетами, лабораторіями та промисловими компаніями, з включенням цих консорціумів до трансферних мереж);

4) США, Японія (інноваційна інфраструктура університетів відіграє головну роль у комерціалізації технологій, хоча й функціонують МТТ).

Таким чином, доходимо висновку, що в усіх технологічно розвинутих країнах світу реалізація державної політики щодо комерціалізації та трансферу технологій відбувається через інноваційні мережі, у тому числі й через МТТ шляхом запровадження спеціальних програм їх фінансування та надання їм та її структурним елементам широких повноважень щодо залучення до процесу трансферу дер-

жавних і недержавних наукових установ, закладів вищої освіти, інвесторів та фахівців у цій сфері.

Використовуючи зарубіжний досвід застосування різноманітних засобів і механізмів реалізації державної політики у сфері трансферу технологій, можна визначити перелік найефективніших і найбільш підходящих механізмів для нашої держави. По-перше, Україна самостійно не формує власні державні програми підтримки інноваційної сфери та безпосередньо трансферу технологій, а лише долучається до вже існуючих європейських програм, які не відповідають існуючим в нашій країні запитам інноваційної сфери. На етапі приєднання до таких програм українські дослідники та інноваційні підприємства вже повинні самостійно знайти закордонних партнерів і фактично розпочати співпрацю без усілякої підтримки. Тому розробка Державних програм підтримки інноваційної діяльності і в тому числі трансферу технологій є актуальною і необхідною. По-друге, пропонуємо використати досвід Великобританії з делегування повноважень однієї із складових МТГ – об'єднанню фахівців в окремій сфері (на прикладі “Британської технологічної групи” (British Technology Group), яка є об'єднанням технологічних брокерів. Основною метою Групи є ліцензування та комерціалізація інноваційних розробок, фінансованих державою). Саме тому Національна мережа трансферу технологій в Україні має стати головним суб'єктом (виконавцем) державної політики у сфері реалізації і підтримки трансферу технологій з делегуванням їй повноважень з акредитації фахівців у цій сфері – технологічних брокерів. Тим паче, що фактично існуючі мережі трансферу технологій в Україні цю функцію вже виконують щодо підготовки і допуску спеціалістів до кожної окремої мережі.

Саме від відповідності застосовуваних державою механізмів існуючим в країні запитам суб'єктів інноваційної діяльності, обґрунтованості, адекватності та досконалості таких засобів залежить у цілому ефективність державної політики у сфері трансферу технологій.

ВИСНОВКИ

Мережа трансферу технологій – це об'єднання осіб - професійних учасників ринку трансферу технологій (зі створенням або без створення юридичної особи) з метою консолідації інформаційних ресурсів у технологічній сфері шляхом об'єднання нематеріальних об'єктів та/або інформації про них на електронному майданчику, спільних дій учасників та їх мережевої організації співпраці, у результаті діяльності якого відбувається передача прав інтелектуальної власності від авторів (розробників) до суб'єктів господарської діяльності, які використовують такі об'єкти при виробництві товарів, виконанні робіт, наданні послуг.

Кваліфікуючими ознаками мереж трансферу технологій є:

- 1) мета – консолідація інформаційних ресурсів у технологічній сфері та координація дій в інноваційній сфері;
- 2) учасниками мережі є два або більше суб'єктів господарювання, пов'язаних з інноваційною діяльністю та/або трансфером технологій;
- 3) обов'язковою є наявність власної електронної платформи, на якій розміщуються технологічні профілі (технологічні запити та пропозиції);
- 4) обов'язковою є наявність суб'єкта, який здійснює організацію та управління діяльністю мережі (адміністратора, координатора);
- 5) виникнення двох видів правовідносин у зв'язку із функціонуванням мережі: зовнішніх відносин між клієнтами, що виникають на підставі договору щодо трансферу технологій, та між адміністратором, який діє в інтересах розвитку мережі, з іншими регіональними та міжнародними мережами трансферу технологій, з одного боку, та внутрішніх відносин усередині мережі між учасниками, які, у свою чергу, поділяються на підвиди: організаційні (щодо створення мережі, управління та участі) та відносини, пов'язані з трансфером технологій (у широкому і вузькому значенні);
- 6) об'єднання учасниками мережі немайнових об'єктів та/

або інформації про них; 7) відсутність обов'язкового об'єднання майна та у зв'язку із цим нівелювання необхідності управління ним.

В Україні відсутня єдина загальнонаціональна мережа трансферу технологій. Діяльність кожної з мереж часто здійснюється без статусу юридичної особи шляхом укладення окремих договорів про реалізацію проєктів між його суб'єктами. При цьому кожна з українських мереж має свою окрему базу даних, певне коло учасників, що створює перешкоди на шляху до вільного та швидкого доступу до всіх наявних технологічних профілів для потенційного покупця та продавця.

Функції та завдання мережі трансферу технологій здійснюються за допомогою діяльності її учасників, які надають широкий перелік послуг як щодо забезпечення трансферу технологій у широкому розумінні, так й інших допоміжних (які йменують сервісними) послуг розробникам та користувачам результатів науково-технічної діяльності. Предмет діяльності учасників мережі становить надання клієнтам-суб'єктам господарської діяльності допоміжних послуг (інформаційних, фінансових, консалтингових та інших) щодо трансферу технологій, які сприяють передачі (наданню) майнових прав на них від розробників до інших суб'єктів господарювання та їх використанню на всіх стадіях просування технологій та/або їх складових на ринок.

Суб'єктний склад відносин, які виникають у зв'язку із функціонуванням мережі трансферу технологій, охоплює: 1) координатора або адміністратора мережі, діяльність якого спрямована на управління, організаційне та методичне забезпечення взаємодії всіх інших учасників мережі, належну роботу технічної платформи та веб-сайту мережі, виконання завдань та дотримання вимог внутрішніх документів роботи мережі всіма її учасниками та іншими суб'єктами; 2) технологічних посередників (агентів) – учасників мережі, які здійснюють посередницьку (агентську) діяльністю як технологічні брокери щодо передачі (надання) майнових прав на результати науково-технічної діяльності, об'єкти права інтелектуальної власності, технології та інші інноваційні продукти; 3) сервісних організацій – учасників, які надають допоміжні послуги у сфері трансферу технологій (інформа-

ційні, консалтингові, маркетингові, фінансові, юридичні та інші); 4) клієнтів – кінцевих суб'єктів трансферу технологій: розробники та користувачі результатів науково-технічної діяльності, об'єктів права інтелектуальної власності, технологій та інших інноваційних продуктів, – які часто іменуються як продавці та покупці «технологій» (включаючи ліцензіарів та ліцензіатів); 5) партнерів – національні організації (юридичні особи), органи державної влади, місцевого самоврядування, міжнародні організації, які роблять майнові та/або немайнові вклади, вчиняють дії, спрямовані на розвиток діяльності мережі та залучення нових учасників та клієнтів.

В Україні діяльність технологічних посередників виконується суб'єктами трансферу технологій, у тому числі учасниками мереж трансферу технологій, за відсутності нормативно встановлених вимог до їх діяльності та кваліфікації. Така ситуація пояснює доцільність застосування мережами внутрішніх процедур сертифікації їхніх учасників як договірний механізм забезпечення виконання суб'єктом господарювання послуг технологічного посередництва. При цьому індивідуальні технологічні брокери, які здійснюють господарську діяльність у формі фізичної особи-підприємця, не можуть бути самостійними учасниками мережі трансферу технологій, що ґрунтується тільки на вимогах до учасників, встановлених внутрішніми (локальними) документами самої мережі. На наш погляд, такий підхід доцільно змінити та рекомендувати національним мережам допустити як учасників й технологічних брокерів, які здійснюють індивідуальну господарську діяльність як фізичні особи-підприємці.

Необхідною умовою набуття статусу партнера мережі ТТ є наявність досвіду діяльності у сфері трансферу технологій та/або створення інноваційної продукції, що підтверджується результатами внутрішньої сертифікації, що відповідає принципам побудови мережі трансферу технологій, зокрема, щодо професійності учасників та добровільності участі. Правове положення партнера як учасника мережі трансферу технологій не має єдиних засад у різних мережах, воно визначається на підставі положень регламенту та інших внутрішніх положень цієї організації та залежить від конкретних цілей

та організаційно-правової форми діяльності мережі. До функцій партнерів мережі слід відносити участь у безпосередньому розвитку мережі залежно від організаційно-правової форми діяльності майновими та/або немайновими вкладами, вчиненням дій з покращення організації її діяльності, просуванню, налагодженню міжнародних зв'язків. Партнери не мають надавати послуги безпосередньо клієнтам, а навпаки її адміністратору, іншим партнерам чи самій мережі.

Науковець-фізична особа не належить до самостійних учасників мережі трансферу технологій, будучи залученим до неї як працівник наукової організації чи навчального закладу. Відповідно мережа ТТ не є професійною установою або організацією, що об'єднує фізичних осіб за фахом чи спеціалізацією для визначення, реалізації та захисту їх прав та законних інтересів, однак при цьому належить до правового механізму об'єднання їх знань, навичок та дій для подальшого удосконалення та використання в реальному секторі економіки отриманих ними результатів наукової та науково-технічної діяльності, що містять об'єкти права інтелектуальної власності та технології.

Основною організаційно-правовою формою, в якій створено мережі трансферу технологій у США та ЄС, є об'єднання підприємств – асоціація, а також їм притаманне активне використання для реалізації спільних проектів учасниками мереж договору консорціуму.

Договір консорціуму є організаційним договором, основна мета укладення якого полягає в об'єднанні дій, а не майна. У сфері інновацій та трансферу технологій такі договори найчастіше оформлюють кооперацію суб'єктів наукової діяльності для проведення спільних досліджень, у результаті яких вони одержують права на об'єкти інтелектуальної власності та технології або на підставі факту їх створення, або на ліцензійних умовах, у разі якщо майнові права на такі об'єкти належать іншим учасникам консорціуму. Однак у будь-якому разі відбувається розширення кола суб'єктів, які мають права використання таких нематеріальних об'єктів, а, отже, досягається основна мета мережі трансферу технологій – передача майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності та технології. Майновий аспект договірних відносин консорціуму часто стосується порядку викорис-

тання коштів, які надійшли як гранти або благодійні внески або як надходження від надання послуг, пов'язаних з трансфером технологій (допоміжних та супутніх).

Утворення мережі трансферу технологій як самостійного суб'єкта господарювання найчастіше відбувається у формі об'єднання підприємств як комерційного, так і некомерційного характеру. Однак інституційні форми мереж трансферу технологій є занадто «традиційними» для регулювання нових та складних відносин у сфері трансферу технологій. Головними передумовами виникнення інституту юридичної особи історично була «тріада елементів», які відбивали потреби фізичних осіб у сфері господарського обороту: необхідність об'єднання майна учасників господарської організації, управління цим майном та самостійна майнова відповідальність такої організації, відокремлена від відповідальності її учасників. У силу особливої інформаційної природи мереж трансферу технологій та організації їх діяльності, а саме об'єднання нематеріальних об'єктів та/або інформації про них, спільних дій учасників та їх мережевої організації співпраці, – необхідність об'єднання майна та управління ним у межах такого колективного утворення істотно зменшується. На наш погляд, інформація стає тим головним об'єктом разом із об'єктами права інтелектуальної власності (результатами інтелектуальної діяльності), заради одержання та володіння яким відбувається утворення мережі трансферу технологій. Трансформація потреб суб'єктів при утворенні останньої зумовлює модифікацію класичних ознак юридичної особи в діяльності такої мережі. Враховуючи цю підставу створення мереж трансферу технологій в організаційно-правовій формі юридичної особи в перспективі стане незатребуваним та неефективним у силу процесів інформатизації та глобалізації відносин на міжнародному рівні.

В технологічно розвинених країнах світу реалізація державної політики щодо комерціалізації та трансферу технологій відбувається через інноваційні мережі, у тому числі й через мережі трансферу технологій, шляхом запровадження спеціальних програм їх фінансування та надання таким мережам широких повноважень щодо залу-

чення до процесу трансферу державних і недержавних наукових установ, закладів вищої освіти, інвесторів та фахівців у цій сфері. Саме тому Національна мережа трансферу технологій в Україні має стати головним суб'єктом (виконавцем) державної політики у сфері реалізації і підтримки трансферу технологій з делегуванням їй повноважень з акредитації фахівців у цій сфері – технологічних брокерів. При цьому, фактично існуючі мережі трансферу технологій в Україні цю функцію вже виконують в частині підготовки і допуску спеціалістів до кожної окремої мережі.

Наукове видання

Новіков Євген Андрійович

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
МЕРЕЖ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ**

Монографія